

LEMPÄÄNLÄN
Joulu
1989

7-85
89

LEMPÄÄLÄN
Joulu
1989

Julkaisija:
Lempäälä-Seura ry

Toimittaja:
Ritva Mäkelä

Julkaisutoimikunta:
Raija Isotalo
Heikki Kyykoski
Riitta Rekola
Eeva Anero
Laura Mäkelä
Ritva Mäkelä

Kansi:
Anna-Maija Sikkinen

Sisältö:

Hyvä lukija, Raija Isotalo	1
Aitojen ihmisten joulu, Jorma Karanko.....	3
Davidin kapinan taustaa, Pirkko Rommi	4
Se suuri juhlanäytelmä kesällä 1989, Jaakko Nurmesniemi	8
Maailma muuttuu, Viljo Rasila	12
Juhlavuoden kuvasatoa	15
Evakkoreki toi Lempäälään, Marjo Ristilä-Toikka	18
Koulupojan talvisotamuistoja, Pekka Toivonen	20
Elettiinpä korttiaikanakin, Emil Takomaa	23
Elämää Sotavallan ja Lopen kartanoissa Sillanpään kotiopettajakaudella, Eeva Anero ...	25
Kuun laakso, Voitto Lyly	28
Yrjö Järvi-Haaviston päiväkirja Viron vapaussodasta: Eeva Anero	29
Jussinpolkkaa jouluna, Toivo Teeri	34
Fredrik Saari - timpurista lelutehtailijaksi, Heikki Kyykoski	36
Kekri tai köyri, Esteri Linnansaari	39
Leppäsen savenvalimo, Kosti Leppänen	39
Kirkonkylän kansakoululta Kotkan poliisimestariksi, Pekka Toivonen	40
Lempäälän synty ja Lemmon tarina, Eeva Anero	42
Vuosisadan vaihteen joulukuusista, Viena Aaltio	43
Ei maailma lopu, kun Ritvalassa lauletaan helkaa, Katriina Koskinen	44
Kauniin Aunen tarina, Eeva Anero	45

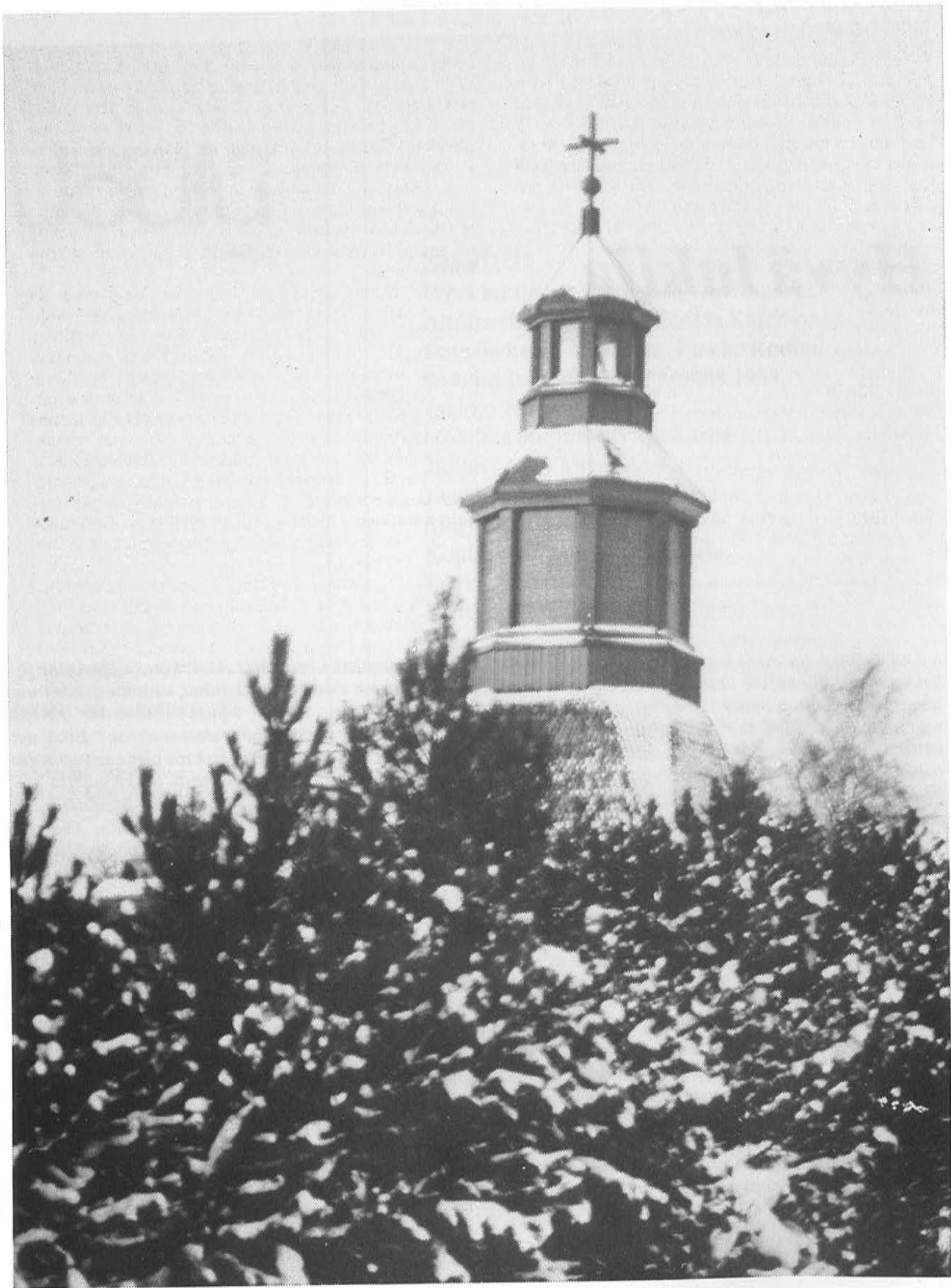
Hyvä lukija

Leikitäänpä ajatusleikkiä. Lempäälässä, Kuokkalan museoraitilla kulkee kaksitoista hyvin erinäköistä ja eritavoin puettua naista. Lempäälän pitäjän historian alun, eli vuoden 1439 aikoihin oli ensimmäinen näistä naisista 55-vuotias, eli samanikäinen kuin olen itse, tämän joukon viimeinen kulkija. Kaikki kymmenen muutakin ovat samanikäisiä, mutta ovat syntyneet tasaisin välein tämän 550 vuoden aikana. Ensimmäinen naisista haikailee poikaansa, joka oli ollut mukana Daavidin kapinassa ja palannut sieltä pahasti haavoittuneena seiväskahakassa saamastaan iskusta. Oma edeltäjäni kertoo menettäneensä poikansa ensimmäisten kaatuneitten joukossa talvisodassa. Itseasiassa näitä kahtatoista sen lisäksi, että ovat lempääläisiä, yhdistää se, että jokainen heistä on elämänsä aikana tullut tutuksi joko sodan tai nälänhädän kanssa. Jokaiseen niiden vaikutus on ollut sama. Me jokainen olemme toivoneet, että omat lapsemme voisivat elää ilman sotia ja että kaikilla olisi ruokaa. Kuitenkin tänään koko maailman ongelmat ovat tulleet entistä suuremmiksi ja tiedotusvälineiden kautta jokaiselle tutuksi. Tällä hetkellä eivät vaikeudet ole aivan lähipiirissämme, mutta ne koskettavat kuitenkin meitä jokaista. Me olemme tämän vuoden juhlineet 550 vuo-

tiasta itsenäistä Lempäälää. Meillä on kaikkea mitä jokapäiväiseen elämäämme kuuluu, suurella osalla huomattavasti sen ylikin. Mutta olemmeko yhtään onnellisempia tänään kuin aiemminkaan? Eikö nyt olisi aiheellista jo myöntää, että me olemme vastuussa myös lähimmäisistämme. Aiheesta on kirjoitettu kylästäytymiseen saakka, mutta kun pitäisi muuttaa sanat teoiksi, tuntuvat jopa kirjaimet vierailta. Olemme vuoden ajan tähyilleet elämää Lempäälässä 550 vuoden ajanjaksolla. Tänään on syytä kääntää katse tulevaan. Jos kehitys jatkuu samaa vauhtia kuin tähän saakka, niin jo 50 vuotta eteenpäin on ajatuksissamme niin huikea askel, että sen astumiseen ei edes paraskaan kuvitelmamme riitä. Toivokaamme kuitenkin, että jo vuosisatojen, kenties jo vuosituhanten aikoina äitien usko parempaan huomiseen myös muille kuin itsellemme olisi todellinen ja ihminen ihmiselle olisi ihminen.

Hyvän joulun toivotukseni saatelkoon teitä jokaista matkallanne uuteen parempaan vuoteen.

Raija Isotalo
Lempäälä-Seuran
puheenjohtaja

Aitojen ihmisten joulu

Jouluevankeliumin henkilöt ovat aitoja ihmisiä. Aitous paljastuu, kun vuosisatojen pöly ja taiteilijoiden luoma kiiltokuvamaisuus puhdistetaan heidän yltään.

Keisari Augustus (Rooman keisarina 30 eKr—15 jKr) oli suurten linjojen mies. Hän ei voinut aavistaa-kaan olevansa pelinappula vielä suuremmassa pelissä — Jumalan pelastussuunnitelma oli toteutumassa hänen aikanaan. Jeesus paljasti asian myöhemmin maaherra Pilatukselle: ”Sinulla ei ole valtaa, eikä kenelläkään, muutoin kuin Jumalalta.” Siksi vallankäyttäjän vastuu on suuri.

Quirinius toimi keisarin legaattina Syriassa valmistelemaan veroruudistusta. Augustus näet lakkautti Jeesuksen syntymän aikoihin Rooman kansalaisten verottamisen. Sen vuoksi Rooman imperiumin provinssien verotus järjestettiin uudelle kannalle. Veroruudistus merkitsi jo silloin verotuksen kiristymistä. Menot keisarin (= valtion) taloudessa pysyivät entisellään tai kasvoivat. Näihin vaiheisiin liittyy Quiriniuksen oleskelu Syyriassa ennen varsinaista maaherrakauttaan siellä (6—16 jKr). Quirinius oli maallisen valtaperin yksi osanen. Hän luuli toteuttavansa osaa keisarin taloudellisista järjestelyistä aavistamatta, että juutalaisten pyhässä kirjassa 700 vuotta aiemmin lausutun profetia täytyisi hämmästyttävän yksityiskohtaisesti: Jeesuksen syntymäpaikaksi tuli Beetlehem, kuningas Daavidin kotikaupunki, nyt myös Israelin viimeisen ja suurimman Kuninkaan syntymäkaupunki.

Joosef, Marian sulhanen oli rakennustyöläinen, jolle juutalaisuus ei ollut vain ulkonainen kuori. Joosefille Jumala oli todellinen, käytännön elämässä vaikuttava persoonallinen Luoja, Kaikkivaltias, jolla on hänelle sanottavaa ja joka halutessaan voi sen myös ilmaista.

Joosef oli aikonyt hylätä morsiamensa, koska luuli hänen odottavan au-lastaa toiselle — miehen kunnialle käyvä tilanne. Juutalaiselle miehelle se oli erityisen tiukka paikka siinä yhteiskunnassa. Uskollisuus oli toisenlaisessa arvossa. Tosin puheet vanhoista hyvistä ajoista ovat pötyä. Ihmiset ovat olleet yhtä uskottomia, yhtä kaksinaismoralistisia aina.

Joosef olisi voinut tehdä asiasta julkisen, jolloin Maria olisi ollut vaarassa joutua kivitettäväksi ajan tavan mukaan. Miehillä oli taipumus selviytyä kuin koira veräjistä. Taistelu ei ollut helppo. Pettymys morsiamen luullusta uskottomuudesta on ollut vaikea kamppailu. Mustasukkaisuus on noussut myllertämään mieltä. Kuitenkin Joosef rakasti Mariaa. Hän ei olisi selvinnyt ilman Jumalan asioihin puuttumista. Hän näki yöllä unen. Enkeli kehotti häntä ottamaan Marian vaimokseen pelkäämättä, sillä lapsi oli sinnyt Pyhän Hengen vaikutuksesta. Epäuskolla on valmis selitys: vanha mies torjui tosiasiat, ettei menettäisi kasvojaan. Totuus olisi liian raskas kestää. Aisankannattajana ei kukaan mies suostu olemaan.

Maria, Jeesuksen äiti, oli nuori. Naiset avioituivat alle 20 vuotiaina, kuten siihen aikaan oli tapana. 15—16 vuotta oli tavallinen avioliittoikä. Puheet takana-päin ovat sattuneet kipeästi ensimmäistä lastaan odottavaan äitiin. Marian raskautta ei sivuutettu ilman te-

räviä kommentteja. Marian puheet enkeli-ilmestyksistä ja Pyhästä Hengestä osattiin kääntää syyllisyyden peittämiseksi, hämähäiseksi, jota kukaan tervejärkinen ei ota todesta. Tarkoin tiedettiin, ettei avioliittoa ole vielä solmittu ja häitä juhlittu. Hurskasteleva ylenkatse, selänkääntäminen, tervehtimättä ohikulkeminen, helmojen kokoaminen, ettei kevytmielisyys tartu, tuli tutuksi. Näillä käyttäytymisen muodoilla, joita harrastetaan edelleen, ei ole mitään tekemistä uskon tai kristillisyyden kanssa. Se on ja oli uskonnollista hurskastelua.

Kyllä Mäntyharjullakin laskettiin kuukausia 21 vuotta sitten, kun avioliittomme solmittiin niin vauhdikkaasti. Eikä naapurien hampailta välttyä nytkään vastaavanlaisessa tilanteessa. Meissä elää moraalinvartija, meissä — kaksinaismoralisteissa. Syyllisyydessämme meitä lohduttaa oudosti, kun voimme osoittaa toisen syylliseksi. Siksi niin hanakasti tulkitsemme kaikki pahimmalla mahdollisella tavalla, vain voidaksemme heittää varjon tai epäilyksen häivän toisenkin niskoille. Se on helppo tapa paeta omaa syyllisyyttä. Voin sanoa omantuntoni edessä: en minä ole pahempi kuin muutkaan, meitä yhdistää syyllisyys. Omatunto ei valitettavasti tydy tähän. Syvällä sisimmässä se jankuttaa: syyllinen, syyllinen...

Joulun sanomassa ihastuttaa vauvan viattomuus, Jeesus-lapsen, joka ei hälystä ympärillään tiedä. Hänelle riittää äidin ja ravinnon läheisyys, turvallisuus, jota läheisyys synnyttää. Paljon siihen ei tarvita. Joulu nostaa esille lapsen viattomuuden, jota kaipaamme, puhtauden, jota ikävöimme, elämän yksinkertaisuuden, jota ihastelemme lapsen tavassa ottaa vain vastaan ja nauttia. Menetty lapsuus.

Beetlehemin lapsessa tämä on saavutettavissa. Elämänyhteys Luojan kanssa on Jeesuksessa, vapaus omantunnon syytöksistä on Jeesuksessa, kadotettu puhtaus saadaan Jeesuksessa ja elämän yksinkertaisuus löytyy Jeesuksessa.

Hänessä arvot asettuvat järjestykseen. Hänessä mielekkyys palautuu monimutkaisen kaaoksen keskelle. Jumalan suunnitelma minun elämäni varten alkaa hahmottua. Kuolema kadottaa kuristavan pelotavuutensa. Kaikki tämä Jeesuksessa. Ja epäusko vakuuttaa liukkaasti: nuo ovat vain sanoja, siinä menettää vain kasvonsa ja saa epäilyttävän maineen. Mitä naapuritkin sanoo?

Joulun ilosanoma Jeesuksen syntymästä onkin ”rajoitettu” ilosanoma: sen sisältö paljastuu vain niille, jotka ovat kulkeneet tavalla tai toisella tiensä päähän. Ne ilahtuvat, jotka eivät enää yksin selviä, vaan tarvitsevat auttajaa, pelastajaa, anteeksiantajaa, lohduttajaa, taakkojen kantajaa, mielekkyyttä, yhteyttä Jumalaan. Heille tarjoaa joulun ilosanoma paremman suunnitelman, kun omat ovat vieneet tai viemässä epätoivoon. Lahjan vastaanottajalle avautuu lahjan todellinen arvo.

Jorma Karanko

Davidin kapinan taustaa

Suomalaista keskiajan ihmistä kuvaa Seppo Suvanto hänen eräiden piirteittensä suhteen näin: ”Hän pysyi kiinni käsin kosketeltavassa, esineellisessä. Käsitteellisiä asioita hän ei pystynyt hahmottamaan tarkasti eikä erottamaan selvästi ja puhtaasti. Kuitenkaan tämä ei merkitse sitä, että hän ei olisi käytännön elämässä toiminut täysin tarkoituksenmukaisesti eli järkevästi. Omissa töissään hän oli kyllin älykäs, mutta mielellään hän pitäytyi isiltä opittuun, oli vanhoillinen ja epäili kaikkea uutta. Hän oli lyhytjänteinen; herkkä suuttumaan, nopea kyllästymään. Talonpojat tappelivat nuijin ja seipäin, aateliset ja porvarit miekoin, mutta oli ase mikä hyvänsä, kättä pitempään tartuttiin usein yksityisasiota selvitellessä.”

On oikeastaan niin, että kun näitä asennoitumispiirteitä muistaa silloin, kun tutustuu 1300-luvun lopun ja 1400-luvun kuohuvaan poliittiseen tapahtumakehitykseen, oivaltaa, kuinka eri tavoin koettu oikeus, turvallisuus ja vapaus saivat aikaan traagisia selkkauksia. Elettiin aikaa, jolloin Itämaan eli Suomen ymmärtäminen yhtenä kokonaisuutena oli kyllä jo olemassa Ruotsissa, mutta Suomen yhteisen rahvaan keskuudessa maakunta ja ennen kaikkea pitävä edusti tänä aikana alueellisen identiteetin tunnetta.

Toisaalta on muistettava, että tänä aikana alkoi myös sosiaalisten ryhmien selvempi eriytyminen ja samalla kasvoi attraktio, vetovoima oman ryhmän jäsenten välillä. Vaikka Suomessa ei voikaan vielä tänä aikana puhua mistään valmiista sääty-yhteiskunnasta; rälssi ei ollut perinnöllistä eivätkä säätyrajat suljettuja, ilmeni jo rälssin pyrkimystä tukea toistensa maanomistuksia, talonpoikaispurjehtijoiden yhteistyötä kauppapakkoa vastaan ja talonpoikien yhteistoimintaa aktiiviseen oman asemansa korjaamiseen.

Kaikki tämä alkoi 1430-luvulta lähtien saada taustakseen unioni-ajan myrskyisän ilmapiirin. On tunnettua, että Engelbrektin johtama kansannousu ei ollenaisesti koskettanut Suomea ja pitää edelleen paikansa se jo koulujen oppikirjoista opittu tieto, että Suomessa piispa Mauno II:n Tavastin aika, eli 1400-luvun alkupuolisko oli Skandinaviaan verrattuna rauhan ja kulttuurin kukoistuksen aikaa. — Mutta isiltä opitun, vanhassa pitäytymisen aikaa tämä aika ei ollut. Tuskin oli Mauno Erikinpojan maanlain käyttöön opittu — tulihan se muodollisesti hyväksytyksi vasta Kristoffer Baijerilaisen lakina 1442 — ja ”maan tapa” tuomion perusteena alkanut mukautua ja yhdenmukaistua maanlain määräysten kanssa, kun verouudistus teki tuloaan ja kun hallinnonuudistus teki tuloaan!

Tosin verotus oli jo ainakin Albrekt Mecklenburgilaisen raskaasta linnanrakennuskaudesta lähtien 1300-luvun lopulla ollut ilmeisesti jatkuvassa kasvussa. Maavero eli alkuhistoriataan ja kun talot jakaantuivat, muodostui uuden talon veroluvuksi vanhan osa ynnä hyvin pian uusi vero, joka määrättiin ajankohtaisen taloluvun mukaisena.

Erik Pommerilaisen aikana 1400-luvun alussa alkoi kruunu pyrkiä rahaverotukseen luontaisverotuksen sijaan. Tämä toi mukanaan ns. arvoäyrin. Se merkitsi, että vouti arvioi niiden talojen verotavaroiden hinnan, jotka — kuten kai useimmat — maksoivat veronsa edelleen luonnontuotteissa. On helppo ymmärtää, millä siitä verokunnasta — verothan maksettiin kollektiivisesti — tuntui jonka luottamusmies, ns. neljännesmies oli verot kantanut ja joutui sitten verokunnalle ilmoittamaan, että verovarot eivät olleet riittäneet, koska vouti oli ne taksoittanut markkinahintoja alhaisemmiksi.

Talonpoika piti kuitenkin herkästi ja sitkeästi kiinni oikeuksistaan ja ainakin Turun läänissä sai rahvaan ”kuninkaissa käynti” aina Kööpenhaminassa asti aikaan, että kuningas määräsi, arvoäyrin hinnan sovittavaksi rahvaan ja voudin yhteisen neuvotteluun. Valkeniko? Tuskin. Vaikka neuvotteluja todella käytiin eivätkä voudit enää voineet sanella, nousivatko verot kuitenkin vain hiukan myöhemmin. Erik Pommerilaisen toimesta oli alettu lyödä Turussa rahaa osittain juuri siksi, että helpotettaisiin rahaveroihin siirtymistä. Kun kuningas joutui pahaan kauppapoliittiseen selkkaukseen Hansan kanssa ja lopulta avoimeen sotaankin, devalvoitui Turun raha niin, että verotus nyt reaaliarvoltaan nousi kolmanneksella.

Taalainmaan kansannousun jälkeen oli Erik tulkassa asemassa. Ruotsin ohella myös suomalaiset pyrkivät omatoimisesti painostamaan häntä ja syksyllä 1435 neuvottelivat Suomen piispa, linnanpäälliköt, juuri valtaneuvostoon mukaan otetut Suomen rälssin jäsenet ynnä talonpoikien edustajat kuninkaan kanssa. Talonpojille tietysti verohelpotus oli tärkein neuvottelukohde; kuningasta ei kyllä saatu antamaan mitään sitovia lupauksia, mutta on todennäköistä, että valtaneuvosto tällaisen lupauksen antoi.

Tilanne jäi kuitenkin puolitehden, kun talvella v. 1456 kapina leimahti Ruotsissa uudelleen; kuningas ei saapunut lainkaan kapinoivaan Ruotsiin ja valta siellä alkoi yhä selvemmin siirtyä valtaneuvoston ylimyksille. Vuoden kuluessa kohosi valtionhoitajaksi marski Kaarle Knutinpoika Bonde lähimpänä miehenään — mutta samalla myös lähimpänä kilpailijanaan — drotsi Krister Niilonpoika (Vaasa), joka oli myös Viipurin linnanhera. Näiden kanssa neuvotteli sitten Suomesta ainakin piispa ja juuri valtaneuvokseksi kohonnut Pentti Lydickeninpoika (Diäkn).

Neuvottelujen jälkeen antoivat osapuolet yhdessä juhannuksena v. 1436 avoimen kirjeen, jossa ilmoitettiin rahvaan nyt sitoutuneen Ruotsin valtaneuvoston johtoon, ja toisessa kirjeessä vakuutettiin mainittu suullinen lupaus veroesineitten hintojen nostamisesta niin, että devalvaation vaikutus poistuisi. Edelleen luovattiin vähentää veroyksiköitä ja erottaa rälssimaa veromaasta, jotta kollektiiviset verot tasoittuisivat.

Davidin miehet lähdössä kapinaan. Kuva on Lempäälän kanavajuhlien kavalkadista.

Lupaus jäi kuitenkin ilmeisesti vain lupaukseksi. Tavattoman muutosherkkä ja päivittäisistä valtataisteluja ylimysten kesken merkitsevä poliittinen tilanne jatkui Ruotsissa ja heijastui Suomeen. Unionipoliittinen tilanne jatkui Ruotsissa ja heijastui Suomeen. Unionipoliittikan taktiset kuviot hallitsivat Suomen johdon ajatuksia, johdon, jossa linnanpäällikköiden muutokset merkitsivät jälleen rahvaan kannalta vanhan ja turvallisen murtumista.

Verorasitteiden ja veroreformien ohella elettiin myös hallinnollista muuttumisvaihetta. Vanhat kirkkopitäjät muuttuivat kruunun selvemmin hallitsemiksi hallintopitäjiksi. Niiden rajat tosin Satakunnassa, muutamia poikkeuksia lukuunottamatta, olivat samat, mutta kotoiset pitäjänkäräjät muuttuivat kruununkäräjiksi, joita johti pitäjän lautamiesten valitsema ja talonpoikainen nimismies apulaisineen. Hallintopitäjiä suuremmat kokonaisuudet olivat kihlakuntia, joiden johdossa olivat voudit ja Satakunta jaettiin mitä todennäköisimmin v. 1412 Ylä- ja Alasatakunnan kihlakuntiin.

Mitään syvää muutosta talonpoikaiseen itsehallintoon uudistus ei merkinnyt, mutta järjestäytyneet olot ja lisääntyvät virkamiehistö toi mukanaan myös rälsin kasvun, vaikka se Suomessa kaikkiaan jäikin vähälukuisiksi. Norja, Ruotsi ja Suomi olivat poikkeuksia feodaalisessa Euroopassa siten, että talonpoikainen vapaus säilyi koko keskiajan. Mutta Suomi oli poik-

keus Pohjoismaistakin, sillä täällä allitsi myös käytännöllisesti katsoen kokonaan talonpoikainen omistus. Maasta n. 95 % oli talonpoikien hallussa. Kun vielä muistetaan, että Satakunnassa rälssiä oli jopa vähemmän kuin Hämeessä, rannikkomaakunnista puhumattakaan, voi siis kysyä, saattoiko joidenkin rälssimiesten tulo Ylä-Satakuntaan ja joidenkin maanomaisuuksien siirtyminen rälssin haltuun mitenkään järkyttää tilannetta? Oliko siis niin, että kun "talonpoikaiskuninkaaksi" mainittu Vesilahden Anian David v. 1438 nousee, Ylä- ja Ala-Sastamalan, Lempäälän ja Vesilahden, Pirkkalan, Kyrön ja Kangasalan pitäjien kapinoivien talonpoikien johtajaksi, on selitys yksinomaan haettava verotuksesta ja siinä tapahtuneista epäoikeudenmukaisuuksista?

Tietenkin voi väittää, että kaikki edellä esitetyt olosuhteet yhdessä muodostivat kapinan kasvualustan. Näyttihän kaikki varma, kaikki jatkuva, kaikki turvallinen katoavan ja kantaa vaadittiin ottamaan asioista, joiden oivaltaminen vaatii jo käsitteellistä erittelyä.

Missään tapauksessa olosuhteet eivät kuitenkaan vastaa kysymykseen, miksi Davidin kapina syntyi juuri Ylä-Satakunnassa ja miksi juuri v. 1438? Niihin kysymyksiin olisi vastattava paikkaa ja aikaa paljon yksilöidymmin kuvatun.

Aivan niin! Olisi! Mutta miten vastata, kun lähteet ovat peräti niukat. Näinä päivinä Lempäälässä niin usein kerrotusta kapinan tapahtumisestakin tiedetään välittömien lähteiden perusteella vain, että David oli "useiden naapuriensa" kanssa kulkenut Nokialla sijaitsevaan Viikin kartanoon polttaen ja murhaten 4 huovia. Mitä sen jälkeen tapahtui, miten talonpojat kukistettiin, minkälaisiin vastatoimenpiteisiin esivalta ryhtyi, kutsuttiinko todella Pirkkalaan lisää huoveja jne., jää päättelyn ja olettamuksien varaan. Ei mikään esimerkiksi vahvista sitä, että talonpojat olisivat melastaneet myös Laukossa.

Seuraava asiakirjallinen vahvistus on sitten juuri juhlimmamme Kuokkalan sopimuskirja. Piispan arvovalta ja läsnäolo Kuokkalassa sai kapinalliset asettumaan. Sopimuksen allekirjoittivat kunkin pitäjän taakuumiehet, ja sopimuskirjan on allekirjoittanut yli 70 talonpoikaa. Tekstistä päätellen nämä ovat itse olleet mukana kapinassa, mutta kapinallisia on ollut enemmän, koska he katuen toteavat seuranneensa — kuten sanat kuuluvat — "tuota petollista hurjimusta Davidia ja hänen veljiänsä ja muita joukostansa". Sopimuksesta selviää myös, että kapinallisia on kohdeltu harvinaisen lempeästi. Heille on annettu anteeksi, vaikka he olisivat kuten myöntävät ansainneet "valtakunnan lakikirjan" mukaan henkensä, maittensa ja mantujensa menetyksen.

Kun Turun Tuomiokirkon mustassa kirjassa olevan sopimuskirjan lisäksi todetaan myöhempi tuomio, josta selviää vahvistus kapinalle ja eräiden niittyjen luovutus Aniasta Viikin kartanolle, rajoittuvat välittömät kapinasta kertovat tiedot tähän. Kuitenkin ovat historiantutkijat innokkaasti pyrkineet kapinan selvittämiseen. Varhemmin on kapinaa perusteellisesti tutkinut Kaarlo Blomstedt ja viimeksi on sitä ja sen erilaisia yhteyksiä selvittänyt Satakunnan ja keskiajan historian asiantuntija professori Seppo Suvanto.

Kapinan salaperäisyyttä lisää se, että samaan aikaan ja Davidin selkkaukseenliittyen on levottomuutta ollut myös Lammilla Hämeessä. Mikään merkki ei kuitenkaan viittaa siihen, että kapina olisi sinne varsinaisesti "levinnyt". Pikemmin on kyseessä esimerkki niskoittelusta, jota lammilainen Matti Pöystin poika on — hänkin väkivaltaa käyttäen — noudattanut. Myös Viipurin linnaläänissä samoihin aikoihin kapinoinut Filippus ei liity Davidin kapinaan. Se selkkaus oli selvästi seurausta poliittisesta juonittelusta, jonka parasta aikaa riehuvaa Marskin ja drotsin valtataistelu aiheutti.

Varsinainen spontaani talonpoikaiskapina oli siis yläsatakuntalainen. Sen luonnetta verokapinana on myös usein tähdennetty ja selitys on tietysti pätevä kapinan syttymisajankohdan ymmärtämiseksi. Kuitenkaan ei selkkaukseen keskittyminen Ylä-Satakuntaan selvity pelkästään verokapinana, koska muuallakin Suomessa verohelpoituksia saatiin odottaa.

Silloin on jälleen palattava muutoksiin, jotka olivat rikkoneet talonpoikien rauhan päättää omista asioistaan omissa oloissaan. Nyt vouti ja kihlakunnantuumari olivat tulleet aivan yläastakuntalaisen yhteisön keskelle. Pentti Lydeckeninpoika oli kihlakunnantuumari ja juuri hänhän oli ollut mukana, kun verohelpoituksista Tukholmassa oli keskusteltu ja lupaukset an-

nettu. Hänen maaomistuksensa Pirkkalassa Kuloveden partaalla oli niin sijoittunut, että hän saattoi valvoa Kyrön eräreittä ja sulkea pääsyn Tammerkoskelle. Hänelle oli tyypillistä pyrkiä kasvattamaan omaisuuttaan liikennesolmujen, koskien ja myllyjen avulla ja mm. juhlintamme kohteessa Kuokkalassa hän juuri tähän aikaan omisti kosken. Hänen rinnallaan Viikin herra Nokialla Jäns Tuurenpoika Odygd näyttää olleen jonkinlainen alivouti Ylä-Satakunnassa ja hänen äitinsä puolestaan oli Svärd-Kurki-sukua. Kun näin oli ja kun Kurki-suvun omistuksia oli muualla Satakunnassa siirtynyt Odygd-suvun haltuun, kysyy Suvanto, eikö Viikin periytyminen Kurjilta ollut mahdollista. Missään tapauksessa ei kuitenkaan ole kysymys Laukosta, sillä vasta 1400-luvun puolivälissä saattaa Jeppe Kurki olla Laukossa, mutta Kurkien asumakartanoksi se varmasti siirtyi vasta myöhemmin.

Toki rälssiä Laukossa oli ja näyttää siltä, että rälssin omistukset ovat kiertäneet Pyhäjärveä, ei minään yhtenäisenä ketjuna, mutta kyllä muodostaen pisteinä hevosenkengän muotoisen kuvion aina Laukosta Tammerkoskelle. Kun nämä maanomistajat olivat monin eri sukulaisuus- ja ystävyysstein liittyneet toisiinsa, syntyi mainitsemani ryhmäidentiteetti varsin luontevsti.

Vaarallista oli se, että nämä miehet olivat myöskin virkamiehiä. Kun oli saatava kala-apaja, koski tai erämaa jonkun suvun omistukseen, oli tietysti hyvä vedota säätyveljenä tai sukulaisena asianomaiseen virkamieheen. Oli siis tapahtumassa ikäänkuin salaviihkaa se, mikä Pohjoismaissa oli outoa: Julkisoikeudellinen ja yksityisoikeudellinen valta ei enää ollut toisistaan riippumatonta silloin, kun rälssi ja talonpojat riitelivät. Kun Ylä-Satakunnan pitäjäläiset jo eräretkiensä, mutta myös pitäjiensä sijainnin vuoksi olivat erityisen tottuneita liikkumaan vesillä, muodostivat tietenkin kosket, kapeikot ja rantaomistukset kipeimmin tuntuvan selkkauskohteen, kun talonpoika koki "herra-väen" menettelevän väärin. Davidin kapinassa oli siis kyse verokapinasta, mutta samalla se loli merkki sääty-identiteetin kasvusta ja talonpoikien kokemasta rälssin mahdin nousun vaarallisuudesta.

Miten sitten Lempäälän pitäjän synty liittyy kapinaan? Ei välittömästi varmasti lainkaan. Juhlittu syntymätapahtuma perustelunsa siitä, että Lempäälä itsenäisenä hallintopitäjänä mainitaan ensi kerran Kuokkalan sopimuksessa. Itse pitäjän erottamisen Vesilahdesta on täytynyt tapahtua aikaisemmin ja se liittyy 1400-luvun alun hallinnon uudistukseen. Siinä mielessä sitä ei voi tulkita samalla tavoin omia oikeuksiaan valvovan yhteisön aktiivisuudeksi kuin — laittomana — Davidin kapinaa. Pikemmin se todisti kruunun puuttumisesta omissa oloissaan elleen talonpoikais-yhteisön elämään ja siten esivallan ja virkamiesten lujuuttavasta otteesta. Yhdessä Davidin kapina ja hallinnon uudistuksen kera syntynyt Lempäälä kuitenkin ovat pitäjäläisille vertauskuva siitä, kuinka vaikea ja joka päivä uudelleen ratkaistava on vapauden, turvallisuuden ja järjestyksen periaatteiden ristiriidaton yhteiselämä yhteiskunnassa.

Pirkko Rommi

(Puhe Kuokkalan rauhansopimuksen 550-vuotisjuhlassa 8.1.1989)

Lempäälän juhlanäytelmän rungon muodostivat mummun lapsille kertomat tarinat Lempäälän historiasta.

Se suuri juhlanäytelmä kesällä 1989

Joulu näkyy ja hiipii jo kaikkialla: Ihmiskunta alkaa hiljentyä vuoden suurimpaana juhlaansa. Kaikille tulevat myös mieleen eri yhteisöjen, varsinkin koulujen joulujuhlat, joissa tietysti täytyi ja täytyy näköjään vielä nykyäänkin olla oma joulunäytelmänsä. Me suomalaisethan rakastamme (ah niin palavasti) kaikkinaista pakoa arjen harmaudesta: On aika hauska tunne, kun saa vaihtaa oman virtyneen arkiroolinuttunsa

johonkin aivan mielikuvitukselliseen osaan jossakin hyvinkirjoitetussa näytelmässä! Eikä se ole vain lapsille ominaista, luulenpa suurten näyttelijöidenkin saavan tyydytystä ammatissaan juuri tästä metamorfoosista, muodonmuutoksesta.

Kesän korvalla tutustuin Jalmari Finnen aivan mahaan omaelämäkertateokseen, jossa hän kertoo, tuo

Kangasalan Suuri Poika, eri näytelmiensä synnystä ja niiden saamista menestyksistä. Näytelmistä, jotka hän oli kirjoittanut jonkin yhteisön juhlanäytelmäksi, hän sanoo, että ne valitettavasti ovat ”tuomitut unohtukseen niiden kertakäyttöisyyden vuoksi”... On valitettavaa, jos Lempäälä kunnan 550-vuotis juhlan näytelmä kokisi tällaisen raa’an kohtalon. Niin erinomaisen hauskaa nimittäin ainakin meillä näyttelijöillä oli sen harjoittelussa ja itse esittämisessä vielä monin verroin enemmän. Tuntui, että jokainen todella nautti saadessaan ilahduttaa niitä paria, kolmea tuhatta katsojaa, jotka olivat tulleet juurilleen pitkien matkojen takaa, ihan uusilta mantereiltakin saakka, katsomaan oman paikkakunnan historiaa näytelmän muodossa. Näytelmän sisältö ei muuten kai avautunutkaan aivan täysin kuntamme historiaa tuntemattomalle: Ajatellaanpa vain sitä nimien määrää, joka tekee Erkki Lepokorven näytelmästä ”Lemmon Lempoinen Lempäälä” niin rakastettavan paikallisväritteisen kuin vain toivoa sopii. Jo tapahtumien ajankohta, viime vuosisadan viimeiset vuosikymmenet kanavan ja rautatien valmistumisineen, oli etevästi valittu.

Antiikin valtakielen, latinan, sana ’persona’ merkitsi alunperin näyttelijän naamaria, sellaista, jota pidettiin kepin varassa kasvojen edessä. Näin pystyttiin pienelläkin joukolla esittämään valtavan monia rooli-hahmoja. Toisin oli meillä Lempäälässä. Ne runsaat sata henkeä, jotka Lepokorven näytelmässä olivat, eivät tarvinneet mitään teennäisiä naamareita. Lankeamatta egoistiseen narsismiin, itseihailuun, voidaan kai sanoa, että näyttelijät täysin amatööreinä selviytyivät tehtävistään vähintäänkin tyydyttävästi. Sitä mieltä oli

Mummun roolin veti ansiokkaasti Kaisu Terästä.

Mummun ja lasten ohella näyttämöllä oli melkein koko ajan työväki. Näytelmän tapahtumien aikaan Lempäälässä rakennettiin ensin kanavaa, sitten rautatietä.

jopa Turun Kaupunginteatterin näyttelijä Seppo Majala, joka on Lempäälästä kotoisin. Hän sanoi: "Eivät ne ammattinäyttelijät tuota sen kummemmin olisi vieneet!"

Antiikin Rooman näytelmästä toinenkin muistuma: Kun näytelmä — muutama tuhat vuotta sitten — oli päättynyt, niin viimeisten repliikkien esittäjät joko sanoivat tai kantoivat tekstiä:

— Acta est fabula, applaudite!

— Näytelmä on päättynyt, alkakaa taputtaa!

Näytelmän ongelmallisin kohta olikin siinä lopussa. Kirjailija koettelee katsojan hermoja ja kestävyyttä jatkamalla mummun kertomusta vielä senkin yli, kun jo suurissa joukkokohtauksissa juhliitaan saavutettuja yhteiskunnallisia uusia. Näyttämö hajoaa liian moniin palasiin, toisaalta rahvaan sahtijuhliin ja toisaalta herrasväen boolipartyyn kartanon verannalla. Itse päähenkilön, mummun (Kaisu Terästö) oli tälläisessä cinemascopemiljöössä vaikea saada yleisö vielä kuulemaan itseään ja nuorta paria (Eeva Lepistö ja Janne Rantala), koska vielä orkesteri ja tanhuryhmät täyttivät valtavan näyttämön, vanhan Eskolan kaupan takaisen puutarhan aika ajoin. Voi vain arvuutella, mitä pohdiskeli mielessään juureva ohjaajamme Seppöjuhani Ruotsalainen, läänintaiteilija, Janakkalan kulttuurisiteeri, itsekin näytelmänkirjoittaja, maailmanmatkailija etc.! Vain savolaisella huumorilla hän sai meidätkin, pohjalais-hämäläis-karjalaiset näyttelijänsä regissöörin kuriin ja nuhteeseen. Kenties jotain jääme kaipaamaan henkilöohjauksen puolella, mutta lähes TV-parodiaa lähenevät ratkaisut ohjauksessa saivat monin kohdin yleisönkin lämpenemään.

Kesännäytelmämme heikompia kohtia olivat mielestäni katsojan kannalta liian monet kunta- ja kunnallislautakunnan kokoukset joita kirjailija tosin on yrittänyt värittää ja höystää ajan oloja kuvaavilla keskusteluilla kouluoloista, kunnanhoidoikeista, sillan rakentamisesta yms.

Kappaleen mehevimpiin kohtauksiin kuuluvat ilman muuta pääosien lisäksi upeasti kuvatut perheet nousevassa skaalassa: torpparin, talollisen ja kartanonherran kotiympäristöt niin perin erilaisine ongelmineen. Siinä missä torppari suunnittelee suo-ojien perkaamista hallantorjuntaan, siinä samanaikaisesti kartanon patruuna jo haaveilee nousevasta teollisuudesta ja puutavaran vientimahdollisuuksista!

Kaikki kolme paria, torppari ja vaimonsa, emäntä ja isäntä sekä kartanonherra ja -rouva, luovat omalla erikoisella tavallaan vahvaa lemoslaista paikallisväriä rakkaaseen näytelmäämme. (Pareja näyttelevät annetussa järjestyksessä Helena Paananen ja Tapio Honkanen, Raija Tanni ja Jaakko Nurmesniemi sekä Eeva Petäkoski ja Jouko Sikiö.)

Eräs näytelmän perusrooleja on myös kanavanvartija Taitonen (Rauno Sivonen), jonka keskustelut Laurin kanssa antavat jo sinänsä oman historian oppituntinsa. Muita keskeisiä ja varmaankin näyttelijän

kannalta mieluisimpia rooleja olivat kappalaisen (Heikki Hult), nimismiehen (Martti Kosola), työnjohtajan (Esko T. Koiranen) ja esim. topparoikan ryyppymiesten (Toivo Uusitalo ja Reijo Lehtonen) upeasti viedyt hahmot. Reijo Virolankin varmaan kauan ikävoisi senaattori-sivupersoonsa, samoin moni muu yli sadasta roolihenkilöstä.

Eniten sittenkin ihailen näytelmämme lapsia (erikoidesti torpparskan kesyttämä lapsilauma) ja nuoria, jotka niin antaumuksella ja vakavuudella onnistuivat saavuttamaan yli sadanvuoden takaisen hengen. Teistä tullaan vielä kuulemaan: Bravo!

Mutta mitä me olisimme olleet ilman Raimo Salon lavastusta, Mirja Nikalin ja kumpp. puvustusta, Leena Nurmen kampauksia ja partoja tai ilman Liisa Lammen tansseja ja Helinä Nurmen musiikinjohtoa? Entäs ne elämäneliksiirit näytösten ja harjoitusten väliajoilla: Kiitos Viitasen prouvalle loistokahveista!

Tuo yhdeksän kuukauden aika syksyn 1988 harjoituksista aina viimeiseen esitysiltaan saakka kesällä 1989 kului kuin siivillä. Poissaoloja harjoituksista tuskin oli promillen vertaa. Kaamoskuukausien aikana näytelmästä muokkaantui yhteisvoimin se mikä sitten nähtiin vajaan kymmenen kertaa Hakkarin museoaluen areenalla. Usein näyttelijä itse ehdotti jonkun uuden idean, joka yksimielisesti todettiin hyvin kansanmeneväksi ja käyttökelpoiseksi. Topparoikka esim. sommitteli monta hienoa yksityiskohtaa vauhdikkaisiin kohtauksiinsa. Samoin Ryynikän palon sammutusväki osasi tehdä todentuntuista teatteria. Hyvä esimerkki imporovisoinnista oli isäntä Tipan repliikissa, johon kirjailijan luvalla vaihdettiin "kangasalaisen joutsenkaulan "tilalle" vesilahtelainen kurjenkaula", kohtauksessa, jossa Juho Tippa katu koko naimisiinmenoan.

Se me-henki, joka muodostui tämän Lempäälän juhluvuoden näytelmän ympärille, oli vertaansa vailla. Meistä tuli ikuisia ystäviä. Mekin, jotka tulimme "villeinä", so. kahden paikallisen teatterin ulkopuolelta, saimme ystävällisen vastaanoton. Ei siinä kysely sosiaalisia tai poliittisia taustoja, ei edes aina tarvittusukunimiä. Jaettiin ryhmän ilot ja surut ynnä sairaudet. Ulkopuolisen olisi täysin mahdotonta kuvitella sitä hyvänolon tunnetta, jota me tunsimme, kun juhlanäytelmämme alkoi "sittenkin" (= Ruotsalainen) funksioneerata, toimia näytelmän tapaan, kuvitella sitä ylpeyttä ystävänsä onnistumisesta tämän löydettyä yrityksen ja erehdyksen kautta oikean, ja juuri sen ainoan oikean ratkaisun roolinsa läpiviemiseen!

Hyvän joulun toivotus kaikille kuntalaisille, reilu kädenpuristus juhlanäytelmän pojille ja miehille, hellä halaus sen kaikenikäisille Tyttöille.

**Teidän Juho Tippa
eli Jaakko Nurmesniemi**

P.S. Mitäs, jos esittäisimme kesällä 1990 Kaarlo Engvist Atran "Kunnian vuoksi" tai jotain Jalmari Finneä?

Sama

Perheet näyttelivät mehevästi, yläkuvassa oheisen muistelun kirjoittanut Juho Tippa porsliinilautasia haikailevine emäntineen, alakuvassa torppari vaimoineen.

Maailma muuttuu

Lempäälä juhlii tänä vuonna 550 vuoden ikää. Se on kunnioitettava ikä, sillä Suomen kaupungeistakin vain kaksi, Turku ja Porvoo, ovat tätä vanhempia. On täysi syy onnitella Lempäälää ja toivottaa sille ja sen asukkaille edelleen jatkuvaa menestystä ja hyvinvointia.

550 vuotta ei kuitenkaan ole vain kunnioitettava ikä, vaan se on itse asiassa myös käsittämättömän pitkä aika. Sen valtavuuden tajuamme vasta, kun yritämme ajatella tuota aikaa eteenpäin; 550 vuotta tästä päivästä eteenpäin! Jos yritämme ajatella noin pitkälle tulevaisuuteen, törmäämme mahdottomuuteen. Eteemme nousee ensimmäisenä jatkuva tekninen kehitys, mutta kuva hajoaa nopeasti, sillä mukaan tulevat kohta teknisen kehityksen mukanaan tuomat ongelmat, maailman väestöongelma ja monet muut kysymykset, myös kysymys siitä, miten ihminen itse muuttuu. Parhaimmillaankin voimme ajatella tulevaisuutta vain muutaman vuoden eteenpäin.

Lempäälä laskee ikänsä Kuokkalassa vuonna 1439 laaditusta asiakirjasta, joka lopetti ns. Davidin kapinan. Asiakirjan kirjoittajat elivät tiukasti omaa nykyyhetkeään eikä kukaan heistä olisi voinut ennustaa, mitä tulisi tapahtumaan seuraavien 550 vuoden aikana. Se oli aikaa, jolloin kirjapainoakaan ei vielä tunnettu eikä Amerikan olemassa olosta tiedetty mitään. Kirjapaino lasketaan keksityn toistakymmentä vuotta tuon Kuokkalan asiakirjan kirjoittamisen jälkeen, Kolumbus purjehti Amerikkaan vasta runsaat 50 vuotta myöhemmin ja Lutherin uskonpuhdistuskin tapahti vasta lähemmäs sata vuotta myöhemmin. Kuka olisi tuolloin voinut ennustaa tulevaa kehitystä ja olotilaa, jossa nyt elämme!

Mutta mikä itse asiassa on muuttunut? Davidin kapina oli verokapina. On vaikea olla hymyilemättä, kun lukee asiakirjoista, että silloinkin valtiolta oli ensin luvannut alentaa talonpoikien verorasitusta, mutta käytännössä sitten kuitenkin korotti sitä. Saman kaltaisia kansannousuja tapahtui muuallakin maassa, mutta Lempäälän seudun miesten kapina sai laajimmat mitat ja niitä sovittelemaan täytyi lähettää Suomen silloin vaikutusvaltaisen miehen, Turun piispa Mau-nu II Tavast. Kapinan johtajana oli tunnetusti vesilah-telainen talonpoika David, jota aikanaan sanottiin talonpoikaiskuninkaaksi, mutta joka kapinan epäonnistumisen jälkeen sai hullun Davidin maineen ja vältti kuolemantuomion vain pakenemalla Viroon.

Maailma on muuttunut paljon sen jälkeen. Jonkin-laisen kuvan yleisestä muuttumisesta antaa jo tieto siitä, että nyt niin pieni ja rauhallinen Tanska taisteli silloin Ruotsin valtakunnan kanssa Suomen herruudesta. Mutta myös oma suomalainen yhteiskuntamme on suuresti muuttunut. Me saatamme toki yhä puhua verokapinaan ryhtymisestä, mutta sille tuskin on katetta. Nykyajan suomalainen palknauttaja ei näet jou-du konkreettisesti verotuksen kanssa tekemisiin muulloin kuin lisäveroja maksaessaan. Muulloinhan työn-

antaja huolehtii veronmaksusta ja palkansaaja käsittelee vain nettopalkkaansa. Toisin oli Davidin aikana. Talonpojat maksoivat yhteisvastuullisesti veroa, joka puhtaan rahan lisäksi käsitti tietyt määrät viljaa, voita, heiniä ym. luonnontuotteita. Jokainen maksutoimitus oli varsin konkreettinen tilanne, jossa kukin talonpoika joutui luovuttamaan itse työllään hankkimansa tuotteet etäisen virkavallan käyttöön.

Eräs yhteinen ja samalla ilmeisen ikuinen piirre oli kuitenkin kansan ja virkavallan välinen vastakohtaisuus. Tämän vastakohtaisuus on mielenkiintoinen seikka siitä syystä, että virkavallan pitäisi aina toimia koko yhteiskunnan ja samalla koko kansan hyväksi, mutta varsin yleinen ajattelutapa näkee yhä virkavallan kansan vastakohtana, jopa alistajana ja sortajana.

Tämän ajattelutavan selitys on yksinkertainen. Virkavallalta — tyypillisimmillään poliisi tai veronkantaja — edustaa yhteiskuntaa, jolla ei ole näkyvää hahmoa. Kun yksilön ja yhteisön edut sitten lyövät ristiin, yksilö eli tavallinen kansalainen ei näekään vastassaan olevaa hahmotonta yhteiskuntaa, vaan virkamiehen. Meillä Suomemssa varsinkin tsaarinajan, virkavallan edustajat vielä lisäsivät koppavuudellaan tätä vastakohtatunnetta.

Olemme nyt kuitenkin hyvin lyhyen ajan kuluessa ja miltei huomaamattamme joutuneet täysin uuteen tilanteeseen. Davidin aikana kansa oli lähes kauttaaltaan talonpoikaista, joka toimi kukin oman perheensä ja kyläkuntansa hyväksi. Virkamiehiä oli vain muutama koko maassa. Tällä hetkellä maamme koko työvoimasta jo neljäsosa on julkisen vallan eli valtion ja kuntien palveluksessa. (Vuonna 1985 luku oli 25,6 %). Tämän ns. julkisen sektorin osuus työllistäjänä on kasvanut erityisesti viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana ja kehitys on ollut saman suuntainen kaikissa länsimaissa.

Viime vuosina on paljon puhuttu yhteiskunnan rakennemuutoksesta. On kannettu huolta teollisuuden työpaikoista huomaamatta, että julkisen sektorin työpaikat ovat lisääntyneet monin verroin enemmän. Tosiasia on, että Suomen koko ammatissatoimivasta väestöstä joka neljäs on julkisen vallan palveluksessa eli siis jonkin asteen viranhaltija, mutta mitä nämä nykyiset virkavallan edustajat itse asiassa ovat? Joku matematiikan opettaja, sairaanhoitaja tai kotiaavustaja on julkisen vallan palveluksessa, mutta ei varmaankaan tunne olevansa mikään tavallisen rahvaan yläpuolella oleva virkavallan edustaja. Hän tekee vain omaa työtään omissa pienissä ympyröissään.

Julkinen sektori on kasvanut valtavasti, mutta samalla sen tehtävä on muuttunut. Tänä päivänä julkisen vallan tehtävä on ennen muuta palvelutoimintaa. Valtion ja kuntien palkkalistoilla on yli puoli miljoonaa henkilöä, joista viidennes on koulutustoiminnan, toinen viidennes terveydenhoidon ja kolmas vajaa vii-

Hämeen heimojuhla pidettiin Lempäälässä 6. elokuuta. Ennen varsinaista juhlaa ohjelmassa oli seppeleenlasku sankarihau-dalle.

dennes sosiaalityön tehtävissä. Muistakin osa palvelee rautateilla, sähkölaitoksissa ym. palvelutehtävissä ja vain pieni osa on vanhaa virkakuntaa vastaavissa järjestöjenpito-, veronkanto- ja hallintotehtävissä.

Muutos on ollut nopea ja syvä, mutta hyväksymme sen yleisesti. Pidämme luonnollisena, että kaikille kansalaisille tarjottavat palvelut ovat yhteisiä julkisia palveluita. Tavoitteena on ollut kaikkien kansalaisten tasapuolinen hyvinvointi. Ongelmia toki on edelleen. On puutteita, joita täytyy pyrkiä korjaamaan. On kankeata hallintobyrokratiaa ja tehotonta toimintaa kaikilla alueilla. Toiminta nielee suunnottomasti verovarvoja, mutta silti monilla sektoreilla on työvoimapula. Pahinta sittenkin lienee se, että nykyinen julkinen päätösvalta on poliittista valtaa, josta puuttuu todellinen vastuu. Tästä syystä aiemmin virkamiehiin kohdistunut epäluottamus on nyt paljolti siirtynyt poliittisiin vallanpitäjiin, jotka liian usein ajavat enemmän omaa kuin koko yhteiskunnan etua.

Tulevaa kehitystä on vaikea ennustaa edes kymmenen vuoden tähtäimellä, mutta kansalla täytyy kuitenkin olla oikeus nousta myös kapinaan vääriin suuntaan menevää kehitystä ja liiallista valtaa vastaan. Davidin kapinan kaltaista nousua ei enää voida ajatella, mutta nykyisellä kansalla on puolellaan jo käytönsään nykyajan ase, vapaa lehdistö, jonka tehtävänä on kontrolloida kaikkea julkisen vallan toimintaa. Tässä kontrolloinnissa on tärkeintä se, että kaiken poliittisen päätöksenteon on kestettävä päivänvalo. Demokratian toteutumisen ehto on riittävä tiedonsaanti.

Yhteiskunta muuttuu ja koko maailma ympärillämme muuttuu, mutta muuttuuko itse ihminen? Kautta aikain on toivottu, että ihminen viisastuisi ja muuttuisi paremmaksi ja että siten myös ihmisten yhteiselämä muuttuisi paremmaksi, mutta viime aikojenkaan uutiset

eivät juuri tue tätä toivoa.

Historian tapahtumat osoittavat, että ihmisen perusolemus sinänsä ei muutu millään tavalla. Vuosituhansien takaiset kreikkalaiset draamat kelpaavat yhä näyttämölle ja uuden testamentin evankeliumien kertomukset kuvaavat osuvasti tämänkin ajan ihmistä. Samat tunteet hallitsevat yhä kaikkia rotuja ja kansoja kautta maailman.

On kuitenkin yksi asia, joka muuttuu jatkuvasti jokaisessa yksilössä ja jokaisessa yhteisössä. Se on ihmisen hallitseman tiedon laatu. Viime aikoina on puhuttu paljon tiedon määrän kasvusta, mutta se ei ole niinkään varmaa. Jos ajattelemme Davidin aikaista eränkävijää, joka ilman karttaa ja kompassia pystyi kulkemaan Näsijärven ja Pohjanmaan jokien kautta Tornionjoelle ja taas takaisin, ja asetamme hänen rinnalleen oman aikamme atk-asiantuntijan, voimme sanoa, että kummankin tiedon laatu on täysin erilainen, mutta määrässä tuskin on suurta eroa. Ei ole myöskään mitään todisteita siitä, että nykyajan ihminen olisi älykkäämpi tai nerokkaampi kuin aikaisempi. Tästä syystä tiedon laatu on tärkeämpi kuin määrä.

Tiedon laatu on tärkeä siitä syystä, että se määrää ratkaisevasti sitä, mitä me haluamme ja mitä me pidämme tavoittelemisen arvoisena. Emmehän me voi edes haluta sellaista, mistä me emme mitään tiedä. Samoin me jätämme pois suunnitelmistamme sen, minkä tiedämme mahdottomaksi. Se, mitä tiedämme, määrää meidän koko maailmankuvamme, meidän koko arvomaailmamme. Se määrää sitä silloinkin, kun tietomme on väärää. Tämäkin seikka on syytä muistaa, sillä maailma on täynnä fanaatikkoja, jotka uskovat vain yhteen totuuteen ja ovat valmiit vaikkapa kuolemaan ja myös tappamaan muita sen puolesta.

Ihmisen maailmankuva on tietyllä tavalla kokonais-

valtainen ja jokaisen aikakauden ihmisillä on omat maailmankuvansa. Voimme hyvin perustein sanoa, että Davidin ajan ihmisen maailmankuva oli varsin suppea. Otan vain yhden karkean esimerkin. Jos tuon ajan Kuokkalan raitille olisi ilmestynyt mustaihoinen neekeri, häntä olisi pidetty paholaisena. Mitään muuta selitystä ilmiölle ei olisi voitu löytää, koska ei tiedetty, että mustaihosiakin ihmisiä on olemassa. Vielä paljon myöhemmin mustaihoiset olivat omituisia olentoja. Sata vuotta sitten tamperelaisessa sanomalehdessä mainostettiin näytöksissä esitettävää neekerinaista sillä, että hän muka syö mieluummin sisiliskoja, käärmeitä ja raakaa lihaa.

Olen optimisti ajatellakseni ihmiskunnan ja oman kansamme tulevaisuutta. Mitä varhaisempaan aikaan historiassa mennään, sitä suppeampia ovat ihmisten elämänpiirit. Tuttua ja turvallista on ollut vain oma suku tai oma heimo, jolla on ollut sama kieli ja samat tavat. Suomen alueellakin kesti satoja vuosia ennen kuin hahmottui se suomen kansa, joka tuns riittävää keskinäistä yhteisyyden tunnetta. Vasta meidän päivinämmä on tajuttu, että eri kielitä puhuvat kansatkin saattavat kokea kohtalonyhteyttä.

Meidän aikamme historiallisesti tärkein keksintö saattaa hyvinkin olla televisio. Television merkitys on siinä, että se tuo kaikki maailman kansat omaan olohuoneeseemme, eikä vain kansoja massoina, vaan ihmisiä, miehinä, naisina, lapsina, työtätekevinä ja sairaina, ilossaan ja tuskassaan. Se opettaa meidät näkemään itsemme ja naapurimme kaltaisen ihmisen kaikissa ja kaikkialla.

Mutta se opettaa näkemään myös ihmisen raakuden ja julmuuden. Se antaa helposti kuvan, että koko maailma on täynnä julmuutta ja välinpitämättömyyttä. Se lisää herkästi toivottomuutta ja epäuskoa tulevaisuuden suhteen. Kehityksen suuntaa arvioitaessa on kuitenkin syytä muistaa, että pysyvät muutokset ovat hitaita. On muistettava, että maailma on kaiken todennäköisyyden mukaan pystyssä vielä 550 vuoden päästä tästä eteenpäin ja että tuo maailma ei kaikei vielä silloinkaan ole aivan valmis. Samalla on syytä muistaa, että niin vähäpätöiseltä kuin se tuntuukin, meidän jokainen pienikin tekomme vaikuttaa tuohon vuosisatojen tulevaan kehitykseen.

Television rinnalla vaikuttaa aikamme lisääntynyt matkailu. Yhdessä ne opettavat meille ihmisten yleismaailmallista kohtalonyhteyttä. Ne auttavat meitä myös ymmärtämään toisia kulttuureita ja niiden ratkaisuja ja hyväksymään ne. Ne avartavat meidän eettistä maailmankuvaamme, mutta samalla myös täsmäntävät sitä. Kaikkia muualta tulevia kulttuurivaihtuteita emme tietenkään itse hyväksy ja omaksu, mutta se merkitsee vain sitä, että oma kansallinen kulttuurimme säilyy, tosin jatkuvasti muuttuen sekini.

Katson siis tulevaisuuteen optimistina. Ihmisen perusolemus ei muutu, mutta ihmisen tiedon laatu muuttuu ja maailmankuvan laajeneminen ainakin lisää suvaitsevaisuutta ja keskinäistä ymmärtämystä. Tähän optimistiseen kuvaan sisältyy kuitenkin särö, joka uhkaa rikkaa koko kuvan. Katselen maailmaa suomalai-

sen, eurooppalaisen ja valkoihoisen näkökulmasta ja arvostuksista. Tosiasia kuitenkin on, että me eurooppalaiset ja ns. länsimaalaiset olemme jäämässä vähemmistöksi ja että meidän pohjaltaan kristillinen arvomaailmamme on samalla vaarassa joutua syrjään.

Tällä hetkellä voidaan näet ennustaa, että seuraavien kolmenkymmenen vuoden aikana Euroopan väkiluku pysyy miltei muuttumattomana, mutta pelkääntään Aasian väkiluku kasvaa yli tuhannella miljoonalla hengellä. Se merkitsee suunnatonta väestöpainetta, tuhatkerroin suurempaa kuin Suomessa oli pahimman Amerikan-siirtolaisuuden aikana. Se merkitsee nyt jo alkanutta uutta kansainvaellusta, jonka kohteena ovat osaltaan myös Euroopan hyvinvointivaltiot, pohjoinen Suomi niihin luettuna.

Tämä väestönpaine leijuu uhkana tulevaisuuden yllä. Olennaista ei ole, kykeneekö maapallo elättämään näin kasvaneen väestön. Monin verroin tärkeämpää on se, että tämä uutta elintilaa tavoitteleva väestö ei ehkä tunne sitä samaa koko ihmiskunnan kohtalonyhteyttä, jossa edellä puhuin. Tämän väestön omassa elinympäristössään oppima arvomaailma ei ehkä tunne lainkaan ihmisten keskinäisen suvaitsevaisuuden ideaa. Johtaako se johonkin konfliktiin vai ennätetäänkö ennen konfliktia oppia riittävästi uusia yhteiselämän käyttäytymismalleja, sitä tuskin voidaan vielä ennustaa.

Puhutaan usein hämäläisestä luonteenlaadusta. On kyseenalaista, onko eri kansojenkaan luonteissa perinnöllisiä tekijöitä, mutta ainakaan mitään perintötekijöihin liittyvää maakunnallista luonteenlaatua ei voi olla. Sen sijaan jokaisessa yhteisössä muotoutuu aina oma arvomaailmansa. Jokaisessa yhteisössä on sellaisia käyttäytymismalleja, joita lapset ja nuoret oppivat kasvaessaan pitämään arvossa, samoin kuin myös sellaisia, joita opitaan jopa paheksumaan. Hämäläisten keskuudessa on aikojen kuluessa oppittu arvostamaan vakaata käytöstä enemmän kuin riehakkuutta, perusteellista pohdintaa enemmän kuin paljoa puhetta ja omaa työteliäisyyttä enemmän kuin toisten hyväksi käyttöä.

Pidämme näitä ominaisuuksia arvossa edelleen. Ne ovat käyttökelpoiset myös tulevaisuudessa, olkoon se millainen tahansa. Meidän on pyrittävä kehittämään omaa yhteiskuntaamme, mutta samalla varottava menemästä liian pitkälle väärään suuntaan. Meidän on sopeuduttava maailmanlaajuiseen ihmisten yhteiselämään ja tuotava siihen oma kulttuuripanoksemme. Meidän on kaiken todennäköisyyden mukaan myös varauduttava hyvinkin suuriin maailman väestönkasvun mukanaan tuomiin muutoksiin, joita emme tällä hetkellä vielä edes voi aavistaa. Tässä kaikessa tärkeintä kuitenkin on rauhallinen pohdinta ja toisen ihmisen arvossa pitäminen. Mitä enemmän tässä maailmassa kaikkiaankin on hämäläistä luonteenlaatua, sitä varmemmin ongelmat ratkeavat.

Viljo Rasila
(Puhe Hämeen heimojuhlassa
Lempäälässä 6.8.1989)

Juhlavuoden kuvasatoa

Kuokkalan rauhansopimuksen 550-vuotisjuhla pidettiin 8. tammikuuta. Tilaisuudessa julkistettiin Hakkarin kartanon seinään kiinnitetty muistolaatta, lisäksi sanansaattaja lähti viemään tietoa Lempäälän juhlavuodesta naapurikuntiin. Viestin ojensi ratsulähetille juhlatoimikunnan puheenjohtaja Raija Isotalo.

Juhannuspäivänä juhlavuoden ohjelmassa oli seurakunnan järjestämä perinnekirkko Lempäälän kirkossa.

Lempäälä-Seuran panos juhlavuoteen oli juhlanäytelmävieraitten kahvitus väliajalla. Talkooväkeä tarvittiin paljon.

Pohjoismaiset ystäväkunnatkin osallistuivat Lempäälän juhlavuoden viettoon. Noin 100 vierasta vietti täällä viikonlopun 21.- 23. heinäkuuta. Kuvassa norjalaisia kolmessa polvessa.

Hakkarin kentällä nähtiin paljon sotilaita 22. heinäkuuta. Keuruun pioneerien valatilaisuus järjestettiin juhlavuoden kunniaksi Lempäälässä.

Evakkoreki toi Lempäälään

Elettiin kesää 1939 Karjalan Kannaksella. Sakkolan pitäjässä, Petäjärven kylässä käänteli tilallinen Edvard Raaska käsissään vastavalmistamiaan valkonahkaisia päitsiä. Niitä tarvittiin, sillä talon tamma Vappu oli synnyttänyt orivarsan. Paitsi että varsa sai riimun päähänsä, perheen lapsista nuorin, Hilikka, nimettiin sille peräänkatsojaksi — vapaana juoksennellut varsa olisi saattanut loukata itsensä vaikkapa niittokoneen terään, emää kun tarvittiin entiseen tapaan talon töisää.

Humuksi ristitty varsa kirmasi elämänsä ensimmäistä kesää vehreillä laitumilla. Petäjärven kylän väki sen sijaan tunsu, että kesä oli poikkeuksellinen edellisiin verrattuna. Sodan uhka leijui elämänmenon yllä. Linnoitustyöt olivat alkaneet.

Raaskan tilan toinen tytär, Elli, kuului lottiin ja työskenteli linnoitusväen muonituksessa kesän kuluessa. Nuorimmainen, varsanvahti, taas muistaa kesäistä illoista sen, kuinka rajan puolella joka ilta nousi taivaanrannalle omituinen pallo. Myöhemmin selvisi, että nuoren karjalaisytyön ihmettelyn kohde oli sotaväen käyttämä tiedustelupallo.

Kun syksy alkoi kellastaa lehtiä, julistettiin yh-aika. Veli Yrjön oli aika astua palvelukseen. Sisar Elli siirtyi kylän puhelinkeskukseen. Kuopus Hilikka ja Anna-minniä osallistuivat nyt muonitustoimiin. Liikekannallepano toi kylään lisää sotilaita. Kodin lähelle rakennettiin paikka ilmavalvonnalle. Kylän kansakoulusta tehtiin sairastupa.

Vappu-tamma varsansa kanssa oli jo siirtynyt laitumelta tallipilttuuseen. Lokakuun 20. päivä perheen kuopus täytti 16 vuotta.

Toisinaan väkeen astunut Yrjö-veli pistäytyi kotosalla. Eräänä iltana hänen lähtiessään takaisin kotilomalta yhdessä naapurinpojan kanssa, olivat miesten mietteet tavallista synkemmät. Lähtijät kai jo tiesivät, että sodan puhkeaminen oli käsillä.

Ja kun Hilikka heräsi 30. marraskuuta 1939, oli hänen isällään ikävää kerrottavaa: tykkien jylinä kantautui jo kylään. Pian ensimmäiset evakot saapuivat rajanläheisimmistä kylistä. Kun Hilikka astui ulos, näkyi taivaanrannalla tulenloimotus. Silti hän ei vielä kukaan halunnut ajatella, että lähtö oli edessä. Lisää evakkoja karjoihin virtasi koko päivän. Osa lepäsi kotvan, osa jatkoi vain vakavina eteenpäin.

Illalla perheen äiti Helena nousi junaan yhdessä minniänsä Annan, tämän pikkutyttären Ritvan sekä vanhapiikatäti Loviisan kanssa.

Kauan ei saanut kotiin jäänyt Edvard Raaskakaan olla levolla nuorimman tyttärensä kanssa. Lähdön hetki koitti heillekin puolenyön maissa. Vappu valjastettiin reen eteen, Humu-varsa seurasi emänsä kyljessä. Rekeen pakattiin ruokaa ja tavaroita, minkä mahdutti. Myös kolme lehmää saatettiin matkaan.

Edvard Raaska kirjoitti matkapäiväkirjaansa: sitten lähdin liikkeelle nuorimman tyttäreni kanssa sille elämäni vaikeimmalle taipaleelle. Ne ajatukset, jotka silloin olivat mieleissäni, ovat sanoin selittämättömät, ne tuntee vain jokainen kotinsa ja synnyinseutunsa jättänyt karjalainen.

Tytär istui hiljaisena reessä. Alkumatka taittui sivuteitä pitkin. Vasta isommalla maantiellä nuori tyttö tajuusi, mikä mahtava ihmisvirta olikaan liikkeellä. Evakkojen jono kulki talvisessa yössä kohti tuntematonta määränpäättä, joukossa kulki karjaa ja peräytyviä sotilaita.

pyrityään isä ja tytär saivat yöksi katon päänsä päälle. Matka oli silloin edennyt Lammille asti.

Kohti Kylmäkoskea astellut Vappu-tamma veti evakkoreen viimeiset kilometrit lauantaina joulukuun 16. päivänä. Reki oli kuljettanut isää ja tytärtä 500 kilometrin matkan halki Suomen.

Kylmäkoskelainen tilallinen Ahkiola otti hoiviinsa hevosen ja myös isä ja tytär saivat asuttavakseen yhden huoneen talosta, jossa jo oli helsinkiläisiä evakkoja.

Päivät kuluivat joulukuun 1939. Ahkiolan talon vanha emäntä osoitti karjalaisväelle ystävällisyyttä ja pyysi nämä muun muassa jouluaateriale.

Piakkoin Hilikka sai äitinsäkin luokseen. Helena Raaska saapui Kylmäkoskelle, mutta Edvard joutui jo keväällä lähtemään pika-asutustoimikunnan jäseneksi Suonenjoelle. Maaherran määräyksestä hän oli myös siirtoväen edustajana kansanhuollossa.

Tytär Hilikka päätyi keväällä 1940 Tampereelle Ahlmanin emäntäkouluun. Samaisena kesänä hän pääsi ripille Messukylän kirkossa. Emäntäkoulun päätyttyä hän lähti työhön Turun tuntumaan Perniöön.

Sillä välin vanhemmat muuttivat Lempäälään Sikkiselle. Edvard Raaska kirjasi muuttopäiväksi 2. toukokuuta 1941 — kohta myös tytär tuli vanhempiensa luokse.

Karjalaisääntä kirjoitti: mitä kielimurteeseen tulee, niin paljon oli eroa karjalaisen ja hämäläisten murteessa, mutta hyvin kuitenkin aina kaikesta selvitettiin eikä erikoisia kummelluksia sattunut, tietysti erilaisuus ihmetytti niin puolin kuin toisinkin. Ja mitä lauluja ja sananparsien tulee ja muihin karjalaisiin tapoihin, niin ne eivät sanottavasti tulleet esiin niissä oloissa, joissa elettiin ja sitten raskaan rauhan tultua. Sillä tehty rauha oli raskas isku meille kaikille karjalaisille, sillä emme aavistaneet sitä, että jouduimme kodittomiksi tehdyn rauhan perusteella. Silloin tyrehtyivät synkkään tosiasiaan karjalainen iloisuus ja karjalaiset laulut. Mutta toivo vaikeuksien voittamiseksi ei sammunut, vaan toivottiin uutta parempaa päivää ja uskottiin, että oikeus kerran voittaa ja tässä mielessä tartuttiin työhön uudella olinpaikalla ja alettiin odottaa uutta parempaa aikaa.

Kun jatkosota alkoi, seurasi karjalainen evakkoväki mielenkiinnolla taistelujen etenemistä. Kun tuli tieto, että Viipuri oli vallattu takaisin, Edvard Raaska alkoi valmistella kotiinpaluuta. Paluutaan hän ei kuitenkaan tehnyt hevosen kavioiden kopseessa, vaan junnassa. Vappu-tamma oli myyty jo ennen Lempäälään muuttamista kylmäkoskelaisille.

Petäjärven kotikonnuille palannut isäntä — elettiin syksyä 1941 — sai ensimmäisenä nähdä kotinsa rauniot. Vain saunarakennus oli pystyssä. Navetan tuhkasta seasta erottui ensimmäisen lähdön hetkellä jääne-

den kolmen lehmän ja kolmen sian luurangot.

Vastaan rintamalle päin tuli auto- ja hevoskolonnoita kilometrien mittaisena jonona. Tytön muistikuvissa kulkee pimeys ja kylmyys. Välillä piti kävellä lämpimikseen.

Evakkomatkan ensimmäinen pysähdyspaikka oli noin 40 kilometrin päässä sijaitseva Räisälä. Tiurin kylässä Karosen koti tarjosi yösijan. Tykkien jylinä oli vaimentunut.

Kun lauantaiaamu 2. joulukuuta koitti, ei lentotoimintaakaan ollut. Edvard Raaska tyttärensä kanssa tahtoi takaisin kotiin. Tamma taittoi taas taivalta ja muutamia päiviä aiemmin liikkeelle lähteneet saapuvatkin illaksi kotitalon huomaan. Mutta rintama oli siirtynyt jo likemmäksi — matkaa sinne oli enää kahdeksan kilometriä.

Jälleen jäi yön lepo kesken isältä ja tyttäreltä. Paluu kotiin tyypistyi muutamiksi kaihoisiksi tunneiksi. Reenjalakset suunnattiin toistamiseen kohti Räisälän pitäjää.

Edvard Raaska kirjoitti: kotimme jäi kaikinpuolin sellaiseen kuntoon, niin kuin se olikin kaikkineen huonekaluineen ja taloustavaroineen. Seinäkello, joka oli hankittu vuonna 1884, jäi aikaa osoittamaan ja radio jäi paikoilleen.

Seuraavana päivänä pakolaisten määrä Räisälän Tiurin kylässä vain kasvoi. Iltapäivällä 16-vuotias Hilikka sai kuulla, että hänen synnyinseutunsa kodit olivat tuhkana. Omat sotilaat olivat ne polttaneet, etteivät ne olisi antamassa vihollisjoukoille suojaa talven pakkasilta.

Joulukuun 7. päivään asti Raaska tyttärensä kanssa odotti tapahtumien kehittymistä Tiurin karjalaiskylässä. Vaimosta ja muusta perheestä ei saatu tietoa. Sen sijaan tuli tietoa siitä, että heidän sijoituspaikkaan oli määrätty Kylmäkoski.

Pitkä evakkotaival alkoi. Edessä oli satoja lumisia kilometrejä kohti Suomen sydänmaita.

Nyt Vappu-tamman täytyi heittää hyvästit varsalleen, kun Humulle löytyi tilaa muiden varsojen joukosta junanvaunussa. Emä ja varsa olivat astelleet viimeiset kaviollisensa rinta rinnan. Niiden tiet eivät enää koskaan kohdanneet.

Karjalaistyttö Hilikka vietti isänsä rinnalla reessä seuranneet kymmenkunta päivää. Matkan varrelle kertyi lukuisia yöpymispaikkoja. Tytär muistaa, kuinka isä oli matkan edetessä saanut todeta monen perheen asuvan jumalaapelkääväistä kotia. Mutta oli myös taloja, joista lähtiessä harras karjalaismies puisteli päätään. Hänen kodissaan ei esimerkiksi soitettu radiota lauantai-iltaisain tai sunnuntaiaamuisin, viikonvaihteen hiljentymisen hetkinä.

Varsinkin Karjalan mailla yösija heltisi tahtomattaan taivalta taittaneille, mutta joutui Edvard Raaska toisinaan avamaan useammankin oven, ennen kuin sija löytyi.

Kodin viereen oli raivattu lentokenttä.

Hieman myöhemmin puoliso ja Hilikka-tytär saivat palata rakkaaseen kotikyläänsä. Paluumatka meni junassa niin pitkälle kuin kiskoja riitti. Loppumatkaksi oli veli Yrjö järjestänyt kyytiä sotilaskuljetuksissa.

Kuorma-auto toisensa jälkeen antoikin kyytiä kappaleen matkaa kotia kohti — eivätkä evakosta palaavat panneet sitä pahakseen. Eivätkä edes sitä rysäystä, kun yksi sotilaiden kuorma-autoista kaatui ojaan ja kyytiläiset lensivät lavalta. Äidin kassista hankkeen hävinnyt herätyskellokin löytyi lopulta.

Uutta elämää ryhdyttiin rakentamaan. Ensin asuttiin tulelta säästyneessä naapuritalossa, sitten isä kunnosti saunasta väliaikaisen asumuksen. Äiti hankki karjaa ja isä osti Vapun seuraajaksi mustan, venäläisen sotasaalishevosen.

Nyt 18-vuotiaana neitosena Hilikkakin sai tarttua ohjiin. Erään kerran äiti ja tytär palasivat kauppareen kulta hevosineen, kun läheiselle lentokentälle laskeutui kone. Rintamalla säikyksi tullut hevonen pillastui ja kyyti naisväen kotiin melkoista menoa. Hilkan korvissa kaikui äidin huuto jostakin kärryjenpohjalta.

Vuodenajat vaihtuivat toiseen, ajastaika eteni kevääseen 1944. Edvard Raaska merkitsi muistiinpanoihinsa suotuisan kevään ja ajoissa suoritettua kylvötyötä. Mutta samalla alkoivat sotatoimet taas vilkastua. Lentokoneita sujahteli yhä useammin kylän yllä ja aukeilla paikoilla täytyi jo varoa, ettei joutunut konekiväärien maalitauluksi.

Pahat aavistukset levisivät kylänväen keskuuteen. Kylän viljelyspäälliköt, Raaska heidän joukossaan, kutsuttiin kesäkuun 9. päivä kunnan esikuntaan. Pelätty evakuoimismääräys annettiin.

Kului joitakin päiviä ja Raaska huomasi taas seisovansa yksin kotipihallaan. Vaimo ja tytär olivat jo lähteneet. Poika oli maanpuolustustehtävissä Kannaksella, toinen tyttäristä Aunuksessa.

Karjalaisisäntä astui kotipihaltaan pois viimeisen kerran.

Kohtalon pyörteet toivat evakkoväen uudelleen muun Suomen asutettavaksi. Myös hämäläispitäjä Lempäälä sai osansa värikkäistä karjalan heimolaisista. Tilallinen Edvard Raaska tuli ensin Lempäälään, muutti sittemmin naapuripitäjään Vesilahteen yhdessä poikansa Yrjön perheen kanssa. Myöhemmin myös tyttären Elli ja Hilikka perheineen asettuivat Lempäälään asumaan lukuisten muiden karjalaisten siirtolaisten tavoin.

Ensimmäisen evakkomatkan alussa junanvaunuun laitettu Humu-varsakin päättyi lopulta alkuperäisen isäntänsä hoiviin. Kuultuaan varsan kohtalosta Edvard Raaska nouti jo aikuiseksi varttuneen kasvattinsa Ypäjän hevostalleilta kotipilttuun pahnolle.

Kappaleen karjalaista, Lempäälään päätynyttä evakkomatkaa kirjasi Marjo Ristilä-Toikka, kertojana Hilikka Ristilä, os. Raaska, tukena Edvard Raaskan muistiinpanot.

Siitä on viisikymmentä vuotta

Koulupojan talvisotamuistoja

Kesä 1939 oli lämmin ja vähäsateinen. Ihmisten puheenaiheet liittyivät hyvin paljon olympiakisoihin, jotka tultaisiin pitämään seuraavana kesänä Helsingissä. Pieni maa oli saanut suuren kunnian toimia olympiakisojen isäntänä. Toiveet kisojen onnistumisen ja suomalaisten menestymisen suhteen olivat korkealla.

Ihmettelyn kohteeksi muodostui kesän loppupuolella auringon saama merkillinen harso, joka teki sen punertavaksi. Tähän ihmeeseen saatiin kuitenkin selitys, kun kuultiin, että Neuvostoliiton puolella Itä-Karjalassa raivoavat valtaiset metsäpalot, joista itätuuli kuljetti savuja yli Suomen saaden auringonkin näyttämään punertavalta.

Kaunis kesä alkoi aikanaan kuitenkin vääjäämättömästi kallistua loppuilleen. Kesäasukkaat muuttivat kaupunkeihin ja meidän koululaistenkin oli todettava, että koulut pian avaisivat jälleen ovensa. Minun ja ikätovereitteni onnena tai kohtalona oli tuona ikimuistoisena kesänä olla alle viisitoistavuotiaita.

Koulujen alkamispäivänä oli edelleen kesäisen lämmintä. Ensimmäinen koulupäivä oli lyhyt ja jo puolenpäivän aikaan olimme poistumassa koulusta. Silloin kuulumme kerrottavan uutisissa ollutta tietoa, että Saksa oli hyökännyt Puolaan. Me koulupojat emme varmaan tajunneet tuon tiedon vakavuutta, mutta vanhempien ihmisten puheista ymmärsimme, että sillä asialla saattaisi olla vaikutusta myös Suomen kohtaloon, sillä olihan sota tullut perin lähelle omaa maattamme, Itämeren etelärannalle.

Lokakuussa sitten alkoi tapahtumien vyöry Suomenkin kohdalla. Suomesta kutsuttiin neuvottelijat Moskovaan ja he palasivat sieltä mukanaan Neuvostoliiton vaatimukset alueluovutuksista. Suomessa reserviläiset kutsuttiin ylimääräisiin kertausharjoituksiin, kaupunkeja evakuoitiin ja koulut sulki ovensa.

Kertausharjoitusten alkaminen merkitsi myös sitä, että meitä koulupoikia, jotka nyt olimme koulutyöstä

Talvisodan tuhoja Tampereen Hämeenkadun varrella, oik. vanha postitalo. Tampere-Seuran kuva-arkisto.

Tarvisodan tuhoja Tampereen Tuomiokirkonkadulla. Tampere-Seuran kuva-arkisto.

vapaina, tarvittiin monenlaisiin tehtäviin. Vanhemmat pojat suorittivat vartiointia silloilla ja muissa tärkeissä kohteissa. Meitä nuorempia poikia käytettiin lähetteinä. Aamusta iltaan olimmekin polkupyörinemme liikkeellä milloin missäkin tehtävässä. Tässä yhteydessä on syytä muistaa se, että samanikäiset tytöt olivat mukana maanpuolustukseen liittyvissä tehtävissä omalla työsarallaan.

Lempäälän reserviläisten kokoontumispaikkana oli Suojeluskuntatalo. Varsin nopeasti tämä kokoontuminen tapahtuikin ja pian oli Lempäälän komppania lähtövalmiina. Oli harmaa lokakuinen iltapäivä. Kästelimme tuttuja lähtijöitä. Komppania kokoontui pihalle neliriviin ja lähti päällikkönsä komennossa marsimaan asemalle. Me kaikki muut paikalla olevat olimme kokoontuneet talon portaille, ja kun komppania lähti liikkeelle, aloimme spontaanisesti laulaa: ”Kuullos pyhä vala kallis Suomenmaa, sinuun koskea ei väkivalta saa...” Oli se sellainen hetki, että pala nousi kurkkuun meille lähettipojillekin ja aikuiset itkivät avoimesti. Emme tienneet tuona hetkenä, että siinä lähti komppania, joka JR 7:än kuuluvana muodostaisi osan siitä puolustuksesta, joka tulevana kuukausina ei tulisi taipumaan valtavanakaan ylivoiman edessä Summan ja Viipurin teräsmyrskyissä.

Päivät kuluivat jännittyneen odotuksen vallitessa. Kaikki seurasivat tarkoin Moskovan neuvottelujen kehitystä. Koulut alkoivat jälleen ja paljon maalle muuttaneita kaupunkilaisia palasi koteihinsa. Kaikki olivat tottuneet tähän valmiustilaan ja luottamus siihen, että tästä selviydyttäisiin ilman sotaa, oli kasvanut.

Torstaina marraskuun 30. p:nä vallitsi vuodenai-kaan nähden tavanomainen sää. Oli puolilpilvistä ja pieni pakkanen. Iltapäivän ensimmäisellä välitunnilla alkoi koulun pihalla kiertää tieto, että sota oli syttynyt ja mm. Helsinkiä pommitettu. Monet hämmentävät ajatukset mielessämme kokoonnuimme välitunnin jälkeen luokkiimme. Koulun rehtori saapui kuitenkin pian ilmoittamaan meille ja muille luokille saman asian: ”Sota on syttynyt ja koulunkäynti päättyy nyt tähän. Oppilaat menköt nyt kotiinsa. Mitä koulun-

käynnin jatkumiseen tulee, niin siitä ilmoitetaan sitten aikanaan.”

Poistuimme koulusta kiireesti, mutta ilman vähäisintäkään riemua koulun päättymisestä. Matkalla Toijalan asemalle pohdimme, kulkevatko junat enää ollenkaan. Myös ilmahyökkäyksen mahdollisuus kävi mielessämme, sillä onhan Toijala risteusasema. Löysimme ratapihalta Tamperetta kohden lähdössä olevan tavarajunan, jonka konduktöörinvaunuun saimme luvan tulla mukaan. Tavallista paljon hiljaisempi- na istuimme vaunun penkillä kukin omiin ajatuksiinsa vaipuneina.

Seuraavana päivänä tuli naapurimme Erkki Nurmi kysymään minulta, tulisinko mukaan ilmasuojeluryhmään, jonka johtajaksi hänet oli nimetty. Tietysti olin valmis lähtemään mukaan. Ryhmämme ei ollut kovin suuri, mutta siihen kuuluivat kuitenkin lähes kaikki miehet ja pojat, jotka kylässämme olivat ja joilla ei ollut muita kotiseudun puolustukseen liittyviä tehtäviä. Erkki selosti vielä, mitä kaikkea tehtäviimme kuului ja ilmoitti, että hälytyksen sattuessa kokoonnutaisiin hänen pajalleen.

Huono lentosää aiheutti sen, että sodan ensimmäiset päivät saatiin olla melko rauhassa. Hälytyksiä toki oli, mutta koneita ei näkynyt. Näin olikin sitten mahdollista käyttää tämä aika kellareiden kunnostamiseen suojapaikoiksi. Varustauduttiin kaikin keinoin pahimman varalle. Kaupungeista muuttivat maalle kaikki, joiden kaupungissa olo ei ollut välttämättömyys ja jotka onnistuivat maaseudulta löytämään majapaikan.

Muutamaa päivää ennen joulua tapahtui ensimmäinen ilmahyökkäys Tampereelle. Kahdeksan koneen muodostelma ohitti Lempäälän itäpuolelta ja pudotettuaan pommikuormansa Tampereelle häipyi jonnekin lännen suuntaan. Jatkoa seurasi heti joulupäivänä, jolloin oli kova pakkanen ja hyvä lentosää. Nyt oli hyökkäviä koneita 11. Kaikkiaan koki Tampere 8 pommitusta. Niistä viimeinen tehtiin 2. päivänä maaliskuuta, jolloin yli sata vihollispommittajaa kävi Tampereen yläpuolella kolmena eri aaltona.

Kuten mainitsin kokoontui ryhmämme hälytyksen sattuessa Erkin pajalle. Näin tapahtuikin sitten monta kertaa, sillä hälytyksiä oli 30—40. Joskus oli 2—3 hälytystä samana päivänäkin. Myös yöllä oli hälytyksiä muutaman kerran. Joskus hälytystä kesti jopa neljä tuntia. Maantieltä, pajan ulkopuolelta Vaihmalan harjulta, oli hyvä näkyväisyys joka suuntaan, joten voimme suorittaa tehokasta tähytystä lentokoneitten suhteen. Hyvällä lentosäällä koneet tulivat noin 5000 m korkeudessa ja jättivät jälkeensä valkoisen pako-kaasuvanan. Näimme miten oma hävittäjä (joskus kaksikin) yritti parhaansa mukaan iskeä pommittajien kimppuun mahdollisimman varhain ennen niiden saapumista kaupungin yläpuolelle. Sitten näimme ja kuulimme ilmatorjunnan toiminnan ja sitten pommien aiheuttaman jyminän sekä lopuksi tulipalojen aiheuttamia savupilviä, joiden suuruudesta voimme arvailla kaupunkia kohdanneen tuhon suuruutta. Mainittakoon, että Lempäälän VPK:n sammutusyksikkö osallistui kolme kertaa sammutustoimintaan Tampereella.

Eräänä päivän kuulimme ensin lentokoneen surinaa Tampereen suunnasta ja heti sen jälkeen näimme yksinäisen pommikoneen, jonka tunnistimme punatähdistä neuvostopommittajaksi, lentävän verrattain matalalla rautatien länsipuolella kohti etelää. Tuskin olimme havaintomme tehneet, kun kuulimme jyrähdyksiä koneen suunnasta. Ei ollut vaikeata arvata, että pommin ääniähän ne olivat. Arvaustamme vahvisti vielä kirkon takaa näkyvä räjähdyspilvi. Kone lienee ollut pyrkimässä Tampereelle, mutta kääntyi takaisin jouduttuaan ilmatorjuntatuleen. Pommit olivat osuneet Hennerin pellolle Hauralassa aiheuttamatta juuri mitään vahinkoa. Sensijaan oli pommikuopasta löytenyt viikinkiaikainen miekka.

Tästä tapahtumasta oli seurauksena, että Erkki päätti kaivattaa ryhmällemme sirpalesuojan. Hän ilmeisesti ajatteli, että eksyneet koneet voivat lentää pari kilometriä idempänäkin ja keventää pommikuormaansa sinnekin. Vaihmalan harjun pohjoisrinteessä oli kaksi pientä, vanhaa soranottokuoppaa. Toiseen näistä kaivoimme sirpalesuojan. Ei siinä suurta kaivamista ollutkaan, sillä kuoppa oli juuri sopivan kokoinen. Me vain vähän muotoilimme sitä paremmaksi. Oviaukko oli Ahtialan järven suuntaan. Erkki oli saanut luvan käyttää läheiselle tontille tuodut uudisrakennukseen aiotut hirret korsumme kattoaineiksi. Korsumme myös naamioitiin ulkopuolelta ja sisälle tuotiin penkki. Meitä poikia ei korsussa istuminen kiehtonut vähääkään ja niinpä me jatkoimme tähytystämme Vaihmalan harjulla. Korsulla kävimme välillä ilmoittamassa tilanteesta sekä tiedottamassa ”vaara ohi” merkistä, joka ei kuulunut sisälle korsuun.

Eräänä pilvisenä päivänä oli puolenpäivän jälkeen tullut hälytys ja ryhmämme oli koossa. Kun mitään ei näkynyt eikä kuulunut ja kun lentosäkin oli aika huono, arvelimme jo, että kohta hälytys varmaan päättyy. Yht’äkkiä ilmestyi kuitenkin etelästä pommikone. Näimme koneessa olevat punatähdet selvästi, sillä kone lensi ylitsemme vain noin 300 m korkeudessa kohti Tamperetta. Pitkäsillan päässä oleva vartiomies alkoi ampua kiväärillään konetta. Tuskin tämä kone oli mennyt, kun tuli toinen samaa reittiä lentäen. Kun koneet joutuivat Tampereen ilmatorjuntatuleen, ne

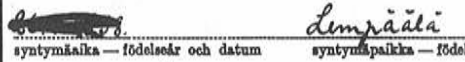
kääntyivät takaisin. Tampereelta oli samaan aikaan noussut ilmaan kaksi omaa hävittäjää, jotka olivat pommikoneiden kimpussa jo ennenkuin ne olivat palanneet kohdallemme. Juuri Pitkäsillan kohdalla toinen hävittäjästä syöksyi kohden pommikonetta ampuen pitkän ja ilmeisen tehokkaan sarjan, sillä pommikone alkoi savuta ja menettää jatkuvasti korkeuttaan. Kun se oli hävinnyt puiden latvojen taakse, alkoi siltä suunnalta nousta valtava savupilvi. Suunta oli selvästikin Kortteselälle. Sinne oli lähdeittävä ja pian. Juoksin hakemaan polkupyöräni ja Terästön Veikko teki samoin. Ajoimme Lipon tietä kohti putoamispaikkaa. Kun olimme ajaneet ohi Putkiston, oli meidän kuitenkin jätettävä pyörämme tien varteen ja lähdeittävä polkua pitkin juosten kohti rantaa, josta liekkien loimu paistoi vastamme. Kun olimme jo rannassa, tuli meitä vastaan hevonen ja reki, jossa oli neljä miestä. Yksi näistä oli haavoittunut lentäjä. Kone paloi järvellä edelleen valtavalla liekillä. Onneksi koneessa ei ollut enää pommeja, sillä mitään räjähdyksiä ei sentään tapahtunut. Ennen meitä jälle ehtineiltä kuulimme, että yksi koneen kolmesta lentäjästä oli kuollut jo koneen putoamisvaiheessa, yksi oli haavoittunut ja yksi lähtenyt pakenemaan putoamispaikalta ja mennyt erään ladon alle. Kun lentäjää jäljittämään lähtenyt partio tuli paikalle, kehottivat he lentäjää antautumaan. Tämä tulikin pois ladon alta, mutta ampui sitten yllättäen yhtä pidättäjistään, luutnantti Kaarlo Tiiliä, joka haavoittui vaikeasti. Muut partion jäsenet ampuivat silloin koneen kapteenina toimineen lentäjän siihen ladon seinustalle. Luutnantti Tiili kuoli sairaalassa seuraavana päivänä. Tämä tuhoutunut kone oli yksi viiden koneen muodostelmasta, jotka huonon lentosään vuoksi olivat eksyneet toisistaan. Kuulemani mukaan nämä kaikki koneet olivat tuhoutuneet. Myös toisen Lempäälän ilmatilassa seikkailleen pommittajan pudotti hävittäjä jossain hieman kauempana.

Myöhemmin keväällä katselin lähellä Pitkäsillan rantaa erästä kumollaan olevaa uittoyhtiön venettä. Veneen pohjassa oli rivi reikiä tasaisena nauhana. Yhdistin tämän havantoni kertomaani ilmatilasteluun. Ne olivat hävittäjän konekiväärisarjan aiheuttamia luodin reikiä.

Kuten aikaisemmin mainitsin tapahtui suurin ilmahyökkäys Tampereelle maaliskuun 2. päivänä. Samana päivänä oli Lempäälän asemalle saapunut sotilaskuljetusjuna. Lempäälään perustettiin tuolloin täydennyskoulutuskeskusta. Hälytyksen alkaessa junasta purettiin miehistöä ja kalustoa. Kun koneet sitten ilmestyivät eteläiselle taivaalle rautatien suuntaa seuraten, tuli mieleeni, että pommituksen kohde voi olla Lempääläkin. Yli koneet kuitenkin lensivät, mutta Tampere koki sodan pahimman pommitustuhon.

Tuli sitten sekin päivä, jolloin saimme radiosta kuulua sodan päättyneen. Se oli helpotus koko kansalle, mutta rauhanehdot koimme kovin raskaina ja epäoikeudenmukaisina. Olimme selviytyneet sodasta. Emme olleet selviytyneet voittajina, mutta mielestämme emme myöskään hävinneinä, sillä olimmehan pystyneet säilyttämään kaikkein tärkeimmän asian — oikeuden elää vapaassa maassa.

Pekka Toivonen

			E5					
	F5	F8	E8	E7	E6	D5		
F3	F6	SARJA IIa SERIE Valtion yleisostokortti Statens allmänna köpkort suku- ja etunimet / släkt- och förnamn					D6	D2
A5	A6							
A4	A7	arvo, ammatti tai toimi — titel, yrke eller syssla			D8	D4		
	A8	 syntymäaika — födelseår och datum Lempäälä syntymäpaikka — födelseort			C8	C7		
	B5	B6	B7	B8	C6	C5		
			B3	B4				

Elettiinpä korttiaikanakin

Lempäälä elää juhluvuottaan. Vuosi on kääntymässä loppuun ja arki on alkamassa. Alkaako sitten kankkunen? Ei varmaankaan, vaan elämme muistaen niitä kohokohtia, joita kulunut vuosi on meille jättänyt. 550 vuotta on käsittämättömän pitkä aika. Se on niin pitkä, ettei sitä oikein tahdo tajuta. Lukuna se on vain 550, mutta vuosina — niin ajatellaanpa. Kun me menemme 550 vuotta taaksepäin sinne historian hämärään, saamme kirjoista ja perimätiedoista jonkinlaisen hämärän kuvan siitä, mitä tämän 550 vuoden aikana on tapahtunut. Kuva on kuitenkin pintapuolinen. On ollut sotia, kärsimyksiä ja välillä seesteisiäkin rauhan vuosia ja me tietenkin vain toteamme, että näin on ollut. Suurimman osan tästä ajasta me lempääläisetkin olemme eläneet nykyiseen verraten hyvinkin niukoissa oloissa. Kaiken lisäksi työmme tuloksista suuri osa on mennyt tavallaan vieraiden valtioiden hyväksi. Omat tarpeemme ovat useinkin olleet toissijaisia. Kuitenkin valtiat koettivat, joskus, raskaina aikoina jollakin tavalla auttaa nälkäkuoleman uhan alla olevia ihmisiä, vaikka varsinaista järjestettyä kansanhuoltoa ei ollutkaan. Näin pintapuolisin toteamuksin olemme historiaa kahlatessamme päässet aikaan tästä päivästä 50 vuotta taaksepäin, jolloin elämä täällä

Lempäälässä ja tietenkin koko valtakunnassa oli erilaisten korttien ja lupien varassa. Maaseudulla oli ehkä vähän helpompaa kuin suurissa asutuskeskuksissa.

Toinen maailmansota oli syttynyt ja täällä Suomesakin sodan uhka leijui ilmassa. Tästä alkoi tällä taipaleella se jakso, jonka ainakin varttuneemmat lempääläiset vielä muistavat ja joka kosketti tavalla tai toisella jokaista kansalaista. Korttiaika, jolloin jonotettiin kaikkea mahdollista käytiin erilaista mustan pörssin kauppaakin ja käveltiin puusta ja paperista tehdyissä asusteissa. Tästä ajasta kirjoitan pienen katsauksen niillä tiedoilla, joita on muistissani ja muutenkin käytettävissä. Kun kriisi Euroopassa oli tosiasia, oli täällä Suomessakin pakko alkaa ajatella jokapäiväisten tavaroiden, varsinkin tuontitavaroiden saannin mahdollisesti vaikeutuvan. (Silloisia tavaroita, joita ulkomailta tuotiin, sanottiin yleensä siirtomaatavaroiksi. Oli kauppojakin, joiden etiketeissä luki Siirtomaatavara-kauppa).

Valtiovalta huomasi ja päätteli, että jos kulutustavaroita on vähän, ne tulee jakaa mahdollisimman tasapuolisesti ja jos ei mitään jaettavaa ole, on puutekin jaettava tasan. Näin tuli perustettavaksi kansanhuoltoministeriö ja kuntiin vastaavia lautakuntia.

Lempäälään perustettiin kansanhuoltolautakunta lokakuun 21. p:nä 1939. Tästä se sitten alkoi se korttipeli. Ensimmäisenä tuli voimaan Valtion ostokortti, jonka nimeksi vakiintui Yleisostokortti.

Vaikka Suomessa oli silloin kaksikin sokeritehdasta ja sokerijuurikastakin viljeltiin, ei niiden kapasiteetti riittänyt. Sokeri siis joutui ensimmäisenä kortille jo lokakuussa 1939 ja sai sitä kilon kuukaudessa. Pikku-lapset saivat 1,5 kg. Sokerin korvikkeena alettiin käyttää sakariiniä, joka sekin sitten pantiin kortille joulukuussa 1942. Vanhempi väki muistaa vielä kuinka hienoja sakariinirasioita oli. Niistä sitten otettiin makeaa, kun kylässä käytiin. Jonkinlainen näyte näistä rasioista on Kuokkalan museoraitilla Sotaveteraanien perinnekammarissa.

Seuraavana kortille joutui kahvi. Kahvihan on tunnetusti aina ollut suomalaisten lempijuoma, mutta kun tarpeeksi ei saanut, oli vähää pyrittävä tasamaan. Samalla kun kahvi tuli kortille, annettiin lupa valmistaa kahvin korviketta, jossa oli aluksi kahvia 25 %. Kahvin määrä väheni sitten myöhemmin 15 %:iin. Saatava kuukausiansio oli sama kuin kahvin, mutta hinta sentään halvempi. Valtio alkoi vähän niinkuin keinotellakin kahvilla, tietäen suomalaisten kahvihampaan pakotuksen. Kauppaan laskettiin verollista kahvia, jota sai myydä vapaasti. Vero oli kuitenkin 40 mk kilolta. Silloisella rahalla melkoinen hinta. Verokahvia ei kuitenkaan saanut kauan, ja kahvia muutenkin sai kortillakin vain vuoden 1941 loppuun tai loppupuolelle. Sen jälkeen ei tahtonut saada säännöllisesti enää korvikettakaan. Talvisodan loputtua säännösteltiin leipä. Annokset olivat erisuuruisia työn laadusta riippumatta. Kevyen työn tekijän annos oli 300 gr päivää, mutta esim. metsurilla, jotka luokiteltiin raskaimman työn tekijöiksi, annos oli 700 gr. Perunakin pantiin kortille myöhemmin. Se oli 1942 tai 1943. Kaupunkipaikoissa oli omatoimista perunan ja muidenkin juureksien viljelyä. Puistot käännettiin perunamaiksi. Talousporsaita kasvatettiin jopa kaupunkitalojen kylpyhuoneissakin. Kani ja kanat olivat hyvin yleisiä. Kaikkea jonotettiin. Usein kun saatiin jostain tietää, että jotain tavaraa olisi tulossa, niin kauppojen eteen muodostui jonoja jo yöstä alkaen.

Maito ja yleensä maitotaloustuotteet säännösteltiin heti talvisodan loputtua. Aikuisten annokseksi asetettiin 3 dl päivässä. Lasten annokset olivat suuremmat. Vauvoille 1 litra ja suuremmille lapsille 6 dl. Maitovirat vähenivät sodan kestäessä ja karjan vähetessä ja Karjalan menetyksen myötä, kun karjaa jouduttiin runsaasti turastamaan. Kuitenkin tästä vähenevästään määrästä tehtiin voita ja juustoa. Voiannos oli noin 16—17 gr päivässä. Annos oli niin pieni, että usein sanottiin, että sen voisi pistää suoraan silmänsä. Ennenhän uskottiin voim puutteen heikentävän näköä. Aluksi sai voim vaihtoehtona juustoa kaksinkertaisen määrän aina vuoteen 1942 saakka. Liha kortitettiin vuonna 1940. Annokset vaihtelivat kun karja ja rehumäärät vaihtelivat. Lihakortin kupongit olivat markkamääräisiä riippuen siitä, kun lihaa oli niin monenlaista.

Saippua ja muut puhdistusaineet, joita silloin normaalioloissakaan ei ollut niin monia laatuja kuin nyt, tehtiin suurelta osin ulkolaisista raaka-aineista. Nii-

den saanti loppui ja saippua säännösteltiin vuonna 1940. Sen jälkeen alkoi kotimaisen saippuan, tai sanoisimmeko, kotitekoisen saippuan valmistus. Monessa paikassa, varsinkin maaseudulla, käytettiin normaalioloissakin kotitekoista saippuaa. Saippua keitettiin teurasjätteistä (ihrasta) ja lipeästä. Siihen sekoitettiin useasti myös pihkaa. Pyykit pestiin lipeällä (oli lipeäkiveä). Saippua-annos oli aikuisille noin 6,5 kg ja lapsille 1,2 kg vuodessa.

Vaatejuttu oli sitten asia erikseen. Vaatteet säännösteltiin myös jo 1940 ja korttien arvot mitattiin pisteissä. Ensin sai käyttäjä 150 pisteen edestä vaatetavaraa. Tämä vastasi noin 2/3 osaa normaalimäärästä. Ajan kuluessa kasvoi puute ja pisteiden arvo laski ja lopulta kaupoista loppui myytävä. Nyt tuli kekseliäisyys kuvaan. Kaikki mahdollinen käytettiin vaatteiksi. Ikkunaverhot, sohvapeitteet, pöytäliinat ja kaikki sellainen vähänkin irtonainen ommeltiin vaatteiksi. Vanhat vaatteet käännettiin ja yhdisteltiin uusiksi. Paperi tuli kuvaan myöskin. Lakanat olivat paperista ja myös suoja- ym. vaatteita alettiin tehdä paperista. Kengät olivat puukenkiä. Pohjat olivat puuta ja päälliset useimmiten paperia. Kengissä oli joskus erittäin hyviäkin sovellutuksia. Pääasia oli, ettei tarvinnut kävellä paljain jaloin. Tallukat olivat myös muotia talvisikaan ja niitä tehtiin, jos vain jonkinlaista lumpppua löytyi. Mitään ei heitetty hukkaan.

Tupakka pantiin kortille vasta 1942. Kortin saivat 20-vuotiaat miehet ja 25-vuotiaat naiset. Kuitenkin niiden, jotka ottivat tupakkakortin, sokeriannos pieneni neljänneksellä. Kuitenkin moni sellainen, joka ei tupakoinut, haki tupakkakortin vaihtakseen sitten tupakalla muita tarvikkeita. Tupakka olikin erinomainen vaihtoväline. Tietysti näin poikkeusaikana musta pörssikin kukoisti. Kauppiat myivät tiskin alta. Maalaiset vaihtoivat omia tuotteitaan tupakkaan ja sellaisiin tuotteisiin, joita teollisuustyöväki sai työpaikoistaan. Kaikki oli pientä ja joskus suurempaakin keinottelua. Tarvikkeita myytiin pimeästi, vaikka kansanhuolto suurena viisaudessaan laski esim. maatalan tuoton ja senmukaiset luovutusvelvollisuudet.

Näin elettiin sitä aikaa, kun Lempääläkin eli 500 vuottaan. Kansa tietysti napisi ja purnasi niinkuin aina, mutta sitkeästi vaan tallattiin eteenpäin ja lisäksi melkoisen terveinä. Korttiaikaa kesti toistakymmentä vuotta. Lopullisesti poistui yleisostokortti vasta vuonna 1954. Eihän se puute heti loppunut, kun sota loppui. Sellainen tärkeä tapahtuma sattui vuonna 1947 kun S/S Herkules toi ensimmäisensodanjälkeisen kahvilastin Suomeen. Siitä tiedotettiin kissankokoisin kirjaimin.

Tämän ajan jälkeen onkin ollut vireätä kehitystä ja Lempääläkin on kehittynyt pienistä puutteistaan huolimatta melko mukavaksi. Nyt vietetään 550-vuotista olemassaoloa. Mitä sitten on, kun on taas kulunut 550 vuotta ja Lempäälä viettää 1100-vuotista juhlaansa? Onko Lempäälä vielä olemassa? Onko luonto tuhoutunut elinkelvottomaksi? Ovato ihmiset tulleet yhtään paremmiksi? Onko Homo Sapiens yleensä olemassa? Kysymyksiä ja visioita voi esittää miten paljon tahansa. Vastauksia niihin tuskin saadaan.

Emil Takomaa

Tanssiaiset Lempäälän nuorisoseurantalolla laulujuhlien aikana 1912. Äärimmäisenä oikealla Viena Sotavalta ja Sillanpää (selin).

Elämää Sotavallan ja Lopen kartanoissa Sillanpään kotiopettajakaudella

Kartanoilla on entisaikoina ollut erittäin suuri vaikutus ympäristöönsä. Ne toimivat väylinä, joiden kautta uudet rakennustyylit, viljelyskasvit ja -menetelmät soluivat maaseudulle. Vähäinen ei ole ollut myöskään niiden merkitys henkisen kulttuurin alalla. Kartanoiden isännät toimivat kunnan ja seurakunnan luottamushenkilöinä, heillä oli lukuharrastuksia, suuria kirjastoja ja takaan laajempi koulusivistys kuin talonpoikaistalojen isännillä. Kartanoiden omistajat perustivat kouluja alustalaistensa lapsille. Monet tulevat suurmiehemme ovat rahoittaneet opiskelujaan toimimalla kotiopettajina kartanoissa. Näin menettelivät mm. Lönnrot, Runeberg, Topelius ja myöhemmin Frans Emil Sillanpää, joka oli kotiopettajana Sotavallan ja Lopen kartanoissa Lempäälässä. Mökin poika siirtyi nyt uuteen kulttuurimiljööseen. Mikään järkytys se ei hänelle ollut, sillä hän oli toiminut jo ensimmäiseltä lukioluokalta lähtien tehtailija Liljeroosin perheessä kotiopettajana.

Sotavallassa

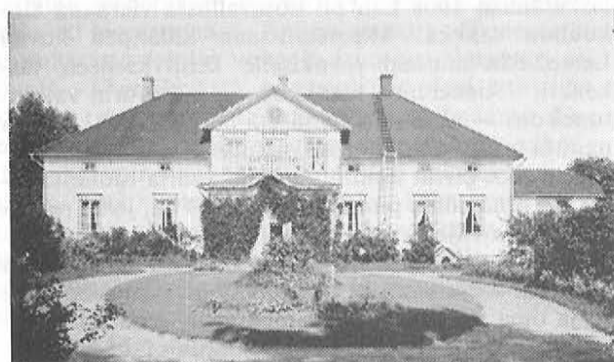
Sillanpää vietti Tampereen lyseota käydessään erään pääsiäisloman luokkatoverinsa Arvo Sotavallan kutsumana tämän kodissa. Kesällä 1907 hän toimi nuoremman pojan Vilhon kotiopettajana ja ylioppilaskesänään 1908 hän oli Sotavallassa vieraana elokuuhun saakka. Muistelmissaan Sillanpää kuvaa Lempäälän-kauttaan henkiselle kehitykselleen tärkeäksi: ”Aineellinen varakkuus ja kulttuurin vakiintuneisuus — niitä sain elämäseni herkimpanä kautena nauttia tuossa arvokkaassa pitäjässä.”

Kartanot olivat noihin aikoihin suuria tuotantolaitoksia. Sotavallan pinta-ala oli n. 700 ha, josta peltoa oli omassa viljelyksessä n. 70 ha ja yhdellätoista torpalla n. 80 ha. Sotavallassa harjoitettiin myös varsin mittavaa karjataloutta. Kartanolla oli lypsylehmiä n. 85 ja oma maitokauppa Tampereella. Puutarhan jalostettuja omenoita myytiin Helsinkiin saakka.

F.E.Sillanpää Sotavallan päärakennuksen ovella.

Silloinen päärakennus, joka tuhoutui vuonna 1918 käydyissä taisteluissa, oli arkkitehtuuriltaan varsin onnistunut, 1850-luvun valkoiseksi maalattu hirsirakennus. Se sijaitsi vanhan Valkeakosken tien varrella, samalla paikalla kuin nykyinenkin päärakennus. Sen ympärillä oli viime vuosisadalla istutettu kolmen hehtaarin suuruinen puisto, johon oli silloisen muodin mukaan sommiteltu geometrisia kuvioita noudattavia käytäviä, kukkamaita ja nurmikenttiä. Rakennuksen itäsvulta oli kiehtova näköala erämaatuntuiselle Mäyhäjärvelle. Päärakennuksen vieressä oli koulu, jonka kartanon silloinen isäntä J.A. Sotavalta oli perustanut seudun lapsille. Talousrakennuksia oli siihen aikaan parikymmentä. Ne sijaitsivat molemmin puolin maantietä.

Viena Aaltio: Vanha Sotavalta

Seuraelämä oli kartanossa vuosisadan alussa vilkasta. Siellä oleskeli tai vieraili monia tunnettuja henkilöitä. Näistä mainittakoon runoilija Paavo Cajander ja professori Uno Lehtonen, joiden muistetaan istuneen mielellään isännän kanssa tammipelin äärellä. Useita silloisen nuorison opiskelu- ja koulutovereita nähtiin myös talossa. Perheeseen kuului vanhempien lisäksi viisi lasta: ennenmainitut pojat Arvo ja Vilho sekä tyttäret Impi, Aune ja Viena. Viimeksi mainittu oli 14—15-vuotias niinä kesinä, joina Sillanpää oleskeli Sotavallassa. Viena Aaltio muistelee nuorten elämää noina aikoina:

”Sillanpää oli luonteeltaan leppoisan hyväntuulinen, huumorintajuinen ja huomaavainen. Vieraillessaan yksin Sotavallassa hän oli aika hiljainen, mutta usein oli mukana myös toinen luokkatoveri Lauri Pohjanpää, joka oli sitäkin vilkkaampi, ja silloin meillä oli kovin hauskaa. Molemmilla oli sana hallussaan ja keskustelut olivat aina humoristisia ja nokkelia. Puhellessaan he täydensivät toisiaan. Me kutsuimme heitä yhteisellä nimellä ”Päät”.

Sillanpään opetusvelvollisuus oli hyvin pieni, niinpä hän saattoi osallistua meidän muiden nuorten erilaisiin harrastuksiin. Silloin ajateltiin, että nuoret ansaitsevat vapaan kesäloman pitkän kouluvuoden jälkeen, eikä meillä ollut muuta työtä kuin kastella iltaisin pihapiiriin kaikki yksitoista kukkamaata. Äitini rakasti kukkia, sen vuoksi meillä oli joka puolella kukkamaita. Päivämme ohjelma koostui pääasiassa veneretkistä ja purjehduksesta Mäyhäjärvellä, pitkistä kävelymatkoista ja tenniksen peluusta. Meillä oli jo vuonna 1900 rakennettu tenniskenttä. Joskus iltaisin etsimme harjulta kiiltomatoja. Sadeilmoilla varsin suosittu oli kirjailijapeli, jossa yritettiin koota mahdollisimman paljon saman kotimaisen kirjailijan kirjanimiä käsittäviä kortteja. Kukapa olisi voinut arvata, että tulevaisuudessa Lauri Pohjanpäästä tulee lyriikko ja Sillanpää saa Nobel-palkinnon!

Paikkakunnalla oli siihen aikaan paljon muita nuoria, joita tarvittiin nimi- ja syntymäpäivien merkeissä, tai joiden luona käytiin muuten vaan vierailulla. Niissä tilaisuuksissa leikittiin seuraleikkejä. Joskus pidettiin tanssiaisia. Kun Sotavallassa oli tanssiaisat, meillä oli tapana vetää puiston puihin rautalangat, joihin ripustettiin eri värisiä paperilyhtyjä. Myös Lempäälän nuorisoseuran juhlissa kävimme ahkerasti. Sielläkin oli ohjelman jälkeen tunti tanssia.

Silloin vuosisadan alussa ruokailtiin kolme kertaa päivässä. Aamiainen oli klo 10 aikoihin, iltapäivällä syötiin päivällistä noin klo 15, ja illallinen oli klo 20 aikaan. Keittäjä eli ”köksä” laittoi hyvää, vaihtelevaa ruokaa, jota sisäkkö tarjoili. Kahtena päivänä viikossa oli päivällisellä kolme ruokalajia, viimeiden oli desert eli makea jälkiruoka. Pöydässä oli aina valkoinen damastipöytäliina ja samanlaiset ruokaliinat eli servietit. Sillanpää sopeutui hyvin pöytätapoihin, olihan hän jo ollut ennen meille tuloaan tehtailija Liljeroosin perheessä päivällisvieraana. Mieleeni on jäänyt, että Sillanpää sanoi kerran meiltä lähtiessään: ”Onpa se vaan hyvä, kun on taas monena päivänä tullut syötyä hyvin.”

Lopen huvimaja, vas Helvi Selin

Me nuoret asuimme kesäisin päärakennuksen yläkerrassa. Arvo-veljeni, Sillanpää ja Pohjanpää nukkuivat samassa huoneessa, me tytöt kahdessa muussa huoneessa. Vilho oli pikkupoika ja nukkui alakerrassa. Kerran pojat olivat löytäneet jostain herätyskelloja ja piilottaneet ne eri paikkoihin. Kun me tytöt olimme juuri parhaassa unessa, rupesi kello kauheasti pöriseämään. Se oli ripustettu narulla avoimen ikkunan ulkopuolelle. Kun taas olimme nukahtaneet, soitti toinen kello piironginlaatikossa. Ja vähän ajan kuluttua vielä kolmas kello jossain piilopaikassa. Me kostimme puolestamme sirottelemalla aivastuspulveria poikain tyyntiliinoille. Kepponen onnistui hyvin, poikien huoneesta alkoi kuulua kovaa meteliä ja aivastelua. Pojat puolestaan laittoivat harjat meidän sänkyihimme. Meidän oikaistessamme jalkamme tuntui kuin jokin karvainen eläin olisi ollut sängyn jalkopäässä. Poikien huoneen yksi seinä oli avovinttiä vastassa. Siellä ollessaan pelukoppaan Aune-sisareni haki kerran kukon kanalasta ja pani kankaan kopan päälle. Mutta kukkopa ei seuraavana aamuna kiekunutkaan, kun emme huomanneet ottaa kangasta pois. Se luuli varmaan, että oli tavallista pitempi yö.

Niin Sillanpään kuin meidän muidenkin elämä oli tuolloin huoletonta, iloista ja tervettä. Juhlissakaan ei kukaan saanut käyttää alkoholia, isäni oli hyvin tarkka siinä suhteessa. Hän oli myös uskonnollinen mielenlaadultaan. Sunnuntaisin me kaikki kokoонуimme saliin, jossa isäni luki saarnatekstin.

Sillanpää vieraili noiden kesien jälkeenkin täällä Sotavallassa mm. Lempäälässä pidettyjen laulujuhlien aikana vuonna 1912. Viimeinen merkintä vieraskirjassamme on 8.6.53.”

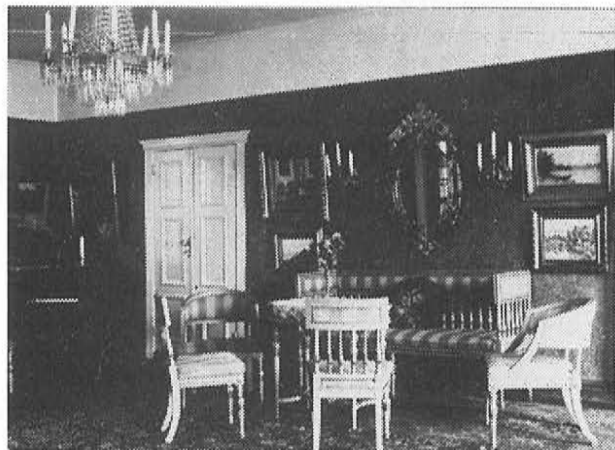
Lopella

Loppukesällä 1908 Sillanpää lähti Sotavallasta noin kymmenen kilometrin päässä olleeseen Lopen kartanoon. Loppi sijaitsi Moisiossa, laajalla, tasaisella peltoalueella. Tampereen ja Lempoisten väliseltä tieltä johti pitkä koivukuja pihaan. Kartanon pinta-ala oli vuosisadan alussa yli 900 hehtaaria, josta osa oli torp-

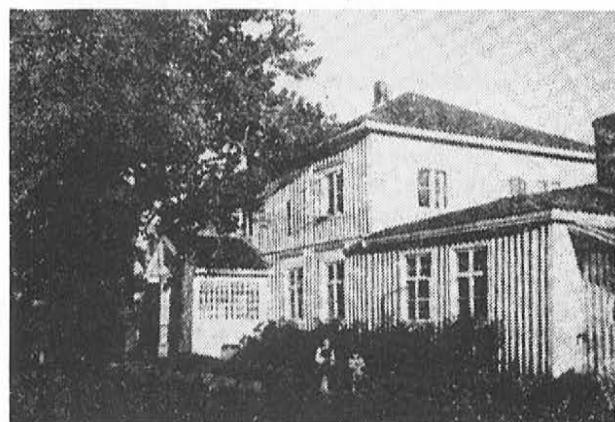
pien viljelyksessä. Niitä oli vuonna 1900 yhteensä kuusi, mutta lukumäärä kasvoi vähitellen, niin että 1918 oli 12 torppaa. Kartanon kaksikerroksinen, valkoiseksi maalattu päärakennus oli perimätiedon mukaan 1780-luvulta, siihen kiinteästi liittyneet siipirakennukset vähän nuoremmat. Myöhemmin kartano oli puolitettu Tervajärveksi ja Lopeksi, jälkimmäinen on palstoitettu siirtoväelle ja sen päärakennus purettu.

Vuosisadan alussa Loppea omistaneet Frans Selinin tytär Helvi Järvi-Haavisto kertoo: ”Muistelmani Sillanpäästä ovat sellaisia nuoren koulutyön muistoja. Olin saanut ehdot matematiikassa ja Sillanpää tuli meille kotiopettajaksi. Aika hyvä opettaja hän olikin, kyllä minä ehdoistani selvisin. Sen sijaan käytännön hommissa hän oli saamaton. Kun meille tehtiin takamaille Yräysjärven rantaan kalasaunaa, ja kaikki miehet lähtivät sinne töihin, tuli Sillanpää jo puolelta päivin pois.

Eräänä suvena meillä oli myös viroksalainen kotiopettaja Elsbeth Götler, joka oli Sillanpäähän kovin ihastunut. Elsbethillä oli tapana pyörtyillä usein, ja kerran hän pyörtyi Sillanpään käsivarsille. Mutta se ei tehnyt suurempaa vaikutusta Sillanpäähän. Tämä pyysi minua hakemaan vettä ja kaatoi sen Elsbethin päähän, niin että hiukset kastuivat.”

Lopen sali

Lopen kartano, nyt jo purettu

Eräänä vuonna Sillanpää oli jo alkukesästä meillä. Silloin hän piti aina tuomenkukkiä maljakossa ja liimasi sellaisen muistokirjaanikin. Myöhemmin hän poikkosi meillä silloin tällöin. Yleensäkin meillä kävi paljon vieraita, niin että kun Moisio Kalle vei asemalle toisia, niin toiset olivat jo tulossa. Eivätkä he juuri kyselleet, sopiko tulla, postikortin lähettivät, että he tulevat nyt.

Kun olin avioitumassa 1919 lääkäri Paavo Jalon kanssa, viisi ystävätärtäni järjesti minulle illanistujaiset, jossa he kukin esittivät minun entisiä ihailijoitani, muka. Ensimmäinen tuli sisälle vähän ontuen ja keppiinsä nojaten. Ovella hän kysyi: "Onks te jo syöny?" Kaikki huomasivat heti, että hän oli olevinaan taidemaalari Armid Sandberg, joka tuli talvella aina Lopelle nälkäisenä ja viluisena Pilvilinna-nimisestä hatarasta, elävien puitten varaan rakennetusta huvilastaan Torisevalta. Hän oli siellä kerran pudonnut ja loukannut jalkansa. Seuraava "ihailija" tuli sisälle keinuvasi kävellen ja käyttäytyen vähän rahvaanomaisesti. Hän esitti tietysti Sillanpäättä, ja kun minä en oikein voinut sietää koko Sillanpäättä."

Opintojen rahoitusta

Ylioppilaaksi päästyään Sillanpää alkoi opiskella luonnontieteitä. Ennen valtion opintotukijärjestelmää opiskelijat joutuivat pyytämään yksityisiä henkilöitä takaajikseen. Muistelmissaan Sillanpää mainitsee kiitollisuudella muutamia tukijoitaan. Onpa säilynyt näiltä ajoilta pari velkakirjaakin: 10.9.1910 tehdyn takaajina ovat Frans Selin, J.A. Sotavalta, Eero Koskimies, Anselm Nuuti ja J.H. Ilvonen sekä 13.11.1912 tehty, jossa takaajina ovat Frans Selin, J.A. Sotavalta

ja Gust. Lindell. Molemmat lainansa Sillanpää maksoi määräajan kuluttua takaisin.

Kuten tunnettua on, Sillanpään opinnot jäivät kesken jouluna 1913, jonka jälkeen hän ryhtyi vapaaksi kirjailijaksi.

Ihmiselon ihanuus ja kurjuus

Ainoa teos, jonka tapahtumat Sillanpää on sijoittanut varsinaiseen kartanoympäristöön, on vuonna 1945 ilmestynyt Ihmiselon ihanuus ja kurjuus. Siinä kuvattu Lepaan kartano sisältää piirteitä sekä Sotavallasta että Lopen kartanosta. Puutarha geometrisine käytävineen, värikkäine paperilyhtyneen ja rannassa olevine venehuoneineen muistuttaa Sotavallaa, Lepaan päärakennus taas on yhteneväinen Lopen kanssa. Kuten romaanissa, istuttiin Lopenkin siipirakennuksen katolla. Kirjan tapaukset ovat kuviteltuja, mutta Martti Hongistoksi, E.V. Suokselmaksiksi ja elämänsäatossa alkoholisoituneeksi Jalmariksi Roimalaksi jakaantunut kirjailijaminä on helposti tunnistettavissa.

Julkaistuaan vuonna 1931 maailmanmainetta saavuttaneen teoksensa Nuorena nukkunut Sillanpää oli ensi kerran Nobel-palkintoehdokkaana. Kun palkinto hänelle lopulta myönnettiin marraskuussa 1939 vähän ennen talvisodan puhkeamista, oletettiin sen johtuneen osittain poliittisista syistä. Kjell Espmarkin kirjat Det litterära Nobelpriset osoittaa kuitenkin, että poliittiset suhdanteet eivät ole juurikaan vaikuttaneet kirjallisuuspalkintojen jakoon. — Mainittakoon vielä, että Sillanpää sai vuonna 1936 kunniaotohtorin arvonimen.

Eeva Anero

Kuun laakso

Siellä sa oot, sinne mun kaipuuni palaa,
kirpien kätköihin, laaksohon kalpean kuun.
Vielä jos kerran ma saisin, min sieluni halaa,
palaisin sinne ma varjohon pihlajapuun.

Kauniimmin missään ei jasmiinit kukkia saata,
metsäkään kanneltaan kummemmin soitella voi.
Ah, kuinka kaipaam, kaipaankaan laaksoni maata.
Kaukainen kutsusi viiltäen rinnassa soi.

Siellä on lapsuus, siellä on nuoruuden päivät,
alkava miehuuskin siellä jo versoaan loi.
Sinne ne polut ja onneni temppelit jäivät,
siellä ne vieläkin solinat purojen soi.

Ah, kerran ma palaan, palaan sun luoksesi sinne,
palaan ma silloin, kun nousee kultainen kuu,
silloin on hopeeta, hopeeta jokainen rinne
ja kauniimpi kaikkea laaksoni pihlajapuu.

Voitto Lylly

Yrjö Järvi-Haaviston päiväkirja Viron vapaussodasta

Viro oli julistautunut itsenäiseksi 24.2.1918, mutta kauan se ei saanut nauttia itsenäisyydestään, sillä saksalaiset miehittivät maan. Kun Saksa oli kärsinyt tappion ensimmäisessä maailmansodassa syksyllä 1918 ja poisti joukkonsa Viroota, maa heräsi kuin uuteen elämään. Mutta nyt sitä uhkasivat Venäjän bolševikit. Nuori tasavalta kääntyi tällöin Suomen puoleen saadakseen apua. Hallitus ei katsonut voivansa virallisesti auttaa veljesmaata, mutta täältä lähti vapaaehtoisia retkikuntia Viroot. Pohjan Poikien retkeen osallistui Yrjö Järvi-Haavisto (s. 1898 Kylmäkoskella, k. 1985 Lempäälässä), jonka päiväkirja on säilynyt jälkipolville.

- 01.01.19 Helsingissä
04.01.19 Kotona. Sain järjestää kaikki liikeasiaini Einon kanssa. Iltajunalla Helsinkiin.
06.01.19 Hiljainen päivä kasarmilla ja kaupungissa.
07.01.19 Kävimme illalla etsimässä kiikarini. Juotiin kahvit Heimolla. Kultalusikat. Unohtumaton hetki.
11.01.19 Paraati Uudenmaan kasarmin pihalla. Pojat tappelivat sakilaisten kanssa. 2 kunnan meikäläistä, sakilaisia 5.
12.01.19 Lähtö Väinämöisellä klo 10 aamupäivällä Tallinnaan. Tytöt saattamassa kutakin. Hauska matka. Paraati satamassa. Armeijan päällikkö puhui. Kukkia. Hyvät kasarmit. Hurjan väsynyt pitkällisestä seilaamisesta.
14.01.19 Tanssiaisissa ja konsertissa.
15.01.19 Tansseissa ei paljon ketään.
16.01.19 Sirkuksessa illalla.
17.01.19 Aamulla lääkärintarkastus. Terve. Rintamalta kirjeitä kotiin. Illalla teatterissa katsomassa: "Sen kukko kun koitu." Myöhästyimme Mikon kanssa iltahuudolta.
18.01.19 Vesisade. Kaljamaa. Aamulla harjoituksissa Afrikan kentällä. Klo 2 pataljoonan tarkastus Liivan kasarmilla. Huomenna lähemmäs rintamaa. Illalla tansseissa. Läksiäiset.

Pohjan pojat Viron vapaussodassa, ylärivissä oik. Yrjö Järvi-Haavisto.

- 19.01.19 Herätys klo 5 aamulla. Lähtö junalla Tallinnasta klo 12 päivällä. Halki yksitoikkoisten kenttien. Tapaan klo 1/2 4 iltapäivällä. Kasarmina koulu, kranaattien lävistämä. Pojat reippaita.

- 21.01.19 Hevosten valjaitten ja rehujen hankinnassa Tapan ympäristössä. Hyviä päivällisiä Neun kylässä.
- 22.01.19 Sairaana. Sain lomaa toistaiseksi. Hoitajattaret leikkasivat ajokseni.
- 25.01.19 Aamulla klo 7 mentiin taisteluharjoitukseen St Katariinan kylään, 16 km:n matka. Näännyttävä marssi takaisin. Olin sairas.
- 26.01.19 Lähdettiin puolenpäivän aikaan Tarttoon. Perillä mitä juhlallisin vastaanotto. Kansanjoukko niin sankka, ettei sotaväki tahtonut lävitse päästä. Mainiot illalliset.
- 27.10.19 Tartossa. Illalla Väinämöisen teatterissa "Pohjan Pojille" juhlat. Ohjelma mitä monipuolisin.
- 28.01.19 Tartossa.
- 29.01.19 Aamulla taisteluharjoitus. Illalla lastattiin tavaroita. Yöllä klo 1 lähdettiin rintamalle Valgaan. 18 km Tartosta ajoi toinen sotilasjuna päällemme klo 4. Viisi vaunua pirstoutui, 10 hevosta kuoli, 30 miestä haavoittui, kaksi kuoli heti. Punikkien juonia.
- 30.01.19 Aamulla klo 10 jatkettiin varovasti matkaa. Kello 5 saavuttiin Välkiin. Edessä ankara tykkituli. Yön aikana punikit perääntyivät 7 km. Yön nukimme Pirissä.
- 31.01.19 Kerätys klo 7. Kello 10 lähdettiin rintamalle. Jouduttiin etsimään virolaisten päällikköä kapteeni Kuprianovia. Kapteeni haavoittunut. Ratsulla virolaisten linjoilla, kovassa kuulasateessa, etsien virolaisten päällikköä viedäkseni pataljoonan päällikön kirjeen komennettuna sananviejänä komppanian päällikön tykö. Komppanian päällikkö Kärnä kaatui Pajumojjan valloituksessa. Hyökättiin avonaista kenttää myöten kartanoon, jota hyvissä varustuksissa puolusti 540 lättiläistä tarkka-ampujaa, kaikkein parasta bolševikia. Meikäläisistä hyökkäsivät 1. ja 3. komppania — toinen komppania eri tietä, toinen oikealla puolella rataa. Taistelu oli mitä vaikein. Brusinin johdolla etuvarioon 3 1/2 km Valgasta. 1 komppaniasta kaatui 3 ja haavoittui paljon, mm. varakomppanian päällikkö. Niilo Jussila Tampereelta kuoli.
- 01.02.19 Kello 12.25 marssittiin Valgan torille. Tykistö oli jo paikalla. Majoituimme torin lähelle. Olin hyvin sairas paiseiden johdosta. Kello 10 illalla tuli hälytys. En jaksanut lähteä mukaan. Taisteltiin 2 km:n päässä kaupungista.
- 02.02.19 Yön aikana joutuivat meikäläiset kolmeen eri taisteluun. Punikit ajettiin 6 km:n päähän kaupungista. Meikäläisiä ei haavoittunut. Lepäsin sairaana Valgassa. Kolkko päivä yksin, melkein vihollisten keskellä, sillä kaupunkilaiset vihasivat Pohjan Poikia. Aasukkaat suurelta osin lättiläisiä ja juutalaisia. Illalla minut siirrettiin kaupungin laidalla olevaan L. P:n sairaalaan. Ase- tuin sairaalaan sisar Ojalan hoitoon. Perin vajavainen sairaala. Hoitajat mukiinmeneviä.
- 03.02.19 Pitkä päivä sairaalassa. Revittiin ajoksiäni. Yöllä kuoli kaksi virolaista. Toista ampuivat bolševikit kylkeen räjähtävällä kuulalla niin, että sydän näkyi. Jos etsit kurjuutta, niin hae sitä ryssä- läisestä sairaalasta. Se on monelle maanpäällinen helveti. Ihmishenki ei maksa niin yhtään mitään. Oh, tätä saatanallista laitosta.
- 04.02.19 Valvoin koko yön. Aivan mahdotonta olla kuinkaan päin. Olin kylvyssä. Kylpyhuone mahdoton. Kylvyn jälkeen parempi olo.
- 05.02.19 Sairaalassa. Tiusanen pääsi pois. Grönvall pitää hirmuista märinää, jottei kukaan saa nukkua. Mitä ihmeellisiä ääniä tulee hänen kurkustaan.
- 06.02.19 Sairaalassa. Aina vain yhtä yksitoikkoista. Kuoleman siivet löyhivät huoneesta toiseen. Ihmisen kuolema ei tunnu sen vakavammalta kuin jos kirppu kuolisi. Yöllä kuoli yksi nainen.
- 07.02.19 Päivä kului tavalliseen tapaan. Sain kirjeen Viipurista. Hyrkäs ja Kaskinen kävivät katsomassa.
- 08.02.19 Pääsin pois sairaalasta, vaikken vielä ollutkaan oikein terve. Sain kahden päivän loman. Tukevia aterioita söögimajoissa. Winter, Simelius ym. pääsivät samalla kertaa.
- 09.02.19 Kasarmilla Valgassa. Ajokset vielä hyvin kipeitä. Kävin sairaalassa. Suomalainen torvisoittokunta soitteli ensi kertaa Valgassa.
- 10.02.19 Lääkäri pidensi lomaani kahdella päivällä. Kävin parturissa. Pieni pakkanen. Tavallinen arkipäivä Valgassa. Vierailuja söögimajoissa. Valgan kasarmi: Lojun selälläni kämppämme sohvalle puoleksi horroksissa ja kuuntelen toisella korvalla poikien seikkailuja. Oh, miten elämä tuntuu tympäisevän. Kaikki on tyhjää, sisältä mätää. Olen sairas ja se tuntuu toisinaan kuin helveti olisi tullut maan päälle, ja itse elän sen tulisimmassa paikassa. Tai syö äkämän juuressa. Pirullisempaa ihmis- rääkkääjää tuskin löytyy. Kaikki tunteet ovat tyhjää juttua — ilmeisesti kukaan ei niihin usko, en ainakaan minä nyt. Kunnia, itserakkaus, voitonhimo — ihmisen korkeimmat päämäärät.

- Aatteita ei sotilailla ole. Hän on vain tunnoton kone — giljotiini.
- 13.02.19 Kirjoitin Vilholle. Pojat lähtivät rintamalle klo 11 aamupäivällä, mutta minun raukan täytyi jäädä sairastamaan. Söögimajoissa. Asuimme kolmissin Mikko P., Eino J. ja minä eräässä nurkahuoneessa ilman tietoa ruuasta tai muusta. Aikaamme kulutimme runoillemalla ja korttipeleillä sisaren korteilalla.
- 14.02.19 Aamusella kinattiin torakasta ja russakasta. Käytiin Valgan asemalla, syitiin monta portsuunaa söögissä. Illalla urheiltiin vetelmällä neitosia nurin telefonilangalla.
- 15.02.19 Piti lähteä Einon kanssa rintamalle, mutta ei jaksettu. Hoopoilimme kaupungilla söögissä. Päivällä hyvin sairas. Illalla maijaa ja norria. Punikaffit joutuneet saarroksiin. Kalm (Virolais-syntyinen Hans Kalm oli Pohjan Poikain päällikkö) yhden kaverin kanssa outoa tietä rintamalle — uhkarohkeutta. Harmittavia päiviä Valgassa, kun toiset tappelevat ja minun raukan täytyy vetelehtiä toimettona. Paikkailen vuoron kutakin sadasta ajoksestani. Mikon ja Einon kanssa koetettiin tehdä olomme niin hyväksi kuin mahdollista. Syöty Einon pussin päälle, että maha tahtoo haljeta. Lättiläiset katselevat suomalaisia hyvin karsaasti, eivät edes tahdo millään rikkoa rahaa. Söögissä maksaa paisti 5—9 mk. Yöllä oli poikien mahat kipeät ja tahtoivat pelottaa minut merkillisellä rätinällään.
- 16.02.19 Kävin Valgan kirkossa. Iltapäivällä klo 5 lähdin kuormaston mukana rintamalle. Jännittävä matka halki outojen seutujen ihanalla kuutamolla. Kello 1 saavuttiin joukkojen luo, lähelle Taivolän hovien. Yöllä syötettiin Karulan hovissa.
- 17.02.19 Aamulla klo 3 hälytys. Mentiin Taivolän hoviin, minne majoitettiin I komppania ja tykistö. Olin tiedustelemassa Taivolässä ja saavuimme Adseliin 1 ja 1/2 tuntia myöhemmin kuin punaisten kuormasto sen jätti. Toista kertaa tullessa yllättivät punikit meidät ja ampuivat. Meinasin saada kuulan päähäni.
- 18.02.19 Aamulla I komppania matkalle. Kuljettiin noin 7 km itäiselle viertotielle. Olimme jonkun tunnin ja lähdimme takaisin hoviin. Tulimme juuri itäiseltä viertotieltä. Yö pimeässä, kylmässä kamarissa.
- 19.02.19 Aamulla klo 2 herätys. Kello 3 yöllä hälytettiin ruoturintamaan. Väapeli piti puheen ja kysyi, jos menemme rajan yli Marienburgiin, nykyisin Aluksne, mistä kieltäydyttiin. Sen jälkeen meidät vietiin etuvartioksi suojelemaan Marienburgiin menevien selkäpuolta. Itäiselle viertotielle Riian puolelle, missä ennen oli 3. komppania. Jalkani hyvin kipeä ja saappaissa ei pohjia. Yöllä tuli hälytys ilman aihetta, vartioitiin vankeja. Kova pakkanen. — Väapeli piti puheen ja kuvaili miten meitä päälliköt pettävät kun omien pyyteittensä takia sopimuksen rikkoen vievät meitä yli rajojen, vaikka Viro on puhdas. Kehotti kuitenkin sotilaina tottelemaan. Kalm on sanonut, että sotilaat saavat ryöstää kaupungin putipuhtaaksi, mutta ensimmäinen komppania ei välitä ryöstämisestä. Se on tullut vapaana moisista pyyteistä palvelemaan isänmaataan ja auttamaan hädänalaisia veljiään. Koivulinnan hovissa ryöstivät upseerit kaikki, ehkä miljooniin nousevat arvoesineet meidän, jotka paikan valloitimme, saamatta mitään. Katkeraa katsella päällikköjen tavatonta ryöstönhalua. Isänmaallisuutta ei heissä ole pennin edestä.
- 20.02.19 Muona lopussa, leipää ei jaettu. Muonakuormat eivät ole saapuneet. Uhkaa nälkä ja punikit. Punikit aikoivat hyökätä. Odotimme asemissa joen rannalla. Yö kului rauhallisesti hälytysvalmiina. Nukuin hyvin. Pakkasta ja tuulta.
- 21.02.19 Aamulla klo 5 vahtiin sillankorvalle. Kylmä tuuli kaakosta. Päivällä patrullissa vihollisen selän takana. Illalla polttivat tykistöläiset Aajoen yli johtaneen 50 m pitkän puusillan peläten panssareitaan. Komea näky. Yöllä klo 12 menimme 20 miestä väapeli Havaksen johdolla heittämään kranaatteja 5 km päähän vihollisten majoilemaan kylään.
- 22.02.19 Punikit olivat varuillaan ja täytyi palata takaisin, jännittävä matka metsän halki. Päivän makasin vapaana vahdista. Lähetin saappaani suutarille. Illalla tuli hälytys. Punikit hyökkäsivät tykistön tähyystorniin. Ankara tykkituli ja punikit tiehensä.
- 23.02.19 Yö kului rauhallisesti. Aamulla pesokattiin hevosia ja valjaita, sekä viljaa. Klo 12 päivällä jätimme Aajoen ja marssimme Hoppenhofiin. Matka 23 virstaa kesti 4 tuntia.
- 24.02.19 Päivällä klo 12 lähti ensimmäinen joukkue Havaksen johdolla Taivolän ja Adselin välille vartiomaan. Yöllä saavuttiin perille ja Virtanen ja minä jouduimme Schülen sillalle vahtiin, matkaa 2 virstaa. Jännittävin vahtivuoro kuin koskaan ennen: punikit toisella puolella jokea.

- 25.02.19 Patrullissa Y. Laaksonen, Virtanen, Kuivamäki, Hyvönen ja Järvi-Haavisto. Kävimme Adselissa missä oli 80 punaista. Palatessa jouduimme saarroksiin, mutta tunkeutumalla ketjun juoksuautojen läpi pääsi suojaan. Ammuimme 6 ja haavoitimme 19. Valgan rintaman ylipäällikkö Edvard Lehtinen kaatui. Saimme kukin 1200 mk.
- 26.02.19 Aamulla klo 1/2 6 lähdimme Taivolasta minne illalla tulimme. Hauska matka Valgaan hevosilla. Ilma ihana. Valgassa sain paketin kotoa ja Viipurista. Illalla vietimme Tenhon muistoa sotilaskodissa.
- 28.02.19 Aamulla saunassa. Vaihdoin kerenskini ja sain siitä 500 mk:n shekin. Kuulin juutalaiselta, että Salminen säilytti rahojaan laukussa vierellään. Jos sen olisimme ottaneet, niin rikkaita olisimme.
- 01.03.19 piti vääpeli Havas puheen, missä esitti tilannetta maailmassa ja Suomessa. Vastusti Inkerin matkaa, mutta puolsi Karjalan valloitusta monesta syystä. Kehoitti toisia jäämään Viroon länsimaisen kulttuurin istuttajaksi ja vartihoiksi. Herätys klo 6. Makailin sairaana: sääressä ja kainalon alla ajos. Taas alkoivat vierailut söögimajoissa. Kalista lystiä eikä posket ovat levitäkseen.
- 02.03.19 Laskiainen. Klo 7 herätys. Söögimajasassa syötiin juhlan kunniaksi Virtasen kanssa 100 mk:n tortut ja kahvit. Klo 2 iltapäivällä jumalanpalvelus kirkossa. Illalla juhlat, missä upseerit tapelivat keskenään. En voinut mennä sinne. Makuupritsi pöydällä.
- 03.03.19 Sairas. Kuukausi ollaan vielä täällä Valgassa. Juoda saa ja lystiä pitää, mutta myös harjoitella. 100 mk tuhlaasin söögissä. Päivällä rokotettiin vatsaan. Arpi niin kipeä, ettei voi naurakaan. Yöllä pojat patrullissa, ettei toisen pataljoonan patrulli vie meidän upseereita päävahtiin.
- 04.03.19 Laskiainen. Vielä sairas. Jalka kovin kipeä ja rokotuksen jäljet. Kolmas komppania oli mennyt taisteluharjoituksiin. Iloinen iltapäivä, melkein kaikki juovuksissa. Tyttösten kanssa. Laskiaistunnelma.
- 05.03.19 Söögimajoissa päivisin. Havaksen etevä puhe. Illalla vieraan kämpän miehet nurkasta nurkkaan ja ovesta ulos. Sama kohtalo meille toisissa kämpissä. Minun jalkani kipeä.
- 06.03.19 Päivällä pataljoonan paraati. Yhdysvaltain lähettiläs ja Kalm pitivät tarkastuksen. Illalla Virtasen ja Saarisen kanssa Omega-kahvilassa syötiin 200 mk laskuun. Ilus tyttö.
- 07.03.19 Kello 6 herätys. Taisteluharjoitus aamulla. Suoja ilma. Yöllä pitäisi päästä rintamalle Koikylään. 12 pv tätä kuuta Suomeen, jos elän, ellei arpa nouse ennemmin. Löysin kypärän. Erinäisiä huhuja liikkeellä.
- 08.03.19 Suoja ilma. Harjoituksissa. Illalla Illusionissa juutalaistyttöjen kanssa. Sitten syömässä ilusan Meijun lysteissä. Rokotus hiton kipeä.
- 09.03.19 Illalla Suomen ilt. Söimme hanhipaistosta, kun orkesteri soitti Jääkärimarssia. Omegassa tytön kanssa hurmaavat hetket. Iltaman ohjelma oli mainio. Muutaman päivän päästä Suomeen.
- 10.03.19 Hiukan väsynyt. Klo 6 herätys. Taisteluharjoitus. Oikein kaunis ilma. Olin valittu edustamaan I komppaniaa pataljoonan upseerien ja sotilaiden neuvottelussa sotilaskodissa. Päätettiin odottaa asian kehittymistä. Pernun Mikko lähti Suomeen. Läksäiset Mäkitäti 10:ssä. Ilusa Meiju.
- 11.03.19 Ruma ilma. Yöllä ovat upseerit ammuskellet klubinsa ikkunasta museoreilla ja kuularuiskuilla. 3. komppanian päällikkö kuoli. Tappelun nujakka poikien kesken illalla toisessa murjussa, ilusaa meininkiä.
- 12.03.19 Kello 9 aamupäivällä joutui I komppania garnisonivahtiin. Vahtipaikakseni tuli rehuvarasto, missä söin eri määriä omenahilloa. Yöllä kirkkaalla kuutamolla talleilla haaveillen kotimaasta.
- 13.03.19 Yöllä täytyy olla hälytyskunnossa, valmiina bolsujen salaliiton varalta, jotka aikovat hyökätä meidän kimppuun samalla kun rintama pitäisi murtaa läpi. Jännittävää.
- 14.03.19 Aamulla loikoilen laverilla ja nautin hanurin sävelistä. Paljon ajatuksia risteilee aivoissa kotoisen musiikin loihtimina. Oi Suomi. Sen kesäiset illat, ihanat järvet ja repäisevät tantshut.
- 15.03.19 Saimme palkkaerän 150 mk. Olin valokuvassa. En antanut rokottaa itseäni. Kaunis kevätilma ja kaduilla vilkas liike. Kauniita neitosia ylenpalttisesti.
- 16.03.19 Vietimme aikaamme kahviloissa vanhoista muistoista tarinoiden. Illusoonissa ja Rossiassa kävimme. Kirjoitin kotiin. Yöllä olin 2 tuntia vahdissa sopapatoja.
- 17.03.19 Illalla lähdettiin rintamalle auttamaan toista pataljoonaa.
- 18.03.19 Yöllä johtamassa kenttäpatrullia. Kävimme taistelulentän takana, mistä meidän täytyi perääntyä. Hieman jännittävä patrulli. Aamulla saavuttiin

- Vastselinnan asemalle, mistä hevosilla ajettiin rintaman taakse. Päivällä jouduttiin kosketuksiin punaisten kanssa. Illalla taistelussa. Epätoivoinen tilanne. Pataljoonan I komppanian päällikkö haavoittui. Jokinen haavoittui suuhun. Illalla oli tappelu, jonka vertaista en ole nähnyt. Jouduin johtamaan kaksi kertaa patrullia. Enemmän kuin vaarallista.
- 19.03.19 Valloitimme Telvan kylän, missä eilen illalla tapeltiin. Sieltä mentiin Neuhausenin kirkolle. Kaksi patrullimatkaa punaisten puolelle, sangen vaarallinen reissu.
- 20.03.19 Takaisin kello 5 Neuhauseniin. Sieltä ensimmäinen ja toinen komppania valloittamaan Vesjakin kylää, mitä puolusti 500 ryssää mainioissa asemissa. Hurjan tappelun jälkeen otimme kylän. Johdin toista ryhmää. Russky-Borissa tapeltiin lujasti.
- 21.03.19 Aamulla hyökkäsivät punikit. Ajoimme ne kolmasti kylästä pois. Punikit tekivät kolme hyökkäystä, mutta ne torjuttiin. Kalle Saarinen kuoli. Kaikki surivat. Väinö N. kuoli vatsaan tulleesta haavasta. Bogomolovossa. Otin kolme vankia.
- 22.03.19 Yö kenttävahdissa. Ensimmäinen pataljoona hyökkäsi Bogomolovosta. Vallattiin viertotie. Saatiin neljäkymmentä vankia, konekiväärejä ym. I ryhmä sai olla yön pihavahdissa. Ensimmäinen yö vähän lepoa Valgasta lähdön jälkeen.
- 23.03.19 Lepäiltiin koko päivä. Illalla jouduin kolmen miehen kanssa patrulliin ottamaan selvää, jos takanamme on polsujia. Olivat lähteneet 8 virstaa eteenpäin. Ammuimme satakunta laukausta. Kuuma ottelu: 900 punaista vastaan 95 meikäläistä.
- 24.03.19 Aamulla vallattiin Miholkinan kylät. Kolme haavoittui meikäläisistä. Jouduin patrulliin ja kenttävahtiin valvomaan kaikkein pahimpaan paikkaan. Kaksi konekivääriä, ammuskuormia ja paljon ruumiita jättivät polsut meille. Kun olimme patrullissa 5 km K:sta? olivat punikit K:ssa jo. Peltsmarissa jouduimme vihollisten ketjujen väliin. Takamme alkoi kuulua kiivasta ampuamista, minkä johdosta, neljistään olen, peräännyimme. Edellisenä yönä on vihollisen ratsut olleet puoli km asemistamme pienen joen rannalla. Eräässä talossa oli majoillut 70 punaista, kaikki pakolla otettuja. Heidän ainoa toiveensa oli päästä kotiin. Punikit lähettävät siviilihenkilöitä vakoilemaan meidän asemiamme. Punikkeja valtavia joukkoja meidän yhtä komppaniaamme vastassa. Jännittäviä vuoro-kausia. Miholkinassa olimme asemissa, joita vastaan punikit antoivat kii-vaan shrapnelli- ja kranaattisateen sekä hyökkäilivät meitä vastaan. Patrullissa joutui Knuuttila haavoittuneena ja yksi konekivääri punaisten käsiin. Asema oli mitä kriittisin. Miehet kuoleman väsyneitä, hermostuneita ja nälkäisiä. Kukaan ei luvannut mennä vahtiin, vaan Valgaan, minne toisenkin pataljoonan pitäisi huomenna palata. Mieliala on masentunut, kun miehiä kaatuu ja haavoittuu, niin ettei koko pataljoonassa ole miehiä niin paljon kuin komppaniassa pitäisi olla, eikä virolaisia näy missään. Jos me valloitamme jonkin paikkakunnan ja siirrymme toiseen, ovat polsut jäljessä. Kun lähdimme perääntymään, piti pataljoonan päällikkö Koivisto puheen. Valtonen Loimaalta kaatui punaisten joukoissa. 2. maaliskuuta sain palkkaa 300,-. I komppania I ryhmä) ryhmäpäällikkö Uno Hyrkäs, varapäällikkö Yrjö Järvi-Haavisto (Tämä kuuluneek alkuun, kalenteri tältä kohdin sekava.) Armas Hyvönen pataljoonastamme kaatui Miholkinan taistelussa 24.3.19.
- 25.03.19 Ensimmäinen ryhmä jäi pihavahtiin, ja saatiin niin ollen pitkästä aikaa vähän leipäillä ja viettää pyhää. Toiset olivat kenttävahdissa. Knuuttilan ruumis löydettiin. Oli kova pakkanen.
- 26.03.19 Aamupäivällä hyökkäsivät polsut edestä ja yrittivät selän taakse, mutta viime tingassa I komppania pelasti aseman. Paljon polsujen ruumiita jäi kentälle. Suomalaisia punaisia oli joukossa, ammuin yhden. Meiltä Tammi haavoittui jalkaan. Komppania haluaa välttämättä päästä pois.
- 27.03.19 Odoteltiin pois pääsyä Djatlovassa. Polsut eivät häirinneet meitä. Kello 6 iltapäivällä päästään lähtemään Valgaan. Illalla kuitenkin Kalm sähkötti, että täytyy odottaa viimeiseen päivään. Kovaa murinaa miesten kesken. Toinen ja neljäs komppania lähtivät vajavaisina asemalle.
- 28.03.19 Aamulla lähdettiin kuitenkin Valgaan, koska muut komppaniat lähtivät omin päinsä. Illalla saavuttiin Valgaan. Hermoni olivat aivan epäkunnossa. Nukkumisesta ei tullut mitään, kun tuntui vielä kuin olisi rintamalla aina valmiina hälytyksen varalta.
- 29.03.19 Elettiin kuin ennenkin Valgassa. Uusia sitoutumuksia tuli, muttei juuri kukaan kirjoita. Iltaa vietettiin juutalaiskavilassa makeitten leivosten ja teelasien ääressä muistellen tapauksia elämämme varrelta.

- 30.03.19 Valgassa tavallinen päivä kotiinpaluun odotuksessa.
- 31.03.19 Söögimajojen sajukkeihin ketettu hukuttaa mielten karvaus meidät pettäneitä päälliköitä kohtaan. Kirottu ma-jurit ja muut.
- 01.04.19 Aprillipäivä. Erinäisiä huhuja ilmassa. Palkkoja odotetaan turhaan, vaatetus-rahoja samaten. Söögimajoissa kulute-taan Eesti vapariigoja minkä ennäte-tään. Koti-ikävä ja ilusaa meininkiä.
- 02.04.19 Kello 2.45 tapahtui aseistariisuminen. Tuntui vähän omituiselta luopua iäksi kivääristä, jonka turvissa niin monta uhkarohkeata retkeä on tehty, jolla niin moni ihmissielu on ruumiista irro-tettu, iäisyyteen passitettu. Illalla piti Torkon lähteä Tallinnaan, mutta ei päässyt junaan. Valvottiin ja muistel-tiin vanhoja seikkailuja. Palkka jaet-tiin. Söin hunajaa, että kurkkuni tuli kipeäksi.
- 03.04.19 Illalla klo 9 lähti I pataljoona Valgasta Tallinnaan. Matka kului ilman erikoi-sembia seikkailuja härkävaunuissa lo-juen.
- 04.04.19 Aamulla klo 10 aikaan saavuimme Tal-linnaan, missä majoituimme Liivan ka-sarmille. Loppupäivä käytettiin rinta-mavaivojen unohdukseen. Ilusaa mei-ninkiä.
- 05.04.19 Kello 10 aamupäivällä lähti Väinämöi-nen kuljettamaan meitä kotimaahan, minne klo 3 aikoihin saavuttiin ilman, että saatiin minkäänlaista tunnustuk-sen osoitusta, kuin varkaat Tallinnasta ja kuin lurjukset Helsinkiin. Illalla saa-tiin vaatetusrahat. Asuntona asema.
- 06.04.19 Illalla kotiin.
- 13.04.19 Hautajaisiin. Viimeinen palvelus A. Jokiselle, V. Niinisaarelle ja Kalle Saa-riselle. Kannoin Kallea. Värikki Ha-vaskin puhui.

Yrjö Järvi-Haavisto on kertonut, että Pohjan Pojat myöhemmin palkittiin arvokkailla kunniamerkeillä, ja heille tarjottiin myös autioksi jääneitä maatiloja, joita he kuitenkin eivät olleet kiinnostuneita, sillä elintaso Viron maaseudulla oli paljon Suomen elinta-soa alhaisempi.

Eeva Anero

Jussinpolkkaa jouluna

Joulu on niin moni-ilmeinen jokavuotinen perinne ainakin meille suomalaisille, että siihen liittyvät tapahtumat, vaikka pienetkin, muistuvat mieleen vielä vuosikymmenienkin kuluttua. Minulle on jäänyt muistikuva eräästä lapsuusajan joulusta. Sain silloin lahjaksi huuliharpun.

Suomi-neito oli silloin vähän toisella kymmenellä, itse olin muutamaa vuotta nuorempi. Tämä joulu oli oikea vanhan ajan postikorttijoulu, oli lunta ja pakasta. Tosin muutamaa vuotta aikaisemmin, v.-25 oli ollut sula talvi, mutta kukaan ei puhunut kasvihuoneilmästä. Ihmisten mielestä talvi oli vain ollut harvinaisen poikkeus muuten normaalien lumitalvien joukossa.

Äidin isä asui järven takana vajaan 10 km:n päässä meiltä. Hän oli leskimies ja asui yksin poikansa omistaman talon piharakennuksessa vaarinpirtissä. Jo useana jouluna Esa-vaari oli ollut meillä, ja poikkeusta ei tehnyt tämäkään joulu. Aattoamuna isä valjasti hevosen ja haki hänet. Vaari oli hyväkuntoinen vantaravartinen 80-vuotias mies, jota ei vuosikymmenien raskas työkään ollut painanut kumaraan. V. 1849 syntyneenä hän ehti iähes 70 vuotta olla vieraan vallan alamainen. Nyt hän huumorin pilke silmänurkassaan uteliaana seurasi nuoren tasavallan kehitystä, jonka synnytystuskat hän myös oli nähnyt.

Niin kauan kuin muistan Esa-vaarilla oli aina meille tullessaan mukanaan hantuukiin huolellisesti kääritty

Luteeruksen postilla. Vaari oli vankka vakaumuksen mies, jolle Luteeruksen oppi oli elämän peruskallio. Pieni pojankloppi koki tämän tosin joskus rasitteeksi-kin niinkuin myöhemmin ilmenee.

Jouluaaton ilta oli sen ajan mukaisesti rauhallinen ja tunnelmaa täynnä. Sisäänlämpiävä sauna antoi ma-koisat lölyt. Jouluaateriaan oli äiti sananmukaisesti valmistanut kystä kyllä. Kuusikin oli, siinä ei ollut ylellisiä koristeita. Muutama kynttilä, pumpulia, konveh-tia ja latvassa tähti. Kuusi ulottui usein kattoon. Jou-lupukkaa ei sinä jouluna näkynyt, mutta minulle osoi-tettu paketti oli aterian aikana ilmestynyt pirtin pöy-dälle. Paketissa oli huuliharppu, sellainen parin tuu-man mittainen kiiltäväkytkinen vekotin, jossa oli kir-joitusta, jota en osannut lukea. Puhaltelin siihen ja harpusta lähti mielestäni kauniita ääniä, joita en kui-tenkaan osannut esiintuoda minkäänlaiseen korvalle sopivaan järjestykseen. Myöhemmin opin tietämään että harpussani oli 1 oktaavi C-duurissa ja sillä ei mo-nia kappaleita voinut soittaa.

Meillä ei ollut radiota joten aattoilta kului ilman ul-kopuolista ohjelmaa. Luettiin jouluevankeliumi ja laulettiin Enkeli Taivaan sekä muita joululauluja. Rippikouluikäisellä siskollani oli kympin laulunääni. Myös isällä oli hyvä ääni, vaikka minun mielestäni hän vihelsi vielä paremmin. Äiti ei viheltämisestä pitänyt, ja hän nuhteli joskus isää, kun tämä vihelteli virret ja

rekilaulut yhteen menoon. Muistaakseni ei meillä aat-
toiltana kovin myöhäiseen valvottu eikä toteutettu sa-
nontaa ”tulis joulu, että saisi yöllä syödä.”

Joulupäivästä muistan sen hartaan tunnelman, joka
oli pirtissä. Kuusi oli nurkassa. Perällä kolmipokaisen
ikkunan edessä oli pöytä, jossa oli valkoinen salveeti.
Puusta tehty punaiseksi maalattu kolmihaarainen
kynttilänjalka valkoisine kynttilöineen oli pöydällä.
Äiti istui hartaan näköisenä pöydän vieressä ja Esa-
vaari häntä vastapäätä pöydän toisessa päässä. Isä kei-
nutteli keskellä lattiaa, sisko hääriili keittiössä ja minä
olin uunin takana sängyssä harppuineni.

Vaari oli ottanut esille Luteeruksen postillan, ja se
oli hänen edessään pöydällä avattuna. Muistan jyke-
vän hahmon valkoisessa paidassa, harmaantuneen tu-
kan ja silmälasit. Partaa hänellä ei ollut. Vanhan mie-
hen verkkaisella äänellä vaari luki postillastansa en-
simmäistä joulusaarnaa; — ”Ja tapahtui niinä päivinä
että” —. Lukeminen keskeytyi, vaari vilkaisi tuikeasti
uunin taakse sänkyyn kieltäen minua kitkuttelemasta.
Olin siellä innoissani liian äänekkäästi hengitellyt huu-
liharppuuni, koska olin huomannut, että syntyy eri sä-
vel kun puhaltaa harppuun tai vetää henkeä sisään-
päin. Pian huomasin myös sen, että säännösteltyäni
ulos- ja sisäänhengitystäni määrätynrytmiseksi, har-
pustani alkoi tulla säveliä, jotka muistuttivat erästä
korpakuulolta oppimaani laulua, joka myöhemmin
osoittautui Jussinpolkaksi.

Vaarin puuttuminen asioihini sai minut kiltiksi ja
kuuntelin kaikki joulusaarnat, vaikka ne kestivätkin
iltapäivään. Vanhan miehen lukutapa oli samanlainen

Vaari, joka luki joulusaar-
naa.

Sisko, joka lauloi joulu-
lauluja ja minä, joka soitin
huuliharppua.

kuin muutamilla nykyisillä TV-kuuluttajilla, hänkin
sulki suunsa joka sanan jälkeen. Kyllä siinä kestämistä
oli levottomalle pikkupojalle, mutta kaikki loppuu ai-
kanaan ja vihdoin viimein pääsin soittimeni kanssa
ulos kokeilemaan vieläkö löytyy Jussinpolkan säveliä.
Kenties se oli sielunvihollinen, joka kesken joulusaar-
nan antoi minulle soitonalkeita näin maallisella laulul-
la. Joka tapauksessa jo tapaninpäivänä annoin koti-
väelle ensikonsertin. ”Humpampililia halilia tulilia
hampampililia humpappaa”. Äiti ei pitänyt esitykses-
täni, mutta isä jopa vihelteli sävelten tahdissa. Vaari-
kin antoi tunnustusta soittotaidostani, mutta sisko ei
löytänyt siitä rytmiä ollenkaan, vaikka löin jalallani
tahtiakin.

Paljon on vuosia kulunut siitä joulusta, kun sain en-
simmäisen huuliharppuni. Se soi duurissa. Sen jälkeen
joulujeni sävelet ovat joskus soineet myös mollissa. Se
on todettava, että lapsuuden ajan joulutunnelmaan ei
tänä yltäkyläisen markkinatalouden aikakautena
pääse. Huuliharppu kuuluu yhä soitinkokoelmaani. Ei
tosin enää se ensimmäinen kaksituumainen, vaan vä-
hän isompi kaksipuolinen, jossa toisella puolella on A-
molli, toisella puolella C-duuri. Sillä voi jo soittaa
useita kappaleita, kunhan muistaa tarvittaessa kään-
tää harppua. Jouluna voi Jussinpolkan tilalla soittaa
vaikkapa ”Maa on niin kaunis, kirkas Luojan Tai-
vas”.

Toivo Teeri

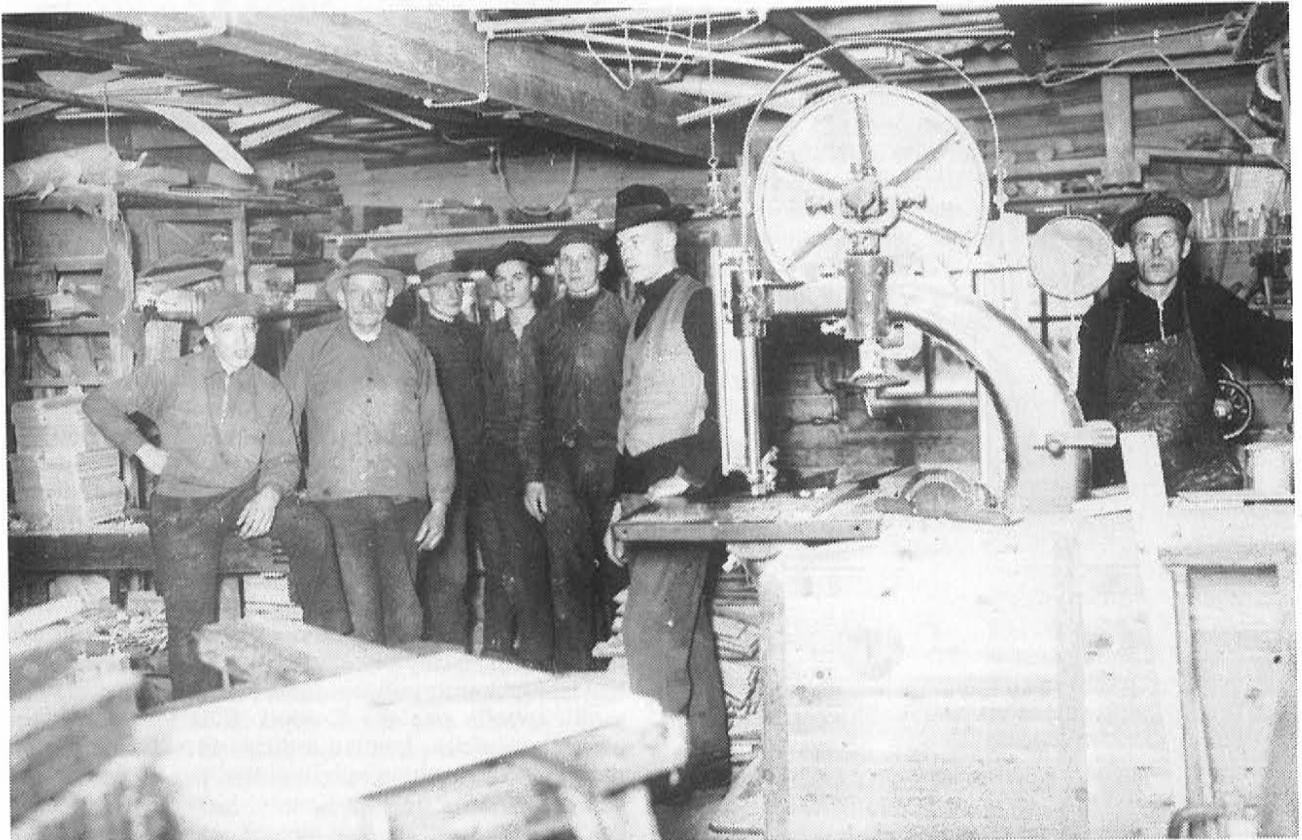
Fredrik Saari — timpurista lelutehtailijaksi

Jokainen meistä lienee lapsuudessaan omistanut jonkinlaisia leikkikaluja. Ensimmäisiä niistä ei edes muista. Todennäköisesti ne liittyvät jo vauvan koriin taikka kehtoon. Lelut olivat ehkä jonkinlaisia tutin korvikkeita tai helistimiä. Vähän vartuttuamme saimme, tytöt mollamajvoja, talouesineiden jäljitelmiä tai käpylehmiä, pojat puuvevosiä, niiden varusteita ja kaaripyssyjä. Vähitellen tuli kauppoihin joko ulkomailta tuotuja tai kotimaassa valmistettuja leluja.

Leikkikaluja valmistava yritys perustettiin Lempäälään 1920-luvun alussa. Samoinkuin useimmat Lempäälässä nykyään toimivat tehtaot ja muut liikeyritykset ovat toiselta paikkakunnalta tulleiden henkilöiden perustamia, tuli leikkikaluteollisuudenkin aloittaja muualta. Uuden alan valtaaja oli Kiikassa v. 1873 syntynyt Fredrik Saari. Hänen isänsä oli pikkutilallinen, jonka maat sijaitsivat Kokemäenjoen saarella. Fredrikin isän aikaan ei vielä yleensä käytetty varsinaisia sukunimiä, vaan oltiin Jaakko Yrjönpoikia, Yrjö Jaakonpoikia jne. Koska asuttiin saarella, tuli tämän maanviljelijäperheen sukunimeksi Saari.

Fredrik Saaren pojat Erkki ja Pertti kertovat, että

isänisä oli kätevä käsistään ja opetti pojalleen taitojaan jo aikaisessa vaiheessa. Yhdessä valmistettiin muun muassa yhden ja kahden naulan katajaisia voipyttyjä. Ne täytettiin voilla ja vietiin Turkuun myytäväksi muiden tuotteiden mukana. Voita omalta tilalta kertyi verrattain pieniä määriä, mutta lisää saatiin seudun muista maataloista. Voin menekki oli hyvä. Asiaan vaikutti sekin, että pytyistä sai ostaja oivia voin säilytysastioita kotitalouksiin. Voi säilyi niissä hyvin ja kataja antoi voille "pikantin" maun. Kokemäenjoessa oli runsaasti rapuja, joita ahkerasti pyydystettiin. Keitettyä ja suolattua rapulihaa pakattiin katajapyttyihin ja vietiin myytäväksi Turkuun. Kun saarella asuttiin, luonnollisesti kalastettiin. Joesta saatiin ankeriaitakin, joita pyydettiin erikoisella tavalla. Isä Saari on kertonut pojilleen, että nämä luukertelijat nousivat yön aikana rannan kosteata ruohikkoa pitkin hernemaalle aterioimaan. Pyydystämistä varten oli varattu riihessä kuivattua, seulottua hiekkaa säkkiin. Aamuyöstä mentiin rantaan ja valutettiin hiekkaa sopivan korkuiseksi valliiksi, jota ankeriaat

Sisäkuva Saaren verstaasta. Etualalla lahtelainen vanne-saha. Henkilöt vasemmalta: Pertti Saari, Fredrik Saari, Erkki Saari, Hanne Lindström, Viljo Kuurimo, Väinö Lindström, myöh. Larjala ja Paavo Jokinen.

eivät voineet ylittää pyrkiessään takaisin veteen. Saa-liit asetettiin esim. pärekoreihin ruohojen sekaan ja vietiin elävinä myytäväksi.

Fredrik Saari oli noin 16-vuotias isänsä kuollessa. Perheen vanhimpana poikana hän joutui siitä lähtien äidin kanssa vastaamaan talonpidosta. Hän on kertonut, että ellei olisi ollut maata viljeltävänä, olisi jouduttu turvautumaan kunnan huoltoapuun.

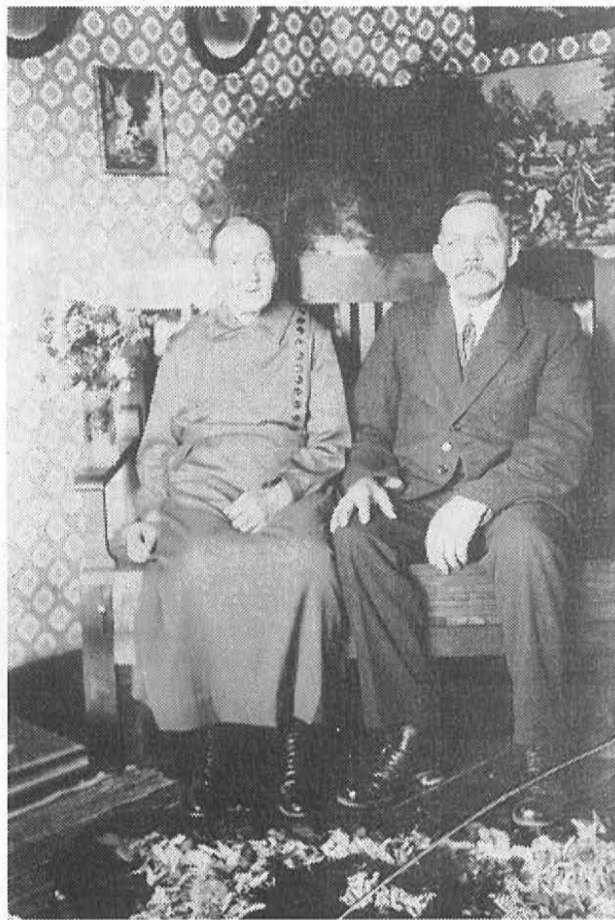
Elettiin Venäjän vallan aikaa. Venäjän sotavoimia varten suoritettiin asevelvollisuuskutsuntoja. Arvalla suoritettua valinnan mukaan Fredrik Saarikin joutui kolmivuotiseen palvelukseen. Hän sai kuitenkin palvelella Suomessa reservijoukoissa, pääasiassa Vatulan leireillä. Vapauduttuaan asepalveluksesta ei hän enää asettunut kotitalalleen, vaan meni naimisiin ja ryhtyi rakennusalan yksityisyrittäjäksi. Nuorisoseuraliike koki noihin aikoihin voimakasta kehityskautta. Saari hyötyi tilanteesta siten, että sai rakennettavakseen useita Nuorisoseurojen taloja. Kesällä rakennettiin hirsikerrat, talvella sisätaloissa ovet ja ikkunat.

Elämä ei kuitenkaan ollut kovinkaan leveätä, ja niin Fredrik Saari pakkasi monien muiden tapaan matkakuukunsa ja lähti Amerikkaan rahaa tienamaan v. 1909. Takaisin Suomeen palattiin v. 1912. Säästöjä oli kertynyt niin paljon, että kotitaloon voitiin rakentaa uusi päärakennus.

Ensimmäisen maailmansodan aikaan olot tuntuivat pienyrittäjistä jotensakin epävarmoilta. Fredrik pestautui paikkakunnalla toimivan puualan tehtaaseen, joka valmisti koulukalusteita sekä ovia ja ikkunoita. Siirtyminen tapahtui oikeastaan sillä tavalla, että hän oli saanut rakentaakseen tehtaan johtajalle huvilan. Johtaja huomasi, että siinäpä olikin pystyvä ammattimies, ja tarjosi hänelle työnjohtajan paikkaa tehtaassaan. Erkki Saari kertoo, että venäläiset polttivat v. 1918 tämän Schuffert-nimisen, sittemmin Sumari-nimisen tehtaan rakennukset. Tässä tilanteessa tehtaan omistaja päätti ostaa kaupattavana olleen Kylmäkoski Oy:n. Fredrik Saari muutti perheineen uudelle asuinpaikkakunnalle. Siellä oleva tehdas omisti muun muassa sahan ja valmisti ovia ja ikkunoita jopa myöhemmin puutaloja.

Kylmäkoskella perhe asui kaksi vuotta, minkä jälkeen muutettiin Lempäälään. Saari osti kiinteistön, joka sijaitsi kirkonkylässä sillä paikalla, missä nykyään on taloyhtiö Lempospuisto. Tontilla oli asuinrakennus ja suurehko kanala- ja navettarakennus. Lempäälässä Fredrik Saari ryhtyi aluksi harjoittamaan rakennusten korjaustoimintaa. Ensimmäisiä töitä oli kunnostaa Kaarlo Pyöräniemen omistaman huvilan päärakennus, joka vieläkin sijaitsee nykyisen Uotin parantolan tontilla.

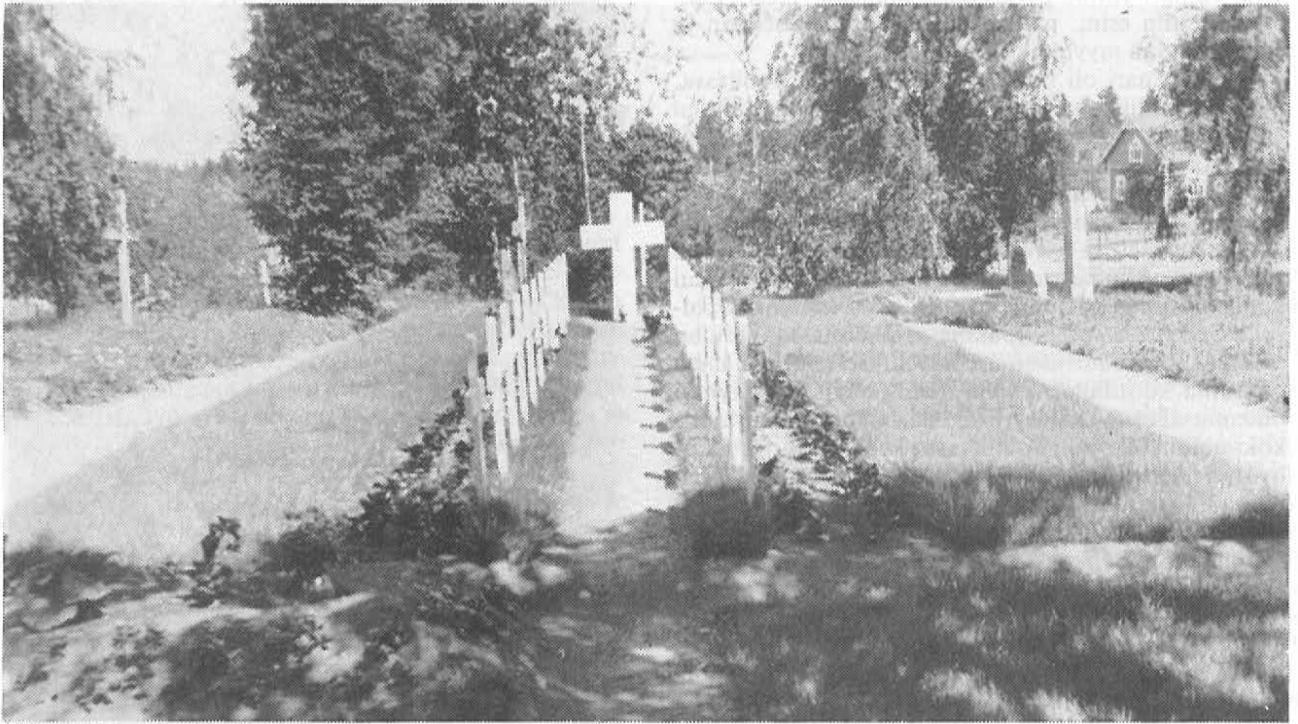
Tullessaan Lempäälään Saari omisti jalanpoljettavan puusorvin ja poljettavan vannesahan. Niille oli tilaa kiinteistön piharakennuksessa. Veljekset Erkki ja Pertti Saari eivät oikein tiedä, mikä veti heidän isänsä leikkikalualalle, mutta niin vaan kävi, että aluksi hän alkoi aivan käsityönä valmistaa puuhevosia. V. 1922 Tampereella pidettyyn maatalousnäyttelyyn uusi alan yrittäjä voi jo viedä sekä puuhevosia että kiuluja näytteille. Kun näyttelyssä saatiin palkintoja ja teollinen valmistaminen näytti lupaavalta, lopetettiin rakennusten korjaustoiminta kokonaan ja antauduttiin yk-

Alma Ja Fredrik Saari.

sinomaan leikkikalualalle. ”Oli suuri onni isälle, että hän tässä vaiheessa tapasi kätevän nuorukaisen Viljo Gustafssonin, sittemmin Kuurimo,” sanovat Erkki ja Pertti Saari yhteen ääneen. Hän oli jo rippikouluikäisenä hyvin kätevä ja idearikas. Jos sanotaan, että ihmiset yleensä tekevät, mitä osaavat, niin arvostelu Viljosta kuului, että hän teki, mitä tahtoi. Yhdessä alettiin suunnitella uusia malleja. Aluksi myytiin tuotteita ennestään tunnetuille asiakkaille ja lähetettiin tarjouksia. Menekki lisääntyi. Siihen aikaan ei halpautointi eivätkä muovituotteet vielä ahdistelleet.

Tilausten lisääntyessä oli koneellistamisastetta lisätävä. Jo 1920-luvun alussa poistettiin poljettavat koneet ja hankittiin sähkömoottorilla toimivat tilalle. Aloitteentekijänä oli silloinen sähköyhtiön hoitaja Erkki Kuusela, joka sanoi, että sähkö on niin halpaa käyttövoimaa, että kyllä se kannattaa ottaa avuksi. Saari huomasi sanomalehdessä olleen ilmoituksen, jossa kaupattiin käytettyä puuseppätehtaan koneistoja. Tehtailija matkusti itse paikan päälle ja teki kaupat. Verstastilaa laajennettiin ottamalla käyttöön myös entinen navetta. Asuinrakennuksen keittiössäkin suoritettiin maalaustöitä ja vuokralaisten asutta-

Talvisodan sankarihauta Lempäälässä.

mat tilat otettiin omaan käyttöön. Työväkeä ei pantu pois vaan uutta henkilökuntaa tarvittiin. Parhaimmillaan oli työssä 22 henkeä. Valmistettiin myyntikansio, jota varten valokuvattiin puolisoistatasataa artikkeleita. Tuotteita pyrittiin jatkuvasti kehittämään. Eläinleluihin tuli liikkuvia osia, pyörillä käyviä siipiä ja muita lisälaitteita.

Sotiemme jälkeen 1950-luvulla puulelujen menekki väheni. Silloin alkoi muovi tulla kuvaan ja Saksasta tulvi mekaanisia leluja Suomen markkinoille. Ennen pitkää tehtiin ainoastaan suurempia leluja kuten keinu- ja polkuhevosia. Koko liiketoiminta hiljeni vähitellen. Erkki Saari kertoo tehneensä työtä lopulta yksin. Hän muistelee, että viimeiset lelut valmistettiin v. 1966.

Saaren leikkikalutehtaassa työskenteli joukko oman perheen ja suvun jäseniä, tyttöjä, poikia, miniöitä ja vävyjä. Nykykielellä kai voitaisiin puhua Saaren dynastiasta. Eräs heistä oli Fredrik Saaren vanhimman tyttären Amandan tytär Irja Saarinen, joka oman kertomuksensa mukaan oli jo 12-vuotiaasta alkaen maalaamassa tuotteita. Maalareita tarvittiin väliin neljäkin henkilöä. Ennen joulua varsinkin tuli kova kiire. Muun muassa Stockmannille Helsinkiin oli lähetetty tilatut lelut, mutta ne olivat menneet kuin kuumille kiville. Kiireellinen lisätilaus aiheutti työpaineita. Irja Saarinen muistelee maalanneensa esim. nukensänkyihin ja -vaunuihin kukkakuvioita. Se vei aikaa ja keksittiin liimata niiden sijaan kiiltokuvia. Ne eivät kuitenkaan tilaajia miellyttäneet, koska käsin maalatut olivat aidompia.

Tilaustyönä tehtiin muutakin kuin vain leikkikaluja. Irja Saarinen kertoo, että talvisodan sankarihaudoille sekä Lempäälään että Vesilahteen tilattiin Saaren tehtaalta puiset ristit, jotka maalattiin valkoisiksi

ja niihin kaikkiin asiankuuluvat tekstit mustalla käyttäen apuna kumisablonia. Se oli raskasta työtä.

Perti Saari muistaa erään erikoisen tarkkaa työtä vaatineen puolustusvoimien tilauksen. Joskus 1930-luvulla tilattiin hiekkalaatikkoharjoituksissa käytettävi havaintovälineitä. Erkki Saari ja Paavo Jokinen veistivät todella luonnollisen näköisiä sotilaita, autoja, hevosia, ajoneuvoja, kenttäkeittiöitä ja muuta kalustoa. Ne oli valmistettava millilleen mittakaavaan 1:20. Veistäminen oli todella taitoa vaativaa työtä.

Tehtailija Fredrik Saari suoritti harvinaisen pitkän, ansiokkaan ja monivaiheisen päivätyön. Hän koki leikkikaluteollisuuden nousut ja laskut niinkuin melkein kaikilla aloilla vuoron perään joudutaan kokemaan. Hän pyrki kuitenkin sitkeästi yrittämään mukautumaan oleviin olosuhteisiin ja kykeni pitämään liikkeensä toiminnassa. Vasta hänen jälkeensä tulivat ulkoiset olosuhteet niin ylivoimaisiksi, että teollisuus oli lopettava.

Fredrik Saari kuoli lähes 90-vuotiaana v. 1962. Hän oli luonteeltaan rauhallinen, ystävällinen ja sopeutuvainen kanssaeläjiään kohtaan. Eräs hänen miniöistään on sanonut, että hänellä ei ole mitään negatiivista sanottavaa apestaan. Samaa todistavat työntekijöiden pitkäaikaiset työsuhteet.

Fredrik Saari oli uskonnollismielinen, lauleskeli usein yksinään mielivirsiiään, tutkiskeli raamattua ja kävi säännöllisesti joka sunnuntai kirkossa. Toisaalta hänet tunnettiin luotettavaksi ja taitavaksi käytännön asioiden tuntijaksi ja valittiin jäseneksi kirkkohallintokuntaan.

Fredrik Saari oli tarmokas liikemies, joka kykeni kehittämään tehtaansa aikanaan paikkakunnan suurimmaksi yksityiseksi työnantajaksi.

Heikki Kyykoski

Kekri tai köyri

Vuosi taas on kulunu, ja Pyhäinpäivä tullu. Renkipoika herrastaa ja isäntä on nurru.

Näin lauloi palveluskunta runtu-köyri-pestuu- ja vapaaviikolla vielä vuosisatamme alussa, saatuaan lomaviikon vuoden uurastuksen jälkeen. Taloissa valmistuttiin Pyhäinpäiviin monesti paremmin kuin joulun. Kun peltohommat oli tehty, alkoi teurastus, joka suolaamis-, paine-kääresylytyn ja höystön tekoineen vei oman aikansa. Sitten oli suurleipominen, suursii-vous ja sisäikkunoiden laitto ja viimeiseksi iso pyykki. Kun sitten palvelijat menivät lomaviikoksi kotiinsa, varusti talo hyvät eväät mukaan, leipiä, voita ja monenlaiset lihavalmisteet.

Tämä viikko oli monella tavalla merkittävä. Oli isot köyrimarkkinat, monelle nuorelle kihlamarkkinat. Myös palveluskunta avioitui hyvin paljon silloin. Jos tyttö tai poika oli mieluinen palvelijana, piti talo heille häät. Mutta ennen kaikkea tällä viikolla lyötiin luk-koon työsopimus seuraavaksi vuodeksi ja sen takeena oli pestausraha. Kun otti pestausrahan vastaan, oli myynyt itsensä talon palvelukseen seuraavaan köyriin asti. Jos ei ollut hyvä olla, ja yritti karata, sai isäntä lain voimalla hänet takaisin. Monesti kuitenkin palvelija hyvässä talossa jäi talon tytöksi tai pojaksi ja hänet tunnettiin sen ja sen talon Maijana, Tiinana tai Jussina, eikä monetkaan edes arvanneet, että hän oli palvelija. Sellaisissa tapauksissa sopimukset oli jo tehty hyvissä ajoin ennen köyriä.

Oli myös isäntiä ja emäntiä, jotka vuoden mittaan seurasivat naapureiden palveluskuntaa ja jos joku heitä erikoisesti miellytti, laittoivat jonkun syrjäisen asialle, houkuttelemaan lupauksilla paremmalla palkalla, paremmilla parseeleilla y.m.

Palvelussopimusta tehdessä sovittiin myöskin, mitä vaatetta annettiin: m.m. työkengät ja paremmat ken-

gat, pukukangas, jonka tyttö sai itse kutoa talon tarpeista. Tarpeen mukaan talo antoi muutakin vaatetta, sillä olihan talon häpeä, jos palveluskuntaa sormella osoitettiin. Myös vapaa-aika oli rajoitettua ja monesti meno oli luvan varassa, jonka emäntä antoi tyttölle. Isäntä oli rengille luvan antaja. Käytöstä valvottiin ankarasti. Saanen tähän jatkoksi liittää Messukylän Viialan vanhan emännän Emilia Viialan kertomuksen niiltä ajoilta.

”Meille tuli pestausviikolla reipas tyttö tuolta Turun puolesta. Ei hänellä ollut mitään papereita, mutta kun hän vaikutti kunnan ihmiseltä annoin postirahan. Tyttö olikin joka tavalla mieleinen, oli ahkera ja nöyrä ja osasi tehdä kaikkea työtä mitä naisihmiselle kuului, eikä juossut kylää, vaan oli aina kotona. Harvinainen nuori tyttö mielestäni.

Sattui sitten eräänä pakkaskajeena helmikuun sunnuntaina pihaan ajamaan komea hevonen ja ajaja ja hevoskampeet samanmukaiset. Tämän nähtyään tyttö kapsahti kaulaani ja hätäntyneenä pyytämään, älkää hyvä emäntä sanoko että olen täällä. Jos et ole mitään pahaa tehnyt, ei Sinulla ole mitään pelättävää. Laita kaffeet prikalle ja nisua kanssa ja tuo saliin. Mutta tyttö, niin nöyrä ja kiltti, kieltäytyi viemästä prikkaa. Kun siinä sitten puolin ja toisin puhuttiin, selvisi, että sulhanen hakemaan tuli morsiantaan, joka jonkun riidan seurauksena oli karannut teille tietö-mille. Mutta sulhanenpa oli saanut olinpaikan tietooionsa ja vaati omansa pois. Tuli siinä sovittelemis-ta, kun hyvä tyttö kesken vuoden lähti. Sulhanen maksoi pestirahan takaisin. Eihän sitä sitten kesken vuoden kunnan palvelijaa mistään saanut. Moonamiesten emännät kävivät sitten tarpeen mukaan auttelemassa, että päästiin seuraaviin pyhiin miehiin.”

Esteri Linnansaari

Leppäsen savenvalimo

”Sotien jälkeen Lempäälään muutti siirtolaisena Kurikka-niminen mies, jolla oli apulaisenaan Kyörlän venäläinen Jussi Rumbin. He panivat pystyyn savenvalimon, johon ottivat meidän perheen mukaan. Pian tämän jälkeen perustimme oman yrityksen, jossa oli sisarussarjamme vanhin, Kosti Leppänen, mallien suunnittelijana ja muutenkin johdossa. Mukana oli koko perhe, isä Arvi Leppänen, äiti Emma Leppänen ja 4 lasta. Valimo toimi 1940-luvun lopulle asti, mutta silloin alettiin saada taas posliiniastioita, joten savipottien teko ei enää kannattanut.

Valimo toimi kotitalossamme Ruskeeahteen alueella Moision kylässä Lempäälässä. Pottien teko tapahtui ladossa, ja vanhassa navetassa polttaminen. Valimossa tehtiin pääasiassa talousesineitä, esim. viilikuppeja, vuokia, kukkapurkkeja, maljakoita, mutta myös ko-

riste-esineitä jonkin verran, kuten tuhkakuppeja, koiria, kissoja ja kukkopillejä. Joskus tehtiin myös kaksi- ja yksikorvaisia pottuja. Kukkapurkkeja Kosti potki n. 300 päivässä.

Savi saatiin omalta pellolta. Lasitukseen käytettävä lyijymönjä ostettiin suuressa tynnyrissä Helsingistä. Mutaa haettiin Helvetinjärven pohjalta ämpärillä.

Esineisiin tehtiin muotoilun yhteydessä puisella lastalla, jossa oli piikit, uurteiset koristeet. Airi-sisar maalasi joskus taiteilijaväreillä maljakoita. Valkoisella savella saatettiin pohjustaa koristeita.

Dreijoja oli kaksi, poltto tapahtui joka toinen viikko.”

*Kertonut Kosti Leppänen 1982
Kerännyt Eeva Anero*

Kirkonkylän kansakoululta Kotkan poliisimestariksi

Eino Havaksen tie Lempäälän kirkonkylän kansakoululta Kotkan poliisimestariksi muodostaa monipuolisen, toimintatäyteisen, sisältörikkaan ja saavutuksiltaan varsin mittavan elämänkaaren. Eino Örling (Havas) syntyi 23.7.1885. Hänen vanhempansa olivat kirkonkylän kansakoulunopettajat Oskar Samuel Örling (1858—1935) ja Mathilda Örling (o.s. Soini) (1859—1892). Vaimonsa Mathildan kuoltua Oskar Örling solmi avioliiton kansakoulunopettaja Augusta Böhlingin (1870—1914) kanssa. Tästä avioliitosta syntyi 7 lasta, pojat Väinö, Eero ja Yrjö sekä työt Kerttu, Aili, Helmi ja Sirkka. Sukunimi Örling muutettiin Havakseksi v. 1906. Tämä muutos oli seurausta siitä isänmaallisen innostuksen hengestä, joka J.V. Snellmanin syntymän satavuotismuistopäivän kunniaksi sai 100.000 suomalaista vaihtamaan entisen vierasperäisen sukunimensä suomalaiseksi.

Eino Havaksen opintie johti kansakoulun jälkeen Tampereelle aluksi reaaliylyseoon ja kahden viimeisen luokan ajaksi Suomalaiseen Yhteiskouluun. Ylioppilas hänestä tuli v. 1907.

Lyseolainen Eino Örling liittyi Lempäälän Nuorisoseuraan 13.4.1903, siis 17 vuotiaana. Sen jälkeen hän olikin noin 8 vuoden ajan innolla mukana monissa erilaisissa toiminnoissa kuten juhlien järjestäjänä, ohjelmansuorittajana, näytelmissä ja seuralehtitoimikunnan jäsenenä. Näiden vuosien merkittävin ja pysyväisintä laatua edustava toimintansa oli se, kun hän yhdessä ylioppilas Max Tiklenin (1882—1960) kanssa perusti voimistelun- ja urheiluseuran Lempäälän Nuorisoseuran yhteyteen v. 1904. Tästä seurasta kehittyi vuosien mittaan Lempäälän Kisa.

Eino Havaksen innostus voimisteluun ja urheiluun sen kaikissa muodoissa aiheutti sen, että suunnitelma voimistelunopettajan urasta syntyi jo varhain. Päästyään ylioppilaaksi v. 1907 hän ei kuitenkaan heti voinut ryhtyä opiskelemaan, sillä tuohon aikaan otettiin Helsingin yliopiston voimistelulaitokselle uusia oppilaita joka toinen vuosi. Eino oli siis odotettava syksyyn 1908. Tämä odotuksen vuosi ei kuitenkaan merkinnyt toimettomuuden aikaa. Päinvastoin. Hän valmistautui tulevaan opiskeluunsa ja ammattiinsa ohjaamalla voimistelujoukkueita sekä Lempäälässä että Tampereella. Hän hoiti myös tuon vuoden aikana voimistelunopettajan tehtäviä Tampereen klassillisessa lyseossa ja reaaliylyseossa.

Lempääläisen voimistelujoukkueensa hän kuitenkin tunsikin omaksi joukkueekseen, jonka senaikaista saavutuksia hän vielä myöhemminkin lämmöllä muisteli. Mikä olikaan muistella, sillä tulihan tälle joukkueelle voittojakin suurten maakunnallisten soitto- ja laulujuhlien yhteydessä pidetyissä voimistelukilpailuissa v.1905 Tampereella ja 1910 Toijalassa.

Opiskelun alkaminen Helsingissä merkisti tietysti muutosta niihin toimintoihin, joita hän Lempäälässä oli organisoinut ja johtanut. Jatkuvasti hän kuitenkin täällä käydessään ja loma-aikoina osallistui toimintaan sekä yritti pitää yllä välillä jo hiipumaan päässyttä voimistelu- ja urheilutoimintaa. Nuorisoseuran tilaisuuksissa hän piti lukuisia puheita ja esitelmiä, joista hän ainakin osan valmisteli matkustaessaan Helsingistä lomalle tai sunnuntain viettoon Lempäälään. Näistä ajoista on Aukusti Tapola (1885—1968) kertonut vuonna 1964 häntä haastatelleelle asemapäällikkö Niilo Niinimäelle suunnilleen seuraavaan tapaan: ”V. 1910 kutsui Eino Havas kymmenkunta nuortan miestä ja poikaa keskustelemaan Nuorisoseuran urheilutoiminnan elvyttämisestä. Seurauksena olikin ripeä harastuksen nousu. Ryhdyttiin mm. suunnittelemaan osallistumista Toijalassa pidettävien soitto- ja laulujuhlien voimistelukilpailuihin sekä 5x2000 m viestijuoksuun. Havas kutsuikin sitten hieman myöhemmin kotikoulunsa pihalle joukon juoksijoita karsintajuoksuun varten. Juoksu suoritettiin silloista rauhallista maantietä pitkin 1 km Valkeakosken suuntaan ja takaisin koululle. Myös Havas osallistui juoksuun ja johti juoksuun kääntöpaikalle Pitkän sillan vaiheille. Lopussa Aukusti Tapola meni ohi ja voitti juoksun. Maalissa Havas innostui kehumaan Aukustin kovaa juoksukuntoa. Viestiin valittiin tämän karsintajuoksun perusteella Hannes Paloheimo, Kalle Nurmi, Jalmar Dahl sekä Hannes ja Aukusti Tapola. Hyvin joukkue Toijalassa juoksikin, sillä tuloksena oli toinen sija vain 10 m voittaneesta Nokian joukkueesta jäljessä.”

Havas toimi tuohon aikaan myös voimistelukurssien johtajana ja luennoitsijana SVUL:n Tampereen ja Hämeenlinnan piireissä. Opiskeluaikanaan hän kuului Ylioppilasvoimistelijoihin ja sen valiovoimistelujoukkueeseen, opetti voimistelua Sörnäisten kristillisessä kansanopistossa sekä osallistui innolla osakun-

tatoimintaan järjestäen illanviettoja, suorittaen ohjelmanumeroita ja laatien jopa pienoisnäytelmiäkin. Vapaa-aikanaan hän laati itse sekä merkitsi muistiin urheilu- ja voimisteluleikkejä sekä voimisteluohjelmia. V. 1908 hä Lempäälässä merkitsi muistiin Hampurilainen nimisen kansantanssin tallentaen siten jälkipolville osan Lempääläistä kansantanssikulttuuria.

Kesällä 1912 järjestettiin Lempäälässä maakunnalliset soitto- ja lauluryhmät. Eino Havas toimi näiden juhlien urheilukilpailujen ja voimistelunäytösten johtajana. Hän oli myös eräässä keskeisessä roolissa Lempäälän Nuorisoseuran esittäessä näiden juhlien aikana ulkoilmalavalla Mottisen niemessä näytelmän ”Tukijoella”.

Lempäälän juhlilta olikin sitten jo kova kiire vielä paljon suurempiin juhliin — Tukholman olympiakisoihin. Eino Havas oli valittu kisoihin lähtevään voimistelujoukkueeseen, mutta umpisuolentulehdus ja -leikkaus juuri kisojen edellä estivät osanoton. Hän oli kuitenkin mukana kisoissa Suomen urheilulehden kirjeenvaihtajana sekä toimi yhdessä Alfred J. Tannerin ja Armas Mikkosen kanssa suomalaisen huutokuoron johtajana. Suomalaisten menestys Tukholman olympiakisoissa oli vallan erinomainen, joten huutokuorolekin riitti aihetta äänekkääseen toimintaan.

Eino Havas valmistui voimistelunopettajaksi v. 1911 ja valittiin heti Kotkan Suomalaisen Yhteiskoulun voimistelunopettajaksi. Lisäksi hän toimi tuntiohjaajana Kotkan Ruotsalaisessa Yhteiskoulussa sekä Kotkan Kauppaopistossa ja -koulussa. Saapuessaan syksyllä 1911 Kotkaan juuri valmistuneena voimistelunopettajana oli hän täynnä tietoa ja taitoa sekä intoa ja tarmoa. Hän osasi soveltaa senaikaiseen voimistelutyylisiin omia persoonallisia näkemyksiään ja oivaluksiaan ja sai näin voimisteluun lisää vauhtia ja voimaa. Hän osasi taitavasti innostaa oppilaitaan ja hyvänä voimistelijana pystyi itse näyttämään vaikeimmatkin liikkeet. Kaikesta tästä johtui, että Kotkan Suomalaisen Yhteiskoulun joukkue kohosi maan huipulle senaikaisissa koululaiskilpailuissa. Kierrellessään parhaiten oppilaitensa kanssa Kymenlaakson piirikunnallisia kilpailuja oli tulos melkein säännöllisesti se, että Havas voitti ja seuraaviksi sijoittuivat jotkut hänen oppilaistaan. Koulussa harrastettiin innolla myös monia urheilulajeja. Vaikuttaa aivan siltä kuin mikään siihen aikaan harrastetuista urheilulajeista ei olisi ollut Havakselle vierasta. Hän toi mukaan ohjelmaan myös harvinaisia ja vähän harrastettuja lajeja. Opettajapersoonallisuutena hän oli sellainen, jonka vertaista saa haakea ja saavutti oppilaittensa kaikenpuolisen kunnioituksen.

Koulutyönsä ohella Eino Havas osallistui merkittäväällä tavalla myös urheiluseurojen Kotkan Innon ja Kotkan Hiihtoseuran toimintaan. Suurten urheilukilpailujen tai muiden urheilutapahtumien järjestely- ja toimitsijatehtävissä hän oli aina mukana. Mainittakoon myös, että vuosina 1903—1921 hän johti kaikkiaan 15 eri voimisteluseuraa.

Avioliiton Eino Havas solmi v. 1915 Julia Åkermanin kanssa. Tästä avioliitosta syntyivät pojat Eino-Sakari v. 1920 ja Kalle-Veikko v. 1924.

Eino Havas

V:n 1917 tapahtumat Venäjällä aiheuttivat sen, että ajatus Suomen itsenäisyydestä tuli realistiselle pohjalle ja vuoden lopulla toteutettiin. Nämä ajatukset saivat Eino Havaksesta vankan ja innokkaan kannattajan. Hän oli tuona syksynä perustamassa Kotkan suojeluskuntaa ja oli sen toinen päällikkö. Vapaussodan alettua talvella 1918 hän oli järjestämässä salaista etappitietä Kotkasta Mikkeliin. Helmikuussa hän toimi Mikkelin komendantin apulaisena. Hänet kutsuttiin päämajaan selostamaan etappitietään ja määrättiin kokoamaan rintaman läpi tulleista kymenlaaksoalaisista ”Kymenlaakson Pataljoona” sekä toimimaan sen komentajana. Myöhemmin keväällä hänet määrättiin ”Savon kenraaliesikunnan lentävän poliisija tiedusteluosaston” päälliköksi. Taisteluihin hän osallistui Savon rintamalla ja etenemiseen Kotkaan ja Haminaan.

Sodan päätyttyä tarvittiin Kotkassa poliisimestaria ja koska Havas oli sodan aikana saanut kokemusta poliisiosaston päällikkönä, katsottiin hänet tähän virkaan sopivaksi. Hänet määrättiin aluksi poliisimestarin apulaiseksi sekä hieman myöhemmin vakinaiseksi poliisimestariksi. Sivutoimisesti hän toimi voimistelunopettajana v:een 1926 saakka.

Olot Kotkan tapaisessa satamakaupungissa olivat sodan jälkeen tavallistakin rauhattomammat. Satamamiehet kunnioittivat vain raakaa voimaa. Sitähän poliisimestarilla toki oli, mutta kun tarvittiin uutta poliisimestarin apulaista, kutsui Havas vanhan ystävän-

sä, Lempäälässä tuohon aikaan asuneen, Iivari Tuomiston tähän tehtävään. Iivari Tuomisto (1884—1953) voitti painissa raskaansarjan Suomen ja Venäjän mestaruuden v. 1905. Ryhtyi ammattipainajaksi ja oli valmentajana Ruotsissa 1911—12. Voitti maailmanmestaruuden Pietarissa v. 1915. Hän lopetti painimisen pian tämän jälkeen. Tuomisto asui Lempäälässä useita vuosia v:sta 1914 alkaen aina Kotkaan muuttamiseensa saakka. Hän oli Lempäälän Nuorisoseuran jäsenenä 1914—20. Kun Lahdessa sitten aikanaan tuli poliisimestarin virka auki, valittiin Tuomisto siihen virkaan. Eino Havas toimi Kotkan poliisimestarina v:een 1952 saakka.

Kuten aikaisemmin on jo käynyt selville, oli näyttämötyö lähellä Eino Havaksen sydäntä. Jo Lempäälässä ollessaan hän osallistui Nuorisoseuran näytelmätoimintaan ja kertoman mukaan hyvällä menestyksellä. Tästä kai johtui, että hän v. 1918 oli perustamassa Kotkan Näyttämöä (myöhemmin Kotkan Kaupunginteatteri) ja oli sen johtokunnan puheenjohtaja 1919—50 ja v:sta 1950 alkaen hallintoneuvoston puheenjohtaja. Hän kuului myös valtakunnallisten teatterijärjestöjen hallintoelimiin kuten Suomen Näyttämöitten liittoon ja Suomen Teatterijärjestöjen keskusliittoon. Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon tässä, että Havaksella ja Tuomistolla oli monia yhteisiä piirteitä heidän harrastuksissaan ja toimissaan. Tuomistohan oli nimittäin amatöörinäyttelijä ja osallistui Lahden Teatterin toimintaan sekä näytteli kokoillan elokuvissa 1930-luvulla.

Maanpuolustustyö oli keskeisellä sijalla Eino Havaksen toimissa. Suojeluskuntatyössä hän oli mukana suojeluskuntien lakkauttamiseen saakka. Viron ja Itä-Karjalan heimokansojen vapaustaistelujen tukitoimiin hän osallistui monin tavoin. Hän oli kenraalimajuri A.O. Pajarin asiantuntijana maaliskuussa 1942 suunniteltaessa Suursaaren valtausta. Sotilasarvoltaan hän oli res.kapteeni (1940).

Lehtimiehenäkin Eino Havas uurasti monin tavoin. Suomen Urheilulehden avustajana hän oli 1908—20, Kouvolan Sanomien kirjeenvaihtajana 1911—20, sanomalehti Etelä-Suomen päätoimittajana 1912—14 ja saman lehden johtokunnan puheenjohtajana 1915—38 sekä sen jälkeenkin lehden pakinoitsijana. Hän toimi myös Uuden Suomen ja Kauppalehden kirjeenvaihtajana. Eino Havas julkaisi teokset Suursaari v. 1920, Suursaari ja Kymenlaakso v. 1927 sekä Yleisurheilunpisteet (10. painos v. 1949).

Talouselämänsäkin riitti Havakselta aikaa. Tästä mainittakoon, että hän oli Kotkan Säästöpankin isännistön jäsen 1916—28 ja puheenjohtaja 1928—49 sekä Kauppaseuran johtokunnan puheenjohtaja 1930—35.

Osoituksena Eino Havaksen harrastusten laaja-alaisuudesta mainittakoon ilmailuyhdistyksen perustaminen, toiminta meripelastusseurassa, rintamiamiesyhdistyksessä ja Suomen matkailijayhdistyksessä. Opintomatkoja hän teki neljään maahan.

Ansoistaan Eino Havas palkittiin useilla eri alojen koti- ja ulkomaisilla kunniamerkeillä. Kotkan Into ja Lempäälän Kisa kutsuivat hänet kunniajäsenekseen. Aessorin arvonimen hän sai v. 1952. Eino Havas kuoli Pyhtäällä 26.7.1962.

Tarkasteltaessa näin vuosikymmenten jälkeen Eino Havaksen toimintaa tulee pakostakin siihen toteamukseen, että monet hänen lapsuutensa ja nuoruutensa kotipiiristä sekä siitä ympäristöstä, jonka harrastuksissa hän Lempäälässä liikkui. Ei voi olla myöskään hämästelemättä sitä työn ja harrastuksen määrää, sitä tarmokkuuden ja energisyyden paljoutta ja sitä kaiken voittavaa innostusta eri aloilla, jota hän kaikissa toimissaan osoitti.

Pekka Toivonen

Lempäälän synty ja Lemmon tarina

Vanha perimätieto kertoo, että hämäläisille oli määrätty asuinsijoiksi vesi, joka oli kolmella koskella lukittu. Tätä pyhää järveä suvut olivat etsineet polvesta polveen ja sen löydettyään kansa majoittui Pyhäjärveksi nimittämänsä monisaarisen, lempeän, leppäranaisen järven rannalle.

Mutta kahta järveä erottavan Pyynikin harjun pohjoisen puolen vesi oli tumma ja uhkaava. Siinä raivosi myrskyjä ja sen salaiset, lappalaisten palvomat nimetömät haltijat olivat verenhimoisia ja julmia.

Hämeen heimon suurimman haltijan, Lemmon, ikilehto oli lähellä Pyhäjärveä. Kansa antoi tuolle lehdolle nimen Lempoinen. Kun heimo kasvoi, ruvettiin laajempaa aluetta sanomaan Lempääläksi.

Lempäälässä asui suuri tietäjä, jonka vaimon nimi oli Ämmä. Tämä oli kerran loukannut Lempoa, joka alkoi nyt vaania Ämmää. Tavattuahan hänet Lempo

heitti häntä kivellä päähän. Aimalan pappi löysi Ämmän ruumiin läheltä kiviluolaa, jossa Lemmon tiedettiin asuvan. Pappi hautasi ruumiin ja pystytti ristin sille paikalle, josta se oli löytynyt. Paikkaa ruvettiin kutsumaan Ämmän ristin mäeksi tai ahteeksi.

Vielä kristillisenäkin aikana Lempo siis asui Ämmän ristin mäen lähellä olevassa luolassaan, jota ruvettiin nyt kutsumaan Hyssyn kirkoksi. Kristillisenä aikana Lempo muuttui piruksi, joka ahdisteli kummituksena ihmisiä. Kerran piru vei Hyssyn talon sian ja kun talonväki meni kirkkoon, huusi piru luolastaan: ”Hyssyn tyssy, tu syämään mustan sikas lihhaa!”

Koottu erilaisista kirjallisista lähteistä sekä Laina Hahtosalmen kertomuksesta vuodelta 1975.

Eeva Anero

Viena Aaltio: Joulukuusi.

Vuosisadan vaihteen joulukuusista

Jouluaattona me lapset ja nuoret koristelimme ensiksi kuusen, se oli aina lattiasta kattoon ulottuva. Siinä oli kynttilöitä, värikkäitä koristeita ja pitkä, valkoinen nauha, jossa oli raamatunlause.

Jouluaamuna lähdettiin kirkkoon jo kello viiden aikaan, sillä joulukirkko alkoi kello 6. Oli tapana, että kaikkialla sytytettiin joulukuusen kynttilät ennen kirkkoon lähtöä.

Kirkkomatka oli hyvin tunnelmallinen. Oli hiljaista,

luminen metsä, ei kuulunut muuta kuin kulkusten kilinä ja reen jalasten natina. Me lapset aina laskimme, moneenko kuuseen oli sytytetty kynttilät ennen kirkkoon menoa. Joku perheenjäsenistä jäi aina vahtimaan, ettei tuli levinnyt kuuseen.

***Kertoja: Viena Aaltio, s. 1893
Kerääjä: Eeva Anero***

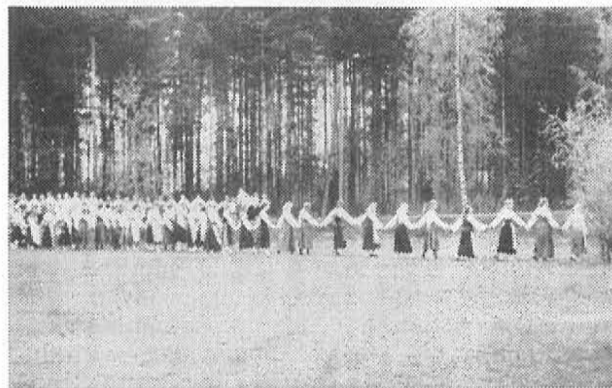
Ei maailma lopu, kun Ritvalassa lauletaan helkaa

Helluntain valmistuspäivänä lähtee Sääksmäen Ritvalan keskustasta, Raittiristiltä, naimattomien neitojen kulkue. Hitaasti se kulkee kylän vainioiden keskelä laulaen ikivanhoja kalevalamittaisia helkavirsiä. Helka-laululla on satojen vuosien perinne takanaan. Tällä vuosisadalla on alettu viettää Seurantalomäellä kotiseutujuhlaa, jonka korkealuokkaisen ohjelmatarjonnan kokoamiseksi pieni kylä joutuu suuriin ponnistuksiin.

Ritvala on tämän vuosituhannen ollut vankkaa hämmästä viljelysseutua. Peltojen kasvu on ollut elinehto kyläläisille. Helkalaulun tarkoitus on ollut siunata vuoden tulo. Monet sananparret ketovat perinteen merkityksestä. 1860-luvulla tutkijat merkitsivät muistiin, että "Ritvalan pellot ja vainiot lakkaapi kasvasta ja hetelmiä antamasta silloin kuin kansa näihin kyllästyypi tahi tämän vanhan tavan heittää". Ponekaimmat vakuuttelivat jopa, että "Jo sitten maailman loppuu kuin Ritvalan Helka ja Huittulan vainio". Usko laulun auttavaan voimaan on siis auttanut säilyttämään tradition.

Huomionarvoista tässä vanhassa tavassa on se, että kulkue on nuorten neitojen ryhmä. Perinne on siis kulkenut äideiltä tyttärille suullisena tietona. Vertaileva kansanperinteentutkimus on tehnyt hämmästyttävän havainnon: virsien sisällöt ovat tuskin lainkaan muuttuneet vuosisatojen aikana. Koska mukaan on aina kelpuutettu vain naimattomia neitoja, ovat virsien sisällöt sen mukaisia. Taian tai siunausten omaiset alkujä loppuvirret ovat vain kehystäneet varsinaisia helkavirsiä, joita on kolme. Ohjeiksi ja varoituksiksi ovat kolmen naisen, Matalenan, Annikaisen ja Inkerin, kohtalot tarkoitettu. Yhtenä pyhänä lauletaan aina vain yksi kertova runo; viime vuosina on kulkueessa yleensä laulettu balladi Inkeristä ja uskollisen rakkauten kannattavuudesta.

Juhlien alkuperää ja ikää on yritetty kovasti tutkia, mutta mitään varmaa ei kukaan ole pystynyt esittämään. Osa tutkijoista kannattaa teoriaa pakanallisesta uhrijuhlasta, osa usko, että ritvalaiset ovat kopioineet keskiaikaisten roomalaiskatolisten munkkien pyhimyskulkueita. Kolmas teoria rakentaa siltaa näiden näkemysten välille; kyläläiset ovat vanhoihin pakanallisiin uhrimenoihinsa ottaneet mallia munkkikulkueista. Eräs tärkeä ongelma on kuitenkin selvittämättä: miksi juuri naiset ovat olleet tradition päähenkilöitä ja säilyttäjiä. Tutkijat ovat vain yhdestä asiasta samaa mieltä. Ritvalan helkajuhla on ollut olemassa, kun Ruotsi-Suomessa ryhdyttiin toteuttamaan uskonpuhdistusta 1500-luvun alussa.

Helkalaulutraditio uhkasi kuolla 1800-luvun lopulla. Usko virsien voimaan alkoi laimentua. Heikentyminen rajoitti kulkueen kulkemaan vain kerran vuodessa aiempien useiden kertojen sijaan ja lopulta laulu taukosi useaksi vuodeksi kokonaan. 1860-luvulla alkanut suuri yhteiskunnallinen murros järkipäisine maatalouksineen ja teollisuuksineen ei kaivannut helkavirsiä. Kylään perustetun kansakoulun innokas opettaja tuli kuitenkin pelastukseksi. Vuoden 1904 helluntaina kulkue jälleen kulki vanhaa reittiään perinteisiä helkavirsiä laulaen. Ja on siitä lähtien joka helluntai kulkenut.

Ritvalan nuorisoseura perustettiin 1910. Se kantaa päävastuun kaksiosaisesta, "nykyaikaisesta" helkajuhlasta. Kylässä helluntaihin valmistaudutaan kuin joulun. Kylän suhteen helkajuhlaan on kiteyttänyt Vekan isäntä: "Ei Helkaa Ritvalassa lopeteta, kun se on maailman alusta Ritvalaan määrätty".

Katriina Koskinen

Kauniin Aunen tarina

Kansan mielikuvitusta kiehtovia henkilöitä on ollut Lempäälässä vähänlaisesti. Siitä johtuen yhtenäisiä kertomuksia ei ole runsaasti. Vasta silloin, kun tapahumat ja teot kiinnittyvät todellisten, mielenkiintoisten keskushenkilöiden ympärille, kansan muistitieto kiteytyy varsinaisiksi, yhtenäisiksi kertomuksiksi. Tällainen on tarina kauniista Aunesta. Kaikessa lyhykäisyydessään se aukoo oman näkökulmansa lempääläisen kertomusperinteen tutkimuskenttään.

Pakkasaamu Moision pysäkillä

Ahti Eloranta kertoo: ”Ollessani nuoruudessani Hattulanmäessä tilanhoitajana kuului tehtäviini viedä maitotonkat Moision pysäkille kaupunkiin lähetettäväksi. Eräänä huuruaisena pakkasaamuna pysäkille tuli myös perhe, joka herätti heti huomiotani. Reestä nousi vanha, hienonäköinen herra, joka alkoi auttaa huomaavaisesti ylös reestä hyvin nuorta, kaunista vaimoaan sekä kahta pientä tytärtään. Lapsilla oli puhtaan valkoiset lammasnahkaturkit yllään ja kirjaillut, samettiset myssyt päässään. Koskaan en ollut nähnyt niin kauniita lastenvaatteita. Minun kotipitäjässäni Kiskossa lapsilla oli vain mustat tai harmaat röntit päällään. Kysyin lähellä olevan kartanon voudilta Korhoselta lähempiä tietoja perheestä. Näin sain kuulua kauniin Aunen tarinan.

Rajuilma selvittää tunteita

Pysäkillä ollut herrasmies oli ennen omistanut suuren kartanon Lempäälässä. Hän oli jäänyt leskeksi ja myös hänen ainoa lapsensa, tytär, oli leski ja tällä oli pieni poika. Siihen aikaan ei ollut soveliaista panna kartanon lapsia kansakouluun, vaan heille hommatitiin kotiopettaja. Tällaiseksi tuli juuri opettajaksi valmistunut nuori Aune. Pieni poika kiintyi heti kotiopettajaansa ja myös kartanoherra ja hänen tyttärensä viihtyivät hyvin herttaisen Aunen seurassa.

Mutta kerran puhkesi ankara rajuilma. Salamät välhtelivät ja vettä tuli kuin aisaa. Sähköt sammuivat, ja kun ne jälleen syttyivät, istuivat Aune ja kartanoherra sylkkäin sohvanurkassa. Seuraavana aamuna kartanoherra oli sanonut Korhoselle, että koskaan minä en olisi uskonut, että Aune minusta välittää.

Mutta kun tyttärelle selvisivät isän ja kauniin Aunen tunteet, loppui kotiopetus. Posti kuitenkin kulki, vaikka tytär yritti piilotella kirjeitä ja muuten juonitella. Niinpä ennen pitkää oltiin häiden kynnyksellä.

Aune viedään synkkään korpeen

Tilan jako oli edessä, sillä tytär ei mielisurminkaan suostunut asumaan saman katon alla isänsä ja tämän tulevan puolison kanssa. Eikä sitä halunnut kartanon-

herrakaan. Ympäriellä oli paljonkin kateellisia ja pahoja ihmisiä, niinpä hän halusi viedä nuorikkonsa synkkään korpeen perustettavalle uudistilalle. Kalaisan, kirkkaan metsäjärven rannalle tehtiin rakennus. Eikä se ollutkaan mikään tavallinen talo vaan kaksikerroksinen hirsilinna. Sillä seudulla oli ennen ollut torppa, josta suku oli hävinnyt. Torpan pellot kunnostettiin ja elämä alkoi.

Avioliitosta tuli onnistunut, vaikka ikäeroa oli 40 vuotta. Ja Aunesta kehittyi hyvä emäntä taloon. Kartanoherra kuoli kymmeniä vuosia sitten, mutta kaunis Aune elää keskellämme tänäkin päivänä.”

Kansankertomukset noudattavat muutamia harvoja kaavoja ja kertaavat samantapaisia aineksia. Niinpä tämäkin kertomus sisältää monia kansantarinoiden tyypillisiä piirteitä: on kaunis nuori neito, arvokas kartanoherra, suuri ikäero, rajuilma, ympäristön painostus, synkkä korpi, metsäjärvi ja hirsilinna. Sellaiset ainekset ovat kiehtoneet mielikuvitusta ja kertomus on syntynyt.

Kansantieteellisessä luokittelussa tämä kertomus kuuluu ns. kartanotarinoihin. Talonpoikaisessa ympäristössä sattuneena tästä tositapauksesta ei olisi kansankertomusta tullutkaan.

Nauhoitus tehty 1988
Eeva Anero

KAIKKI ASUMISEN PALVELUT MEILTÄ

SALVOSTOTALO-PAKETTI
RAKENNUSLUPA-ASIA
RAKENNUSNEUVONTA
RAKENNUSVALVONTA
KUSTANNUSARVIOT
TONTIN HANKINTA
ASUNNON MYYNTI
ASUNNON OSTO
KIINTEISTÖARVOT

Insinööritoimisto TAMMERURA Ky
Hämeenpuisto 44.C. 33200 Tampere
Puh. 124 815

RI Unto T. Järvinen Lempäälä

PIRKANMAAN KIINTEISTÖTOIMI
LKV A. JÄRVINEN
Hämeenpuisto 44.C. 33200 TAMPERE
Puh. 931-122 456, 672 461/ilt.

LKV Anita Järvinen Lempäälä

Veikko Hakulinen:
Yhtyneiden ammattimiehet
ovat valmiit huolehtimaan
myös sinun metsäsi
hyvinvoinnista.

Kun metsä voi hyvin,
se kasvaa ja tuottaa.

YHTYNEET PAPERITEHTAAT OY • METSÄOSASTO

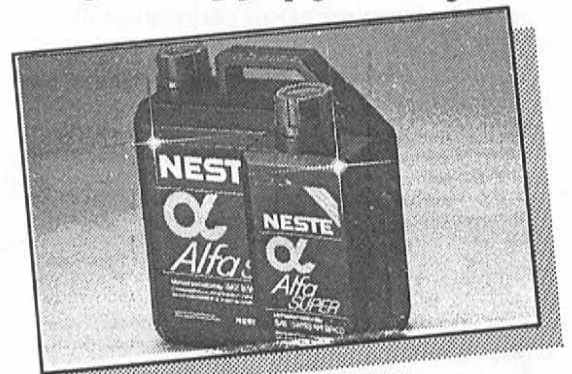
ASIAKIRJATUHOUS SUURTEHOSILPPURILLA

— ja tilaa syntyy arkistoon

Viljelijäntie 7, 37550 MOISIO
Puhelin (931) 746 399

K Hyvä syy pysähtyä

Korkealaatuisista Neste -voiteluaineista voisi sanoa: laadusta ei tingitä — hinnoista kyläkin.

TARJOUKSIA JOKA PÄIVÄ.

Ystävällisesti
KESOIL

Mantunkulma

Mantunkulma

Maanantaisin ja torstaisin
joka kotiin
Lempäälässä ja Vesilahdessa

LEMPÄÄLÄN • VESILAHDEN

Sanomat

puh. 931-750 333

PAREMMAN PALVELUN

K|HALLIMATTI

Lempäälän keskustassa

Puh. 750666

PALVELEMME
MA – PE KLO 9 – 20
LA KLO 8 – 18

Kiittäen asiakkaitamme
17 vuoden yhteistyöstä
toivotamme

RAUHALLISTA JOULUA!

MÄKELÄN KALUSTE

Sääksjärvi. Puh. 671 933

TAMMER-TUTKA

LÄÄKÄRI- JA LABORATORIOPALVELU
Hämeenkatu 18, 33200 Tampere

ERIKOISLÄÄKÄREIDEN VASTAANOTOT

YLEISLÄÄKÄREIDEN VASTAANOTOT
myös ilman ajanvarausta

LABORATORIO – ilman ajanvarausta
Näytteenottokotikäyntejä

TYÖTERVEYSPALVELUT

FYSIOTERAPIA

JALKOJENHOITO

Ajanvaraus
puh. 31 200

CUTRIN CLASSICS HIUSTENHOITO- SARJA

SINULLE,
IKUINEN NAINEN

Sinulle, joka tunnet tyyliä.
Arvostat kaikessa korkeaa
laatua. Sinulle, jolle terveet,
kiiltävät ja eloiset hiukset
ovat osa huolitettua
olemustasi.

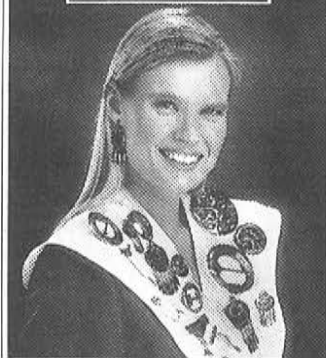
CUTRIN CLASSICS
-HIUSTENHOITOSARJA
KEHITETTY POHJOISMAI-
SELLE HIUSTYYPILLESI

Kaikkia tuotteissa tarkkaan
tutkitut, hiustyyppin vaatimat
tehoaineet. Sarjaan kuuluu
neljä shampooa ja neljä
hoitoainetta. Hiusasiantunti-
jasi opastaa Sinua valitse-
maan niistä hiuksillesi sopi-
vimman tuoteparin.

Cutrin

POHJOISMAISILLE HIUKSILLE

Kalevala Koru

SOLKIEN KIMALLUS

KELLO-, KULTA- ja
JALOKIVILIIKE

PIRKAN | **KELLO**
931-228 925 KANGASNIEMI
Kuninkaankatu 19 33210 Tampere

Leikkaa talteen

LEMPÄÄLÄSTÄ KAIKKI PESULAPALVELUT

Leikkaa talteen

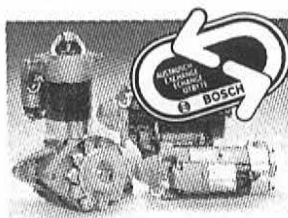
TASO-PESU OY

Hakkarin yrittäjätalo, Kuokkaia puh. 751 300
Avoinna ma—pe klo 9—18, lauantaisin suljettu.

BOSCH

Luotettavat BOSCH-
vaihtolaitteet japanilaisiin
ja eurooppalaisiin
autoihin

Meiltä
asennettuna

Tukku- ja
vähittäismyynti
AARNE JANHUNEN
Korjaamonkatu 1 33840 TAMPERE B4
Puh. 931-650 200

Pukin konttiin Konttiselta!

- KENGÄT • LAUKUT • LOMPAKOT
- AAMUTOSSUT • KÄSINEET

Kenkä **KONTTINEN**

Lempäälä Puh. 750 168

REINO POHJOSEN HARJAVALMISTAMO

VALMISTETAAN
KAIKKIA HARJATUOTTEITA
SEKÄ KONEHARJOJA
TEOLLISUUDELLE.

REINO POHJONEN

37560 KULJU.
Linnajärventie, puh. 931-676 099

LEMPÄÄLÄN I APTEEKKI

Tampereentie 2

Puh. 750 955, 750 053

Avoinna arkisin 8.30—20
arkilauant. 8.30—15
pyhisin 11.00—17

Putkiliike P.NUORA Ky

37560 KULJU
Puh. 676 100, 676 380

*Valoa ja Lämpöä
Jouluihin!*

HÄMEEN SÄHKÖ OY
Maakunnan voimavara

**torin
tuoreutta
säästö
hintaan**

K

MARKUNTORI

Lempäälä puh. 751 395

PUHDASTA LÄMPÖÄ
MAAKAASULLA

LÄMMÖLLÄ
Lempäälän Lämpö Oy

PUH. 744111

VEDEN RAUDAN POISTOON EDULLINEN AKVA FILTER

Kun haluat puhdasta vettä, Akva Filter on

- 1 painesäiliö, 3 toimintoa:
poistaa raudan, mangaanin sekä
putkistoa syövyttävän happamuuden
juomavedestäsi.
- kotimainen tuote

20 v. puhtaan veden puolesta
EJEKTORIPUMPUT JA UPPOPUMPUT pora-
kaivokäyttöön

Myös edulliset vesiautomaatit.
Tarvitseeko porakaivosi puhdistuspumppaus-
ta.

OTA YHTEYS. (Myös asennuspalvelu).

KAIVOPUMPPU Ky M. KULMALA

Lempäälä, puh. kotiin 931-749 697 myös illt.
autoon 949 232 640

leikkaa talteen

70
VUOTTA 1919-1989

KIILTO LIIMAA

Lempäälän Jätehuolto Ky

Puh. 676 378
autopuh. 949231328

Liisan Leipomo

Kulju

Puh. 676 501

AVOINNA: TI—PE 8—17
LA 8—13
MA SULJ.

Meiltä saat voilla leivottuja
tuoreita leivonnaisia
myös lauantaisin.

TAMPEREEN KIRPPUMARKKINAT

Aaltosenk. — (ent. Aaltosen kenkätehdas) Suomen suurin kirpputori — on kokonainen tavaratalo. Löydät lukemista, vaatetta, keräilytavaraa, kädentaitoja, kunnost. huonekaluja ym. alati vaihtuvaa tavaraa. Poikkeaa ostoksille — tai tule itse myymään.

Avoimna su—pe 10—18, la 9—15.

Puh. 611 633

RAKENNUSLIIKE
RAUNO TUOMINEN KY

TYÖTÄ
PAREMMAN
ASUMISEN JA
RAKENTAMISEN
PUOLESTA.

Lempäälän

Juhla- ja
Pitopalvelu

Puh. 750 785 tai
949 327 306

RAKENNUSLIIKE

OKTA-RAKENNE OY

37560 KULJU, puh. 676 350, auto 949 233 896

HUONEISTO-VÄNNI OY LKV

Tamperentie 23, LEMPÄÄLÄ
puhelin 931-752 888

EUROMASKI®

TUOTTAVAA
TURVALLISUUTTA

VALMISTAJA: Euromaski
Oy, 37500 Lempäälä, puh.
931-752 737.

MYynti: Hitsaus- ja suo-
jainalan liikkeet.

Lempäälän
LÄÄKÄRIASEMA

OP-Center II krs.

Yleislääkäreiden ja gynekologioiden vastaanotot.
Myös laboratoriopalveluita.
Tiedustelut ja ajanvaraus arkisin klo 9–12
p. 752 006.

Lempäälän seurakunta
toivottaa kaikille
lempääläisille

**SIUNATTUA
JOULURAUHAA**

**HYVÄÄ JOULUA ja
Onnellista Uutta Vuotta**
Lempäälän
Kokoomusyhdistykset

Lempäälän
Sosialidemokraattinen
kunnallisjärjestö ja
puolueosastot
toivottavat

HYVÄÄ JOULUA

*Toivotamme kaikille
lempääläisille*

**HYVÄÄ JOULUA
ja
ONNELLISTA
UUTTA VUOTTA**

Kangasalan Kirjapaino Ky

Luova Mieli

OP-CENTER LEMPÄÄLÄ P: 751 645

LAHJATAVARAT
KÄSITYÖT
SISUSTUS

Hyvän maun ystävä valitsee:

Sääksjärvellä: Tampereentie p. 672 200
Nekalassa: Viinikankatu 36 p. 133 733
Lielahdessa: Taninkatu 2 p. 450 955

37500 Lempäälä Puh. 931-750222
kartongin- ja muovinjalostustehdas

JAKO-NEULE

33880 SAAKSJARVI

Valokuvaamo Ulla

Tampereentie 16, 37500 Lempäälä
puh. 750 963

Parturi-Kampaamo

Leena Nurmi

Kuokkala, Hakkarin Yrittäjätalo, puh. 751 826
Sääksjärvi Liikekeskus, puh. 670 968

**Lempäälän
Kello ja Kulta**

puh. 750 606

ESSO LEMPÄÄLÄ

TUULANTUPA

HUOLTOASEMA · TAVERNA · PUH. 931-750 322

**Lempäälän Kirja- ja
Paperikauppa**

Puh. 751 437

RAUTA-MAATALOUS-SISUSTUS
K KANAVA TEOLLISUUSTIE 3
LEMPÄÄLÄ
PUH. 931-752 211

piiplast oy

Matkatoimisto

Jari Lundan Ky

Puh. 750 900 Lempäälä, Tampereentie 12

TÄYDEN PALVELUN SÄHKÖTALO
**SÄHKÖ-
JÄRVENPÄÄ OY** 25 v.
1964 - 1989

**Rauhantammen
asukkaat**

KODIN KONE HALLI
LEMPÄÄLÄ VIRASTOTALO PUH.751500

KOHO- JA OFFSETPAINO
tomi teisko ky
37550 MOISIO 931-751971

DIPL.KOSMETOLOGI
HARA SHIATSU TERAPEUTTI
IRMA MARTTILA
Nysätie 2, Lempäälä. Ajanvaraus ti klo 10-12
Puh. 751 975

**VIITASEN
KUKKAKAUPPA**
LEMPÄÄLÄ PUH: 750 103

TATEKA OY

33880 SÄÄKSJÄRVI
PUHELIN (931) 670 322
TELEFAX (931) 670 923

PARVIS-VEINE OY

37550 MOISIO
puh. 751 888

KANGASKAUPPA

LempALA

Puh. 750 563

**Leipomo Ståhlberg ja
Kumpp.**

Om. Torkki ja Viskari
Lempäälä puh. 750 323

KAIRIMO Ky
Lempäälä, puh. 750 422

 market
LENNIKKI
37500 LEMPÄÄLÄ PUH. 752 100

AVOINNA:
ARK. 9-20
LA 8-18

KESOIL

P. LYYTINEN

Sääksjärvi puh. 670 867

Perustettu 1926

Uotin Parantola

Uotin Parantola Ky
Uotintie 2, 37500 Lempäälä
Puh. 931-750 755
Ma-Pe 9.00-16.00
Su 12.00-18.00

Pekka Kurkioja Ky

33880 Sääksjärvi
Puh. 670 820

RAKENTAJAN TAVARATALO

LALUTA OY

Lempäälä Puh. 931 - 751 611

**KULJETUSLIIKE
E. Seppälä Ky**

Lempäälä Puh. 749 668

Tampereen Hitsaustyö Oy

Niinikuruntie 1 33880 Sääksjärvi
Puh. 671 222

HAUTAUSTOIMISTO

M. Pakkanen Ky

Lempäälä Halkolant. 14
puh. 750 214 liikeajan jälk. 738 854

NISAMO OY

Niinikuruntie 3, 33880 SÄÄKSJÄRVI
Puh. 931-672 322
KONEPAJATOIMINTAA LEMPÄÄLÄSSÄ

**Lempäälän
KUVA ja TARVIKE**

Sirvalahti puh. 751 659

Teräselementti Oy

Hammareninkatu 7, 33100 TAMPERE
Puh. (931) 36 211, Telex 22518 terha sf
Telefax 931-128 630

SÄÄSTIS

Puh. 750 696
Avoinna: ma, pe 9.00—18.00
ti—to 9.00—17.00
la 9.00—14.00

LISMAR OY

Hervannantie 2, Sääksjärvi
Puh. 672 333

Vesilahden Saha ja Mylly Oy

Narva, puh. 931-737 021
Jauhatusajat ma, ti, ke, to klo 7—16

Tilitoimisto
Raija Lehtonen Ky
OP-Center Lempäälä, Puh. 751 505

KULJUN TAKSI
Seija Viljanen
Puh. 676 005, auto 949233095

TEOLLISUUSLIIMAT

Mäenpäänk. 1, 37630 VALKEAKOSKI
Puh. 937-85200

Parturi-Kampaamo

Maria Sjöberg

Himminkodon päiväkeskus.
Käynti Uotin tienhaarasta.
Puh. 752 009 Tervetuloa!

Tantti

T-LÄHIKAUPPA

KUOKKALA, PUH. 751 900. PALVELEMME: ARK. 9—18, LA 8—14
TERVETULOA!

Lempäälän Ehtookoto r.y.

Osoite: Kattepalantie 9, 37500 Lempäälä
Puhelin: 931-750 542 ja 750 844

HEI! Laihdu iloisesti!

Sentit katoavat samalla, kun kiinteydyt ja rentoudut. Käsitteily aktivaattorilla auttaa myös lihasvalvoissasi. Tilaa edullinen koekäsittely.

VARTALOHOITOLA LEA

Ahmanpelto F 43, Sääksjärvi, puh. 671 809

SALORA-TUOTTEET
LAHJATAVARAT
LELUT

lempospuoti

LEMPÄÄLÄ • Puh. 751 609

Honkamajat

OULUSTA

MYynti: Pentti Ahonen
NÄYTTELYALUE: Kesölin pihassa, 18 km Tampereelta Hämeenlinnan tietä
PUH. työ 676089 iit. 752664

KELLOKANAVA

Tampereentie 10, 37500 LEMPÄÄLÄ
Puhelin 931-750 889

TAIDEKAUPPIAS
MARKKU RUUNILA

Myyn tunnettujen taiteilijoiden alkuperäisteoksia sopivin maksuehdoin.
Soita ja sovi kotiesittelystä puh. 750 632

Kahvila-Baari
WÄLLYNTUPA

Tule ja viihdy
SÄÄKSJÄRVI Puh. 672 620

TERVETULOA PALVELTAVAKSI ASUNTOASIOISSA!

KAUTTAMME LUOTETTAVASTI

- Asunnonvälityspalvelua
- Arviointipalvelua
- Kaupallis-teollista välityspalvelua
- Sijoituspalvelua
- Espanjan loma-asunnot
- Avustamme rahoitusjärjestelyissä

Olemme pirkanmaan laajimman kiinteistönvälitysryhmän jäsenoimisto.
Kysy lisää Kotipiiri-kiinteistöryhmän ainutlaatuisista eduista.

Ari Kormi
toimitusjohtaja
LKV
koti 677 170
auto 949-233 841

Kari Mäkitalo
edustaja
LKV
koti 38 780
auto 949-620 582

Harri Skaffari
edustaja
koti 752 639

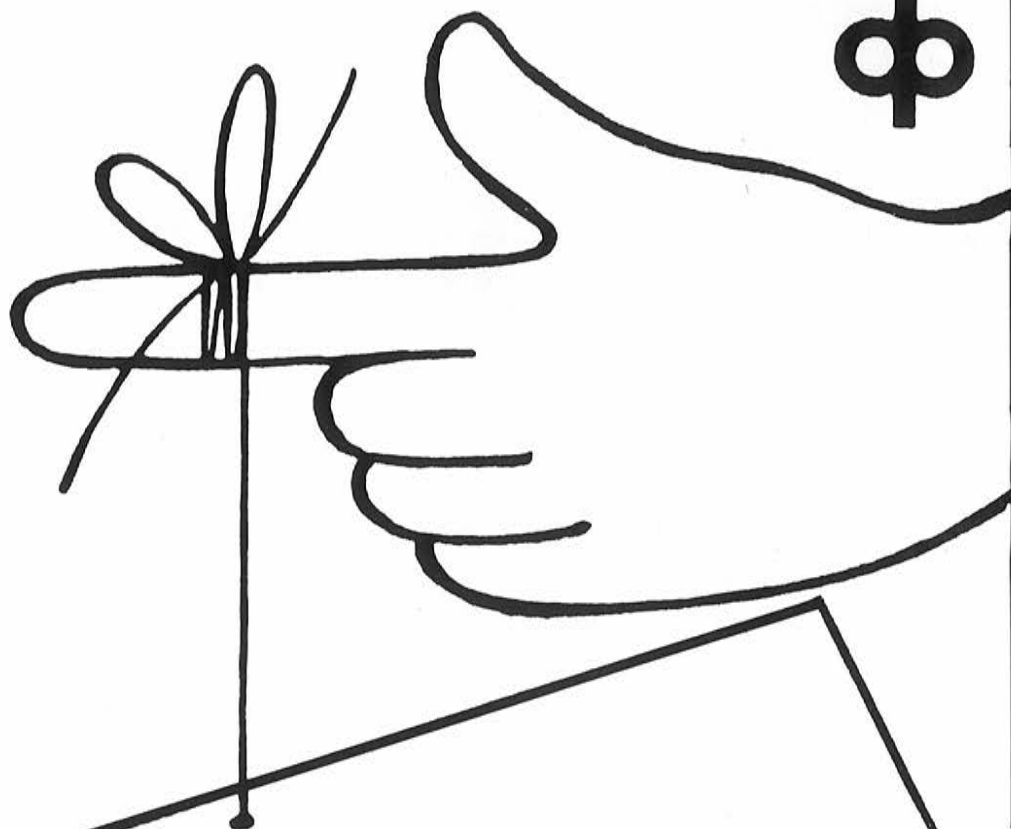
LEMPÄÄLÄN (A)LKV
ASUNTOVÄLITYS O/Y

Asematie 1, puh. 751 600

Toivotamme kaikille lempääläisille HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

**Aino ja Heikki Kyykoski
Raija ja Eero Isotalo
Ritva Mäkelä ja Hannu
Maija-Liisa Hämäläinen
Airi Leppänen
Eila Marjamäki
Rauni Sipilä
Pirkko ja Arto Pajunen
Kirsti Isotalo
Terttu ja Jussi Peltomäki
Marketta ja Raimo Siren
Maija ja Olli Viitasaari
Hannu Kopola
Aino ja Laila Nieminen
Anna-Liisa ja Lauri Keskinen
Marja ja Reijo Fredriksson
Mirja ja Eero Ruotsila
Marja Kalske
Kaija ja Markku Sipilä
Riitta ja Lars-Gunnar Eriksson
Pirkko ja Risto Luoto
Sirkka ja Matti Mäkinen
Lahja ja Alpo Salminen
Tuula ja Jaakko Engelberg
Arja ja Raimo Nieminen
Riitta Valkeejärvi
Sinikka ja Jorma Kilpinen
Airi ja Tero Teisko
Pirjo ja Tapio Härkönen
Else ja Jussi Lintusaari
Aili ja Martti Heikkilä
Leila ja Erkki Venäläinen
Kirsti ja Jorma Kutila
Laura ja Sauli Mäkelä
Tuula ja Minna Ruohonen
Anni ja Reino Pohjonen**

**Maisku ja Pekka Rajasilta
Hilkka ja Pentti Frigård
Sisko ja Heikki Laurila
Liisa ja Juhani Pohjala
Raija ja Veikko Kivelä
Aino ja Erkki Toivonen
Anita ja Esa Alanen
Anja, Rauno ja Tarja Heino
Helena ja Erkki Alapoti
Irja ja Esko Kallonen
Annikki ja Seppo Soini
Rauno Sivonen ja Raija Tanni
Juha Raunio
Marjatta ja Kalevi Salaluoto
Carita ja Arto Koota
Seija ja Heimo Mäkelä
Soile ja Hannu Turkkinen
Vappu ja Lauri Liukkonen
Pirkko ja Olle Lindqvist
Helvi ja Pentti Suomalainen
Kotipalvelun henkilökunta
Sisko ja Rauno Toikka
Pirita Hahl-Marjokorpi
ja Ari Oksanen
Sinikka ja Onni Grönlund
Sosiaalitoimiston henkilökunta
Anna-Liisa ja Asko Ikävalko
Mirja ja Olavi Arminen
Kalevi Pentti
Teuvo ja Irja Pekkanen
Kaija, Kari ja Kiira Virtanen
Eila, Ari, Nina ja Mira Palm
Veikko Pekkanen
Tuija ja Arto Heikkilä
Arja ja Matti Haapalinna**

MUISTA PANKKIKORTTI!

Lempäälän pankit
KANSALLIS-OSAKE-PANKKI
OSUUSPANKKI
SUOMEN YHDYSPANKKI
ALUESÄÄSTÖPANKKI

Lempäälän kunta
tervehtii
Lempäälä-Seuraa
pitäjän
550-vuotisjuhlavuonna.

LEMPÄÄLÄN KUNTA